O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ • Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2003-yil, 25 iyul • № 30 (3710)

Мустақиллик ўз-ўзидан келмаганини, озодлик йўлида ота-боболаримиз асрлар давомида кураш олиб борганини миллий истиқлол ғояси асосида фуқароларимиз, айниқса, ёшларимиз онгига сингдириш лозим.

Ислом КАРИМОВ

1991 УЛУҒ ЙЎЛ ДОВОНЛАРИ 2003

ОЗОДЛИК КУРАШЛАРИ ВА ИСТИҚЛОЛ

Юртбошимизнинг ушбу фикрлари тарихий ҳақиқатни акс эттириб, мустақиллик ва озодлик учун олиб борилган курашлар тарихини махсус ўрганиш ва оммалаштиришни тақозо қилади.

Мустақиллик шарофати билан Ўзбекистоннинг ўтмиши, ҳозирги замон тарихини холис ўрганиш ва оммалаштиришга алоҳида аҳамият берилмоқда. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 27 июлда қабул қилган "Ўзбекистон Фанлар академияси Тарих институтининг фаолиятини такомиллаштириш" тўғрисидаги қарори муҳим ўрин тутади. Мазкур қарорда республика тарихчилари олдига ўзбек халқининг ўзлигини англаш билан боғлиқ бўлган муҳим тарихий муаммолар, хусусан, ўзбек халқининг келиб чиқиши тарихи, ўзбек давлатчилиги тарихи каби кўплаб масалаларни илмий асосланган ҳолда халққа етказиш вазифаси қўйилди.

Ўзликни англаш, миллий ғурурни тарбиялаш, миллий онгни ўстириш билан боғлиқ тарихий муаммолардан бири — аждодларимизнинг ўз эрки, Ватан озодлиги йўлида мустамлакачилик зулмига қарши олиб борган курашлари тарихидир. Бу муаммолар мустабид тузум шароитида ўзининг холисона талқинини тополмади ва тополмасди ҳам. Чунки империяпарастлик асосида қурилган давлат ўзи олиб бораётган зўравонлик, ғайримиллий сиёсатга қарши халқни бош кўтаришга ундовчи миллий туйғуларнинг кучайишидан манфаатдор эмасди. Ваҳоланки, халқнинг озодлик курашлари тарихимизнинг устунларидан биридир. Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек: "Ўзбек миллати аввалдан ўз фикри, ўз истиқлоли учун курашиб яшаган. Бунга мозий гувоҳ. Миллатимиз тарихи ҳақидаги ҳақиқат юртимизнинг фидойи, ўз йўлидан, маслагидан, сўзидан қайтмайдиган фарзандларига очилиши лозим. Билишимиз шарт бўлган тарих саҳифаларини қунт билан варақлаш ҳаммамиз учун ҳам фарз, ҳам қарздир". Зотан, озодлик учун курашларнинг тарихий илдизлари узоқ даврларга бориб тақалади. Милоддан аввалги VI — V асрларда аҳмонийлар, IV асрда юнонистонлик Александр Македонский (Искандар Зулқарнайн) босқинлари, милодий VII — IX асрларда Араб халифалиги, XIII асрда мўғуллар тажовузига қарши олиб борилган озодлик курашлари халқнинг эркини сақлаб қолиш ва тиклаш йўлидаги фидойилик намуналари эди. XIX асрнинг II ярми — XX аср бошида озодлик курашлари Россия империясининг мустамлакачилик зулмига қарши қаратилди.

Айниқса, 1892 йилдаги Тошкент ва 1898 йилдаги Андижон қўзғолонлари алангаси шаҳару қишлоқларни чулғаб олди ва миллий-озодлик курашлари тарихида чуқур из қолдирди. XX аср бошидаги энг катта ва шиддатли 1916 йилги халқ қўзғолони бутун Туркистон ўлкасини қамраб олди ва унда ўзбек, қирғиз, қозоқ, тожик, қорақалпоқларнинг турли табақалари вакиллари иштирок этди. Шу билан бирга, бу қўзғолонларда фақат эркаклар эмас, балки аёллар ҳам қатнашганлигини алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим.

Асрлар давомида аждодларимизнинг озодлик курашлари Ўзбекистон тарихи давлат музейи экспозицияларида ўз аксини топган.

Николай Иккинчи 1916 йил 25 июнда Туркистон ўлкасидан 19 ёшдан 43 ёшгача бўлган эркакларни Россияга мардикорликка олиш ҳақида фармон эълон қилди. Охир-оқибатини ўйламай бошланган бу иш маҳаллий аҳоли бошига оғир кулфатларни солди.

Йиллар давомида мустамлакачилик сиёсатининг жабрини чекаётган халқнинг сабр-косаси тўлди: бутун Туркистон ўлкаси қўзғолонлар алангаси ичида қолди. Дастлабки ғалаёнлар Самарқанд вилоятида бошланиб, Фарғона ва Сирдарё вилоятларига ўтиб, бир-бирига уланиб кетди. Деярли ҳар бир қўзғолоннинг олдинги сафларида аёллар турдилар. Айниқса, 11 июл куни Тошкент шаҳридаги қўзғолонда шаҳарнинг тўрт даҳасидан оломон полиция идораси олдига келиб, подшо фармонини бекор қилишни талаб этди. Барча қўзғолонлар чор ҳукуматининг жазо отрядлари томонидан шафқатсизларча бостирилди. Тўплар ва пулемётлар билан қуролланган жазо отрядлари қанчадан-қанча қишлоқларни вайронага айлантирди ва юзлаб кишиларни қириб ташлади. Хусусан, Жиззах шаҳри аҳолиси кўп жабр кўрди. Жиззахга юборилган жазо отрядига йўл-йўлакай учраган ҳар бир қишлоқни вайрон қилиш буюрилган эди. Буйруқ "аъло" даражада бажарилди. Шаҳар қонга ботирилди. Бу ҳам етмагандек, Туркистон генерал-губернаторининг фармонига биноан Жиззах шаҳри ва унинг атрофидаги ерлар давлат ихтиёрига ўтказилди...

Ўлкадаги бундай оммавий қўзғолонлар чор ҳукуматининг режасини барбод этди. Мўлжалланган 250 минг киши ўрнига 120 мингдан ортиқ киши мардикорликка сафарбар қилинди, холос. Туркистон ўлкасидан жўнатилган бу мардикорларнинг кўпчилик қисми Россиянинг совуқ иқлими ва оғир шароитлар оқибатида турли касалликларга чалиндилар, ҳалок бўлдилар.

Халқ қўзғолонлари ўша даврда жамиятнинг турли тоифа вакиллари томонидан турлича баҳоланди. Бу борада Туркистонда ўша даврда энг илғор фикрли зиёлилар, хусусан, маърифатпарварларнинг муносабатига доир қимматли маълумотлар бор. Маълум бўлишича, маърифатпарварларнинг энг йирик вакилларидан бири, ўзбеклардан етишиб чиққан биринчи адвокат Убайдулла Асадуллахўжаев Тошкентда чиқариладиган "Туркестанский голос" газетаси муҳаррири А.А.Чайкин ва унинг укаси Вадим Чайкин билан биргаликда Россия давлат думаси аъзоларига Туркистондаги қўзғолонлар ва, умуман, туб аҳолининг бошига тушган азоб-уқубатларни маълум қилиб, арз этганлар. Убайдулла Асадуллахўжаев халқнинг номидан мардикорликка тегишли фармоннинг бекор қилиниши ва ўлкадаги кескин аҳволни ўрганиб, тўғри хулоса чиқарилиши, чора кўрилишини сўраган. Мустабид ҳукумат архивида айрим қайд этилган маълумотларга қараганда, Убайдулла Асадуллахўжаевнинг Петербургга боришини таъминлаш учун ўлканинг турли шаҳарларида маблағ тўпланган. Тошкент шаҳрида бу ишни амалга оширишда Мунавварқори Абдурашидхонов фаол қатнашган. Демак, Петербургга бориш масаласи маърифатпарварлар вакилларининг иштирокида ҳал этилган дейишга асос бор. Тўпланган маблағ Убайдулланинг укаси Баширулло Асадуллахўжаевга берилган. У эса пулни Петроградга акасига жўнатган. Ўлкада содир бўлаётган воқеалардан хабар топган дума аъзолари бу масалага турлича муносабат билдиришган.

Думада Туркистондаги император фармони ва қўзғолонлар бўйича текширув ишларини олиб бориш учун А.Ф.Керенский "Трудовик фракцияси"дан, мусулмонлар фракциясидан Тевкелев, Ю.Жаъфаровдан иборат комиссия тузилди. Тез орада Туркистон воқеалари масаласи давлат думасига киритилди. Думада мардикорликка сафарбарлик ва қўзғолонларга доир масалани кўриш декабр ойига режалаштирилди. А.Ф.Керенский асосий маърузачи этиб тайинланди.

Давоми иккинчи бетда.

ОЛИЙ АДАБИЁТ КУРСИНИНГ ИЛК ҚАЛДИРҒОЧЛАРИ

Қалдирғоч — кўклам элчиси. Бу қушнинг хосиятли жиҳати шундаки, жамики шодликларни ўз парвози ила ифода этади. Ана ўша сабабдан турли соҳаларни бошлаб берган инсонларни қалдирғочга қиёслашади.

Ёзувчилар уюшмасида Ўзбекистон Миллий университети ҳузуридаги Олий Адабиёт курсининг илк битирувчиларига дипломлар топширишга бағишланган тадбирда бу ибора бот-бот тилга олинди.

— Тарихда ҳали ҳеч нарса назардан четда қолмаган, — деди Ёзувчилар уюшмаси раҳбари, Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Орипов. — Ўн йиллар, юз йиллар ўтар. Олий Адабиёт курси тарихи билан қизиқувчилар, албатта, бугунги кунни эслашади. Бундан икки йил муқаддам Олий Адабиёт курсини ташкил этиш хусусидаги таклифларимиз Олий таълим вазирлиги томонидан инобатга олиниб, курснинг дастлабки тингловчилари ўқишга қабул қилинган эди. Ўйлайманки, курс яқин келажакда халқаро миқёсга чиқади. Чунки, Марказий Осиё, хорижий юртларда яшовчи ижодкорлар ҳам Олий Адабиёт курсига кириш истагини билдиришмоқда. Ана шундай мўътабар масканни бугун саккиз нафар ёш ижодкор битириб, ҳаётга йўлланма олаяпти. Бу — моҳияти жиҳатидан маънавий соҳада ҳам ислоҳотларимиз амалий натижалар бераётганини кўрсатиб турибди. Бугунги битирувчилар эса истиқлол даври адабиётининг авлоди эканлиги билан ҳам фахрланиши, ифтихор туюшаётгани шубҳасиз.

Ўзбекистон Миллий университети ректори Тўрабек Долимов, Ўзбекистон халқ шоири Пўлат Мўмин, таниқли адабиётшунослар Умарали Норматов, Абдуғафур Расулов битирувчиларга оқ йўл тилашди.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазири Саидаҳрор Ғуломов курс битирувчиларига дипломлар топширди.

Олий Адабиёт курси битирувчилари Хосият Рустамова ҳамда Даврон Ражаб ўқиш жараёнида кўрсатилган ғамхўрлик ва эътибор, асосан, адабиётимиз равнақи, бугунги ёшлар ижодига юксак ишонч намунаси эканлигини таъкидлашди.

Б.РЎЗИМАТОВ

Ўткир ҲОШИМОВ, Ўзбекистон халқ ёзувчиси

ИЖОД — КЎНГИЛ ИШИ, ИЖТИМОИЙ ҲОДИСА

ЮЗМА-ЮЗ

— Ўткир ака, Сизнинг асарларингизда инсон қисмати, унинг бахти ва фожиаси, фазилати ва нуқсонлари тасвирланади. Шунингдек, китобларингизда жамият ҳаётига алоқадор маънавий-ахлоқий масалалар ҳам, замон ва макон тушунчаси ҳам эътибордан четда қолмайди. Шундан келиб чиқадиган бўлсак, ёзувчи ўз замонасига дахлдор шахс бўлиши керакми ёки бир асарингизда ёзганингиздек, "қалбига қулоқ солгани" маъқулми, деган савол туғилади.

— Агар тўғри тушунган бўлсам, ёзувчилик кўнгил ишими ёки ижтимоий ҳодисами, демоқчисиз. Чиндан ҳам кейинги пайтларда "ижод — кўнгил иши" деган фикр кўп айтиладиган бўлди. (Олдиндан узр сўрашим керак. Бу муаммо ҳақида аввал ҳам ўз қарашларимни айтганман. Бинобарин, айрим гаплар такрор бўлса, газетхондан узр сўрайман). Хуллас, шундай фикр кўп айтиляпти. Ҳа, чиндан ҳам бадиий ижод — кўнгил иши! Менинг эътиқод даражасига айланган шиорим бор. Худо кўнглига солмагунча, ёзувчи қўлига қалам олмайди. Истеъдоднинг биринчи талаби ҳам шу бўлса эҳтимол. Ижод шунчаки қоғоз қоралаш эмас. Акс ҳолда саводи бор ҳар қандай одам адиб ёки шоир бўлиб кетаверарди. **Чинакам бадиий асар ёзилмайди, катта ҳаяжон, ички эҳтиёж билан туғилади.**

Шўролар замонида бадиий ижодга пропаганданинг таъсирчан воситаси сифатида қаралди. Мусаввир ва актёр, бастакор ва режиссёр каби ёзувчи ва шоирлар ҳам партиянинг дастёри, "югурдаги" бўлиши, ягона мафкуранинг карнайини чалиши талаб қилинди. Ким карнайни қанчалик кучаниб чалса, "халқлар отаси"ни қанчалик "кимошди" қилиб мадҳ этса, партия ғояларини қанчалик "ёрқин" акс эттирса, у шунчалик қадрланди. Шу тариқа бир-биридан тумтароқ маддоҳликлар, ҳавойиликлар авж олди. Бироқ ўқувчи уларни қабул қилмади. Негаки бундай "асарлар" пуч эди. Уларда жон йўқ эди. "Жон" дегани эса кўнгил мулки, қалби буюрганини ёзиш демакдир.

Шу билан бирга бу иборани тор маънода, сўзма-сўз тушуниш ҳам тўғри бўлмайди. Агар ижод шунчаки "кўнгил иши" бўлса, шоир ёзган шеърини хотинига ўқиб бериши, адиб романини тўртта улфатига тарқатиши кифоя қиларди. Ахир у кўнглидагини қоғозга туширди, холос. Шундай экан "кўнгил иши"ни минглаб, юз минглаб нусхада китоб қилиб чиқариш шартми? Бу савол тагида жиддий масала ётибди. Ҳа, ижод шубҳасиз, кўнгил иши! Айни пайтда бу ниҳоятда жиддий ижтимоий ҳодиса ҳам! Негаки ижодкорнинг "кўнгил иши" китобга айланганидан кейин унинг шахсий бойлиги эмас, халқ мулкига айланади. Энди у китобхон маънавиятига таъсир қилувчи, ўқувчини инсон қисмати ҳақида ўйлашга, ҳаёт тўғрисида мушоҳада қилишга мажбур этувчи сеҳрли куч саналади. Бу — бадиий ижоднинг маънавиятга алоқадор жиҳати. Масаланинг моддий жиҳатида ҳам бош қотириш керак бўлган ҳолатлар йўқ эмас. Ҳар қандай ҳунар эгаси қатори қаламкаш ҳам ўз истеъдоди, оғир яратувчилик меҳнатига яраша моддий рағбатланишга ҳақли. Ижодга шунчаки "кўнгил иши" деб қараш тагида шу ҳолатни назардан қочириш кўзга ташланади. Қўполроқ қилиб айтадиган бўлсак, шоир китоби чиққанига раҳмат деяверсин қабилида ўйлайдиганлар бор.

Бир даврада зиёли укахонимиз "дуторнинг қорни тешик бўлгани учун овози яхши жаранглайди, шунга ўхшаб шоирлар ҳам қанча юпун яшаса, шунча яхши ижод қилади", деганди. Албатта, бу — шунчаки ҳазиломуз таққос сифатида айтилган дейлик. Бундай "ҳазил"ни "асослаш"га уринувчилар бўлиши ҳам мумкин. Уларнинг "асоси" қуйидагича. Буюк бобомиз Алишер Навоий шунча даҳо асарлар яратиб қўйиб, бир чақа "гонорар" олганми? Шоҳ Бобурчи? Машраб, Гулханий, Муқимий, Фурқат, Завқий, Аваз Ўтар, Махмур ва бошқа ўнлаб қалам аҳли шеър ёзиб шунинг орқасидан кун кўрмаган-ку. Уларнинг деярли ҳаммаси юпунгина яшаган-ку!

Келинг, ҳазрат Навоий билан Бобур шоҳга тил тегизмай қўя қолайлик. Навоий ҳазратлари бутун бир салтанатнинг бош вазири бўлганлар. Тарихчиларнинг ёзишича, лозим бўлса давлат хазинасига ҳам ёрдам бериб турганлар. Бобур ҳам камбағал бўлган эмас. Бинобарин, "қалам ҳақи" деган нарсага эҳтиёж сезмаган. Юқорида номлари саналган талай шоирлар чиндан ҳам ижод қилиш ҳисобига бола-чақа боқмаган. Бири ҳаттот, бири сарбоз, бири сартарош ва ҳоказо бўлган. Бироқ улар яшаган муҳит билан бугунги кунни солиштириш мумкинми? Муқимий ёки Фурқатнинг, Завқий ёки Аваз Ўтарнинг нечта китоби неча минг нусхада нашр этилиб, неча юз минг (ёки неча миллион) сўмга сотилган? Уларнинг биронта китоби чоп этилганми ўзи?

Давоми учинчи бетда.

МУМТОЗ НАВОЛАР КУЙЧИСИ

ТАНИШУВ

Мумтоз асарлар — асрлар оша етиб келган олтин меросимиз. Ана шу меросни ижро этиш учун эса хонандада илҳом, санъат ва, албатта, Оллоҳ берган дард, иқтидор бўлиши лозим. Мана шу туйғулар мужассамлашганда асар ҳақиқий санъат намунасига айланади.

Қаҳрамонимиз — Ўзбекистон давлат консерваторияси бакалавр босқичининг 2 курс талабаси, Маъмуржон Узоқов ва Жўрахон Султонов номидаги ёш хонандалар кўрик-танловининг ғолиби Гулзода Худойназарова. Унинг ижросида инсон қалбига таъсир этувчи илоҳий бир дард бор.

Гулзода Бухоро вилоятининг Шофиркон туманида туғилган. У болалигиданоқ санъатга меҳр қўйди. Мусиқа мактабини тугатиб, Бухоро санъат билим юртига ўқишга кирди. 2001 йили эса Консерватория талабаси бўлди. Яхшигина истеъдод соҳибаси сифатида устозлар эътиборини қозонди. Ёш бўлишига қарамай, консерваторияда ўтган концертларда, турли тадбирларда куйлаб, мухлислар олқишини олди.

Яқинда "Зарафшон" концерт залида унинг илк концерти бўлди. Концертда Ўзбекистон халқ ҳофизи Қувондиқ Искандаров, Ўзбекистон давлат консерваторияси "Анъанавий ижрочилик" кафедраси мудири Рифатилла Қосимов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Насиба Сатторова каби устозлар ва санъат шайдолари иштирок этдилар. Унинг қўшиқлари, ўзига хос оҳанги мухлислар қалбини ларзага солди. Ҳатто устозлари ўз ҳаяжонларини яширолмай, Гулзодага самимий тилаклар билдиришди. Айниқса, устоз созанда ва бастакор Ўлмас Расуловнинг Мавлоно Румий ҳаёти билан боғлиқ бир ҳикояти кўпчиликнинг ёдида қолди: "Жалолиддин Румий тахминан 8-9 ёшларда эканлар. Бир куни тенгқурлари билан томдан-томга сакраб ўйнаётганларида йиқилиб тушибдилар ва хушларидан кетибдилар. Бироздан сўнг хушларига келиб, ўзларига ўзлари шундай таскин берган эканлар: "Томдан-томга сакраб ўтмоқлик ҳеч нарса эмас, мабодо машқ қилсак, биз ҳам бу санъатни эгаллашимиз мумкин. Аммо руҳдан-руҳга сакрамоқ қийин..." Бу ўринда Ўлмас Расулов хонанданинг руҳиятида кечаётган дарднинг тингловчилар қалби-шуурига кўчишини назарда тутган эди.

Гулзода концерт давомида мақом ва мумтоз ашула намуналарини, айниқса, **"Самарқанд ушшоғи", "Феруз-I", "Ёдима тушди", "Мўғулчаи дугоҳ"**ни меъёрига етказиб куйлади.

Гулзода Худойназарова мисолида устоз-шогирд анъаналарининг давомийлигини ҳис қилиб, ўзбек мақомлари авлоддан авлодга ўтишига, ҳамиша барҳаёт эканлигига яна бир бор ишондик. Ва севимли шоиримиз Усмон Азимнинг шундай мисралари ёдимизга тушди:

Санъат! Ўлмагайсан!
Сен — мангу қуёш!
Ахир, фидоларинг
кўпдир дунёда.
Бировнинг дардига
бўлгани йўлдош
Санъат кетиб борар
пою пиёда...

Меҳрихон МЎМИНОВА,
талаба

КУЮНЧАК ГАЗЕТХОН ЁЗАДИ

ШЕЪР ҚЎШИҚ БЎЛДИ-Ю...

Менинг жуда кўп шеърларим қўшиқ бўлган. Бекмурод Жўраев деган ашулачи "Менга аллоҳ бераверади..." сарлавҳали шеъримни қўшиқ қилибди. Қўшиқ матнини бузиб, ночор ва қуруқ қилиб айтгани етмагандай, унинг муаллифини **Мақсуда Эгамбердиева** деб эълон қилганига нима дейин? Ҳар эшитганимда, юрагим зириллайди.

Бу қўшиқни раҳматли ҳофиз укам Охунжон Мадалиев, таниқли санъаткор Қиличбек Тожиев ҳам ўзига хос оҳанг билан куйлашган.

Очиғи, шу қўшиғим туфайли мухлисларим олқишига сазовор бўлдим.

Хонанда Бекмурод Жўраев ҳатто радиода интервью бериб, бу шеърнинг муаллифи Мақсуда Эгамбердиева, деб айтгани дилимни хижил қилди.

Шеър шоир учун фарзандидек азиз. Болангизни бировники десалар, албатта, дилингиз зимистон тортади-да.

Севимли ҳафталигимизда шеър матнининг бачканалиги, айрим хонандаларнинг тўғри келган нарсаларни қўшиқ қилиб куйлаётгани ва бу халқимизнинг эътирозига сабаб бўлаётгани ҳақида қатор мақолалар берилди. Бу менинг ҳам кўнглимдаги гап.

Мақсуда ЭРГАШЕВА
Фарғона

ИЖОДИЙ САФАР

Кейинги пайтларда театр санъатига катта эътибор берилиб, ўзбек театри асарлари жаҳон саҳнасига чиқмоқда. Нафақат пойтахтдаги, балки вилоят театрлари ҳам кўпгина ютуқларни қўлга киритишаяпти.

17-30 июн кунлари Мулла Тўйчи Тошмуҳамедов номидаги Қашқадарё вилоят мусиқали драма театри жамоаси Нукус шаҳрининг 70 йиллик тўйига тўёна сифатида Қорақалпоғистонга ижодий сафар қилишди. Ўн тўрт кун давомида бу ерда Қашқадарё театри кунлари ўтказилди. Театр ижодкорлари қорақалпоқ ёзувчиси ва драматурги Сайловбой Жумағуловнинг "Қари қизнинг бахти" мусиқали комедиясини ўзбек тилида саҳналаштириб, қорақалпоқ халқига намойиш этишди. Икки кун давомида Нукус шаҳридаги Бердақ театри саҳнасида, қолган кунлари Элликқалъа, Бўзатов, Чимбой, Кегайли, Қораўзак, Қанликўл, Тахтакўпир, Амударё каби шаҳар ва туманлардаги саҳналарда намойиш этилди.

"Қари қизнинг бахти" асари Қорақалпоқ ёш томошабинлар театрида "Куёвингни бериб тур" номи билан драма жанрида саҳналаштирилган эди. Томошабинлар мусиқали комедия шаклида ижро этилган спектаклга ҳам юқори баҳо беришди.

Қашқадарё вилояти театри актрисаси Бекач Беганчиева сафар ҳақида шундай деди:"Биз қорақалпоқлар санъатсевар халқ эканлигига яна бир бор амин бўлдик. Энди Бердақ театрини вилоятимизга таклиф қилмоқчимиз. У ердан бир неча саҳна асарлари олиб келдик. Яқин орада Сайловбой Жумағуловнинг "Одамлар қандай бузилган" трагикомедиясини ва Муратбой Низановнинг "Икки дунё овораси" комедиясини саҳналаштириш ниятидамиз".

Театр жамоасининг икки туғишган халқ, ўзбек ва қорақалпоқ театрлари алоқаларини ривожлантириш йўлида олиб бораётган ишлари таҳсинга лойиқ.

Гўзал ҒОЙИБНАЗАРОВА

"ХУРШИД АТОНГДИР, ОЙ — АНО"

Ота-оналаримизни ҳар қанча қадрласак, эъзозласак кам. Ҳозирга қадар бу улуғ зотлар учун қанчадан-қанча асарлар битилган, қўшиқлар ёзилган. Бундан кейин ҳам шундай бўлаверади. Зеро, ота-онани эъзозлаш, қадрига етиш, уларга муносиб бўлиш ҳар бир мўмин фарзанднинг бурчи экани ҳақида Пайғамбаримиз (с.а.в.) томонидан айтилган ҳадислар, буюк алломаларимизнинг ҳикоятларию ривоятлари ҳам бизни шунга ундайди.

Ўзбекистон Давлат консерваториясида ўтган Тошкент Маданият институтининг катта ўқитувчиси Раҳматуллоҳ Носировнинг "Хуршид атонгдир, ой — ано..." китоби тақдимоти айни шу маънода муҳим аҳамият касб этди.

Тадбирни консерватория ижтимоий-сиёсий фанлар кафедраси мудири Азамат Ҳайдаров олиб борди. Унда сўзга чиққан Тошкент Ислом университети проректори Шайх Абдулазиз Мансур, Матбуот ва оммавий ахборот воситаларини демократлаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси ҳамраиси Хуршид Дўстмуҳаммад, профессор Баҳодир Саримсоқов, республика "Маънавият ва маърифат" маркази раиси ўринбосари Султонмурод Олимов, консерватория ректори в.б. Каримжон Азимов ва бошқалар китобнинг аҳамияти ҳақида гапирдилар.

Шуниси эътиборлики, китоб билан бирга ундаги қўшиқлар ёзилган аудио кассета ҳам тайёрланган. Тақдимот маросимида мазкур қўшиқларнинг ижрочилари — Камолиддин Раҳимов, Аҳмаджон Дадаев, Эркин Рўзматов, Машраб Эрматов, Мажидхон Саидов каби машҳур хонандалар қатнашиб, ўз хонишлари билан даврага файз бағишладилар.

Саид АҲМАД, Ўзбекистон Қаҳрамони

НАЖОТ ФАРИШТАСИ

Бу жойда буюк сокинлик. Япроқлар ҳам шитирламайди. Қушларнинг ҳам чуғур-чуғури тинган. Ҳатто чумолининг оёқ товуши қулоққа чалингудек.

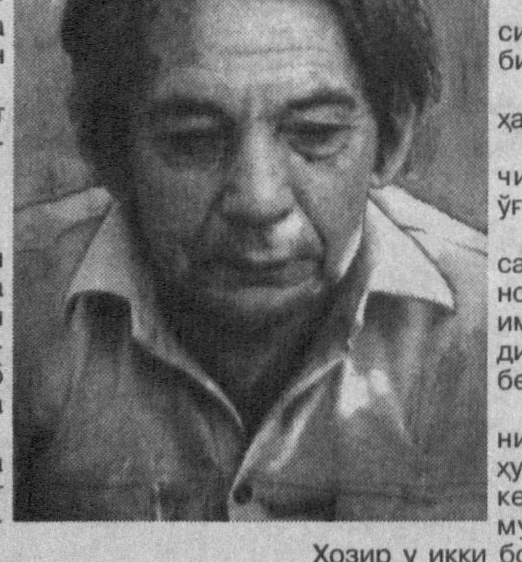

Бу сокин масканда телевизор фақат икки маҳал —"Ахборот" ва "Время" пайтида қўйилади. Дарахт сояларидаги скамейкаларда, сўлим айвонларда ёзувчилар ижод билан банд.

Бу жимжитликда фақат бир ном тинимсиз такрорланиб туради.

— Жумагуул!

— Жумагуул!

Жумагул йигирма икки йилдан буён шу даргоҳда ҳамширалик қиладиган дилбар, ёқимтой, юз-кўзларидан меҳр ёғилиб турадиган ширингина қозоқ қизидир.

Зулфия опа уни Сора Эшонтўраевага "Нажот фариштаси" деб таништирган эди.

* * *

Боғ этагидан "Жумагуул", деган овоз келяпти. Бу оқсоқол ёзувчимиз Назир Сафаровнинг овози. Демак, у кишининг қон босими кўтарилган. "Фаришта" отахон томон кетади. Қайтишда уни чорбоғи олдида Пиримқул Қодиров кутиб турипти. "Фаришта" бир йўла унинг рафиқаси Софияхонга укол қилиб чиқади.

У қайтиб энди ярим йўлга келганида, чап томондаги чорбоғдан Асқад Мухторнинг невералари овоз берадилар.

Жумагул йўлни кесиб дарахтлар орасидан энгашиб ўтиб, Асқаднинг ҳовлисига киради.

Асқаднинг ранги оқариб кетган. Аммо у азоб чекаётганини сездирмасликка уринади. Жумагул унинг билак томирини ушлайди.

— Оғажоним, сизни ким хафа қилди? Парво қилманг, кенг бўлинг...

Жумагул сувга волакардин томизиб ичиради. Қандайдир таблетка юттиради. Асқад аста-секин ўзига келади. Юзларига қон югура бошлайди. Жумагул унинг билагидан қўлини олмай, томир уришини санаб турипти.

Ўзига келган Асқад гапга тушиб кетади.

— Сиз борсиз — кўнглим тўқ. Сизни кўришим билан дардим қочиб, дилим ёришиб, қандайдир илиқ-иссиқ гаплар айтгим келади. Сиз кўкдан тушган малаксиз, Малойикасиз. Агар менда ҳуқуқ бўлса, сизга мана шундай номлар қўярдим. Ойсулув, Айгирем, Олтиной, Фариза, Шўлпоной, Кунсулув, Қарлиғаш, Шилбар саш, Лочиной, Сулув бика, Маржанай, Турнакўз...

— Вой оғажоним-е, Жумагул отим ёқмаяптими? — дейди у кулиб.

— Ёқишга-ку ёқадия, аммо сиздек кўкдан тушган малакка битта ном камлик қилади-да.

Асқад топган жавобидан ўзи ҳам қувониб кетади.

Жумагулнинг бири-биридан чиройли, ақлли, меҳнаткаш, ўғилдан афзал тўрт қизи бор.

Кенжа қизи Гулнур энди ўн саккиз ёшга кирди. У Боровский номидаги билим юртини бу йил имтиёзли диплом билан битирди. У уч йиллик ўқиш давомида бешдан паст баҳо олмади.

Гулнур врач бўлмоқчи. Шу ниятда у тиббиёт институтига ҳужжат топширди. Элмира Тошкент тўқимачилик институтини муваффақият билан тугатган. Ҳозир у икки боланинг онаси.

Гулмира Ўзбекистон Миллий университетининг математика факултетида таҳсил олди. Ҳозир Қибрай тумани банкида компютерда ҳисоб-китоб ишларини олиб боради.

Гулнора эса билим юртининг иккинчи курсини тамомлади.

* * *

Уч қаватли бино олдида Шуҳратнинг икки невараси баробар "Жумагул опа" деб чақиришарди.

Шуҳрат кўпдан бери бетоб эди. Қамоқ азоблари, китобларига ҳужумлар, камситишлар, хўрлашлар ўз "ишини" қилганди. У гапиролмасди ҳам, бирон сатр хат ёзолмасди ҳам. Хотини Турсуной ая эрига куя-куя юрак касалига чалинган, касали хуруж қилган пайтларда шу Жумагулнинг дори-дармонлари билан ўзига келарди.

Шуҳрат қалтироқ қўллари билан Жумагулнинг бошини силаб миннатдорлик изҳор қилмоқчи бўлади.

Куни билан Жумагуул! Жумагуул! — деган ном ҳавода учиб юради.

Уни тунда безовта қилмаслик учун кечаси ичишга дори-дармонларни олиб қоладилар. Дард хуруж қилганда нималар қилиш кераклигини сўраб-суриштириб, билиб оладилар.

Барибир қозоқлар маҳалласида уни тинч қўйишмасди. Ё бирон келинчакни тўлғоқ тутиб қолади, ё бирон қарияни юраги безовта қилади.

Шундай пайтларда, албатта, Жумагулни уйғотиб олиб кетадилар.

Мен унга, "Бунақада ўзингиз ҳам дардга чалиниб қоласиз-ку, дейман. — Ўзингизни, болаларингизни ўйламайсизми?"

— Шунақа ҳаётга кўникиб кетганман. Ўн олти ёшимдан медҳамширалик қиламан. Халқ севган артист Шукур Бурҳонов тез-тез шамоллаб турарди. Унга банка қўярдим. Бир гал банка қўйиб бўлганимдан кейин бўшаган банкаларни йиғиштириб олиб чиқиб кетдим. Бошқа ишларни бажариб палатага келсам Шукур ака "Жумагул қизим, бўйнимнинг орқаси ачишяпти, қараб кўр, нима бўлди экан", деб қолдилар, қарасам битта банка олинмай қолиб кетган экан. Аламдан йиғлаб юбордим. Шунда Шукур ака, "Йиғлама қизим, докторга айтмайман", деб мени юпатмоқчи бўлди.

Бу гапдан кейин баттар йиғладим.

Энди яна бир халқ артисти Наби Раҳимовга банка қўйишим керак.

Санъат ва адабиёт арбоблари ҳам махсус касалхонага, ҳам адабиёт жамғармаси поликлиникасига бириктирилган эдилар.

Жумагул ўша кезлари ҳар икки томоннинг хизматини бирдек адо этарди.

— Наби оға ҳаддан ташқари озғин. Танаси бир суягу бир теридан иборат, холос. Ҳар қанча уринсам ҳам банкани ёпиштиролмайман. Бир марта ичига нафас тортса, банкалар қасир-қусур қилиб тўкилиб кетади.

— Менга қара, Жумагул. Докторингга айт, ё дори ичирсин, ё укол қилсин. Минг уринма банка қўёлмайсан, — дейдилар.

Устозим профессор Аъзамхўжаевнинг ўгитларини сира эсимдан чиқармайман. "Сен билан биз жуда нозик одамларни даволаймиз. Улар олдида эсанкираб қолма. Ўзингни йўқотиб қўйма, шприц ушлаган қўлинг қалтираб беморни қийнаб қўяди. Дадил бўл", дер эдилар.

Устозимнинг мана бу гаплари ҳали-ҳали қулоғимдан кетмайди:

— Академикларнинг, депутатларнинг, генералларнинг томирини ушлаб кўрасан. Орқасига банка қўясан. Сен менинг энг ишонган ёрдамчим бўлишинг керак. Сенга ишонаман, қизим. Кўзингга қараб дилингда нима борлигини биламан. Кўзинг тоза, беғубор...

Машҳур кинорежиссёр, Комил Ёрматов жон таслим қилаётганда билак томирини ушлаб тургандим. Юрак уруши борган сари секинлашиб, умри сўнаётганини аниқ билиб турибман.

Орадан икки кун ўтиб Аъзамхўжаев менга: "Қизим ўлим қанақа бўлишини ҳам кўрдинг. Беморни ташлаб қочиб кетармикансан, деб ўйлаган эдим, йўқ, қочмадинг. Ироданг кучли экан", деб елкамга қоқиб қўйдилар.

* * *

Жумагул ўша ёшлик йилларини, биринчи марта бемор билан юзма-юз келган пайтларини эслаб юради.

Мен эса бу ижод боғимизга кимлар келмади, кимлар кетмади, деб ўйлайман. Мана шу шилдираб оқаётган ариқ бўйида, липанинг қуюқ барглари соя ташлаган жойда Анна Ахматовани, Ольга Бергольцни, Мариетта Шагинянни, Вера Инберни, Мухтор Авезовни, Собит Муқоновни, буюк ёзувчи Алексей Толстойни, Николай Тихоновни, Константин Симоновни, Алексей Сурковни кўрганман.

Мухтор оғанинг Москвада бўлиб ўтган етмиш йиллик тўйида қатнашган қозоқ ёзувчилари Олмаотага самолёт бўлмаганидан Тошкент аэропортида қолиб кетадилар. Одил Ёқубов билан иккимиз ярим тунда ош дамлаб, қозони билан аэропортга олиб чиққанмиз.

Бу бизнинг қозоқ дўстларимизга бениҳоя муҳаббатимиз, ҳурматимиз ифодаси эди.

Мухтор Авезов номидаги академик театр ижодий жамоасига мана шу боғда тўкин дастурхон ёзганмиз.

Собира Майқонова, Асанали Ашимов, Раимбек Сейтметов, ёзувчи ва драматург Қолтой Муҳамеджонов, романнавис Абдужамил Нурпеисов, шоира Хонбиби Есенқораева ҳамда бошқа элликка яқин санъаткору ёзувчилар "ўзбек ва қозоқ ижодкорларининг дўстлиги ҳеч қачон завол билмасин", деб кетма-кет қадаҳ кўтарганлар.

Бу жони ва қони бир-бирига сингишиб кетган дўстликни ҳеч қайси шоир Ғафур Ғуломчалик таърифлай олмаган.

Қорабайир ёлларини пойгаларда тарайман,
Мақтанмайман, чин айтаман,
бир чамалаб қарайман,
Айтисувда Собит билан тортишувга ярайман,
Жон қозоқнинг оқинларин дўстиман, яқиниман.

Саримойдай сўлқиллаган ғоз ўмровли қизларнинг,
Олтой бўркни қингир қўйган
қошлари қундузларнинг,
Женгем десам жонга яқин, синглим десам яхшироқ.
Ойна булоқ умри каби умри бўлсин ярқироқ.

Бир чорвамиз, бир қозонмиз, бир ўчоқмиз, бир олов,
Ўртамизда дастурхондек ёзилгандир кенг яйлов,
Ўзбек эли ўз оғам деб ўтрик сўзламас қозоқ,
Жекем десам жонга туташ, иним десам яқинроқ.

"Нажот фариштаси" деб аталмиш қозоқнинг дилбар, ёқимтой, назокатли қизи Жумагул Қосимова баҳонасида кўнгилда навбат кутиб турган шунча гаплар бор экан. Миннатдор ўзбек ёзувчилари унга дил-дилдан узоқ умр, бири биридан ширин, бири биридан доно тўрт қизига, набираларига чинакамига инсоний бахт ва остонаси тиллодан уйлар тилаб қолади.

МАШРАБ БОБОЕВ

Шафқатсиз ўлим таниқли шоир ва драматург Машраб Бобоевни оғир хасталикдан сўнг орамиздан олиб кетди.

Машраб Бобоев 1941 йилда Самарқанд вилоятининг Пойариқ туманида туғилди. 1956 йилда ўрта мактабни битиргач, аввал жамоа хўжалигида, кейин қишлоқ кутубхонасида ишлади. 1960-1965 йилларда Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтининг актёрлик факультетида таҳсил кўрди. Республика халқ ижодиёти уйида услубчи, Самарқанд вилоят халқ ижодиёти уйининг директори, "Ёш гвардия" (ҳозирги "Янги аср авлоди") ва Ғафур Ғулом номидаги нашриётларда муҳаррир бўлиб ишлади. Республика радиоси "Шарқ юлдузи" журнали, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида фаолият кўрсатди. Театрларда адабий эмакдошлик қилди. Маданият ишлари вазирлигида репертуар бўлими мудири, Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги таржима таҳририятининг бош муҳаррири бўлиб ишлади.

Машраб Бобоев ўтган асрнинг 60-йилларидан Республика матбуотида шоир ва адиб сифатида танила бошлади. Илк шеърий тўплами "Онамга хат" 1971 йилда нашр этилди. Сўнгра "Баҳор кайфияти", "Сўз", "Олисдаги чироқ", "Бағишлов", "Мен билган сир" каби бир қанча шеърий тўпламлари босилиб чиқди. "Кечки троллейбус", "Гурунг" ҳикоялар тўпламлари чоп этилди.

Машраб Бобоев жами ўндан ортиқ саҳна асарлари яратган истеъдодли драматург эди. Унинг "Ўттиз ёшлилар", "Ер томири", "Гурунг", "Онаизор" каби драмалари республикамиз театрларида саҳналаштирилди ва "Номсиз юлдузлар", "Қани менинг юлдузим" деб аталувчи тўпламлар сифатида нашр этилди. Айниқса, Машраб Бобоев сценарийси асосида суратга олинган кўп қисмли "Кўнгил кўчалари" видеофильми томошабинлар орасида шуҳрат қозонди.

Машраб Бобоев моҳир таржимон ҳам эди. У А.Пушкин, Р.Ҳамзатов ва бошқа шоирларнинг шеърларини, бир қатор драматургларнинг асарларини ўзбек тилига маҳорат билан ўгирган эди. Ўз навбатида унинг асарлари ҳам хорижий тилларга таржима қилинган.

Машраб Бобоевнинг адабиётимиз, хусусан, драматургиямиз тараққиёти йўлидаги хизматлари муносиб тақдирланган. У 1995 йилда "Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими" фахрий унвонига сазовор бўлган эди.

Истеъдодли шоир ва драматург, дилкаш дўст, яхши инсон Машраб Бобоев хотираси қалбимизда яшайди.

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ.

БЕҒУБОР ДЎСТ ЭДИ

Биз бағоят дилкаш ва самимий дўстдан жудо бўлдик.

Машраб Бобоев дўстларини, фарзандларини яхши кўрарди. Энг зарур пайтларда унинг елкасига ишонч билан бош қўйса бўларди.

Машрабхон шеъриятда, насрда, драматургияда қалам сурди ва ҳамма жанрда ҳам ўз истеъдодини намоён қила олди.

Машраб Бобоевнинг қаҳрамонларидан бири шундай дейди: "Келишди — кетишди, келдик — кетамиз, келишади — кетишади".

Аммо инсон зоти борки, нимадир қолдиришга ҳаракат қилади. Бу дунёда бировдан қобил фарзанд, бошқа бир кишидан яхшилик, тағин бир бандадан китоб ёдгор бўлиб қолади.

Машраб Бобоев ўзининг қисқа умри давомида буларнинг барини мерос қилиб қолдиришга улгурди.

Алвидо, дўстим!

Нусрат РАҲМАТ

"ЭРУРМАН ТОРГА ЧИН ОШНО..."

Танамда токи жоним бор,
Унутмасман сани ҳаргиз.
Хаёлингга келтирмагил,
Демасман ўзгани ҳаргиз...

Нодира ғазали билан янграган бу қўшиқни 1963 йил 20 май куни Ўзбекистон ойнаи жаҳони орқали биринчи бор ижро этганда шу ашуласи ила санъатсевар халқни ўзига ром этиб, шинавандалар назарига тушган севимли ҳофиз бўлишни болаликдан орзу қилган бўлса не ажаб...

Мана бугун қўшиқчилик ижрочилигимизда ўзининг такрорланмас овозию сози, ижоди ва ҳаёти билан нафақат ёш санъаткорларга, балки барча ёшу қарига ибрат бўлиб келаётган хонанда, созанда ва бастакор Камолиддин Раҳимовнинг катта саҳна сари қадам ташлаганига ҳам роппа-роса 40 йил, таваллудига эса 60 йил тўлибди...

Табиатни оҳанглар тасвирида тасаввур қилувчи бу санъаткор учун куй-қўшиқ ҳаёт ва ижод нашъасидир. Ёшлигиданоқ назарида, табиатда содир бўладиган барча ҳаракат-ҳодисотлар инсон қалби торларини чертиб, куй-қўшиқ бўлиб янграрди. Тоғаси Муллаабдуғаффорнинг создаги машқларини тинглаганида, опаси Мастурахон ўқиган ғазаллар оҳангига жонкулоғини тутганида, хотин-қизларнинг жўрабошиси бўлмиш онаси Сиддиқахоннинг чирманда чалиб, даврани қизитганини кузатганида улардан ғоятда таъсирланарди.

Отаси Қаюмжон Қори ака нозик таъб эгаси, серзавқ, унча-мунча хиргойи қиладиган одам бўлганидан, Наманган шаҳридаги Заркент маҳалласидаги бу хонадонга Комилжон Отаниёзов, Собир Раҳмоний, Маъмуржон Узоқов, Муҳаммаджон Дўстмуҳаммедов, Маъруфжон Баҳодиров, ака-ука Бобохон ва Акмалхон Сўфихоновлар, Шоқосим Шожалилов каби соз ва овоз соҳиблари тез-тез келишиб, ширин суҳбат қуришарди. Бундай дилкаш суҳбатлардан баҳраманд бўлган ёш Камолиддин уларга эргашиб, илк бор қўшиқлар машқ қилди.

Ҳали ўрта мактабда ўқир экан, бирон бир маданий тадбир куй-қўшиққа ошуфта бу ўсмир иштирокисиз ўтмасди. Мусиқа ҳаваскорлиги тўгараги раҳбари Жўра машшоқ (Т.Бойхонов)дан дутор чертиш сирларини, Умаралиқори Муҳиддинов, Насриддин Мажидов, Тожиали Олимов, Ваҳобжон Абдуллаев, Ғуломжон Ҳожиқуловдан қўшиқ айтиш, куй чалиш йўлларини пухта ўзлаштирган Камолиддин 18 — 20 ёшида қўлига соз олиб, санъатнинг катта йўлига қадам қўйди. У Юнус Ражабий, Жўрахон Султонов, Ортиқхўжа Имомхўжаев, Ориф Алимахсумов, Расулқори Мамадалиев, Орифхон Ҳотамов, Фахриддин Умаров, Умаржон Отаев каби атоқли хонандаларнинг ашула айтиш йўлларини ижодий ўзлаштириб, мустақил ижро услубини яратди. Алишер Навоий номидаги Наманган вилоят мусиқали драма ва комедия театрига хонанда сифатида ишга таклиф қилинган ёш ҳофиз шу ерда ижрочилик маҳоратини чархлади. Бу ерда "Бахт" (Камтар шеъри), "Бормикан" (Муқимий ғазали), "Зое" (Эркин Воҳидов ғазали), "Кўрсат жамолинг" (Машраб ғазали), "Билмадим" (Махтумқули шеъри), "Фироқ айлаб" (Собир Абдулла ғазали), "Оҳиста"жон" дединг" (Туроб Тўла шеъри) ва бошқа қўшиқларни ижро этди. Актёр сифатида эсда қоларли образлар ҳам яратди: "Лайли ва Мажнун" спектаклида Домла, "Тоҳир ва Зуҳра"да Ҳофиз, "Анвар ила Раъно"да Қобил, "Олифта"да Акмалхўжа, "Қароқчилар"да Грим, "Сеҳрли узук"да Камбағал ва бошқалар шулар жумласидандир.

Камолиддин Раҳимовнинг бастакорлик соҳасидаги фаолияти ҳам эътиборга лойиқ. Катта санъат оламига, асосан, халқ қўшиқлари йўлидаги ашулаларнинг ижрочиси сифатида кириб келган санъаткор мумтоз ашулачилик анъаналари билан янгича, замонавий услубларни бир-бирига уйғунлаштириш устида жиддий ишлади. Шу тариқа "Меҳрибон Ватан" (Нуриддин Аминжонов шеъри), "Келдим сени сўроқлаб" (Ойбек шеъри), "Тун ила тонг" (Ғафур Ғулом шеъри), "Кўчамдан жонон ўтганда" (Ҳабиб Саъдулла шеъри), "Кутарман зор" (Азимий шеъри), "Кутаман" (Олимжон Холдор шеъри), "Ўзбекистоним, сенга" (Абдулла Орипов шеъри), "Наргиз" (Комил Хоразмий ғазали) сингари кўплаб замонавий қўшиқлари дунёга келди. У ўзининг аксар қўшиқларида чин инсоний муносабатларни тараннум этади ва ўзи ҳам шуларга амал қилиб яшайди. Шунинг учунми, бир неча авлод ҳурмат-иззатига сазовор бўлиб келяпти.

Созандалик Камолиддин Раҳимовнинг кўп қиррали санъатида ажралмас жабҳа ҳисобланади. У, айниқса, торни севади. Дутор ва танбурни ҳам бирдай "тилга киритади". Шоир Ҳабиб Саъдулла унга атаб ёзган ўз қўшиқларининг бирида: "Эрурман торга чин ошно..." деб фахр билан бежиз куйламайди.

— Қўшиқ — қалб мулки, — дейди хонанда, — агар таъбир жоиз бўлса, у ҳаётнинг қалбидаги акс-садоси. Қўшиқ ҳар бир кишининг қонида бор. Халқимиз бугунги бахтли турмушга, истиқлолга эришгунча, жуда узоқ ва оғир ҳаёт йўлини босиб ўтди. Халқ ўзининг орзу-армонларини, ғам-ғуссаларини, қувонч-истакларини қўшиқ воситасида ифодалаган, шу нодир мерос орқали авлоддан-авлодга етказган.

Юксак дидли ҳофиз репертуарида бир ярим мингдан зиёд юракка чўғ солувчи қўшиқлар, "Ушшоқ", "Гиря", "Кўча боғи", "Галдир", "Куйгай", "Сўлим", "Қошингиз қаросиму", "Интизор" каби дурдона ашула намуналари бор. Шулардан бир юз йигирматаси грампластинкаларга ёзиб олинган, юз элликдан ошиқроғи эса республика радиоси олтин фонотекасида сақланади.

Севимли ҳофизимиз "машҳурлик тушунчасига қандай қарайсиз?" — деган саволга шундай жавоб берди:

— Ёшликда машҳур бўлишни ким ҳам орзу қилмаган дейсиз? Машҳур бўлдингми, унинг "тош"ини ҳам кўтариб юра билиш керак. Ҳар гал саҳнага чиқишимдан олдин номим эълон қилинганида, томошабин ишончини оқлай олармиканман, деган андиша вужудимни қамраб олади. Шуҳратга яраша қадам ташлашнинг лозимлигини-ку, айтмай қўя қолай. Ҳаётда тутган ўрнинг номингга муносиб бўлиши учун ҳаракат қилиш керак. Бу борада мен билан ҳамфикр, ҳамкор бўлган Муҳриддин Мансуров, Собиржон Раҳмонов, Ҳабиба Охунова, Онахон Тожибоева, Маҳмуджон Исомиддинов, Ўринбой Нуралиев, Турдиали Сайдуллаев, Саидхўжа Холдорхўжаев, Абдурашид Воҳидов ва бошқа мумтоз санъаткорлардан ҳамиша миннатдорман. Умрим давомида инсон биргина яхши қўшиқлари билан машҳур бўлолмаслигига амин бўлдим. У камтарин бўлиши, сўзи устидан чиқиши, нафсини, ўзини тергаб туриши зарур.

Ўзбекистон халқ артисти Ориф Хожи Алимахсумов ва халқ ҳофизи Фахриддин Умаровлар яқинда Камолиддин Раҳимов таваллуди ва ижодига бағишлаб ўтказилган кечада у ҳақда шундай дейишди: "Камолиддин чинданам Аллоҳ ато этган наволи овозию, ўзгача соз чертиши ила тилга тушган санъаткор. У бетакрор қўшиқлари билан ёшу қарига мос, ёқимли ижроси, гўзал хулқи, камтаринлиги, инсоний фазилатлари билан халқимизга хизмат қилиб келаяпти. Ундан ёш санъаткорлар ибрат олсалар арзийди".

Ҳозирги кунда халқимиз севиб тинглайдиган машҳур хонандалар Хайрулла Лутфуллаев, Маҳмуджон Тожибоев, Эркин Рўзматов, Машрабжон Эрматов, Бахтиёр Тўлаганов, Маҳмуджон Азимов, Ҳамиджон Маллабоев, Боқижон Сатторов, Маъруфхон Орипов ва бошқа кўплаб қўшиқчилар Ўзбекистон халқ артисти, "Эл-юрт ҳурмати" ордени соҳиби, ҳассос санъаткор Камолиддин Раҳимовни ўзларига устоз деб биладилар. Қардош тожик халқининг машҳур хонандалари Жўрабек Муродов, Жўрабек Набиевлар ҳам Камолиддин ака яратган қўшиқларни севиб ижро этганлар.

Қирқ йилдан буён ўзбек қўшиқчилик санъати равнақи йўлида хизмат қилиб келаётган Камолиддин Раҳимовни мухлислари ва шогирдлари номидан самимий табриклаб, гўзал қўшиқларингиз янада кўпайсин, доимо соғ-омон бўлинг деймиз.

Миробид ИНОЯТОВ,
педагогика фанлари номзоди

Давоми. Боши биринчи бетда.

ОЗОДЛИК КУРАШЛАРИ ВА ИСТИҚЛОЛ

Дума мажлиси 1916 йил 13 декабрда очилди. А.Ф.Керенский маърузани Туркистондаги қўзғолонлар фақат ўлка ҳаётигагина эмас, балки бутун Россиянинг ҳаётига таъсир кўрсатганлигини баён этиш билан бошлади. Думанинг ёпиқ эшиклар ортида ўтказилган мажлисида подшо фармони ва унинг оқибатлари, Россия империясининг мустамлака мамлакатларга нисбатан олиб бораётган сиёсати ҳақида турли фикрлар билдирилди.

Депутат С.Н.Мансуров ҳам ўзининг фикр-мулоҳазаларини дума аъзоларига ҳавола этди. У уч йил Туркистон заминида солиқ инспектори лавозимида хизмат қилганлиги учун маҳаллий шароитни яхши билган. У ҳам император фармонининг ғайриқонунийлиги ва самарасизлигини таъкидлаб, таассуротларини баён этди. Мансуров Туркистонда ишлаганда икки хил манзарани кўрган:

Биринчиси, қақраб ётган чўлларда бир неча чақиримга чўзилган ва бир томчи сувсиз ариқ излари ёйилиб ётибди. Булардан катта-кичик сув йўллари турли томонларга таралиб кетган.

Сув иншоотларининг қолдиқлари. Улар XIV — XV асрларда Амир Темур ва темурийлар давлати даврида, сўнгра XVI асрда қурилган экан. Туркистон ерлари каналлар орқали суғорилган. Демак, ўлкани Россия босиб олишидан олдин Туркистонда катта ва ажойиб сув иншоотлари бўлган; ўлкада катта ҳажмда ғалла ва бошқа деҳқончилик маҳсулотлари етиштирилган. Аммо чор ҳукумати ҳукмронлиги вақтида ўша сув иншоотлари харобага айланган. Бу — С.Н.Мансуровнинг биринчи таассуроти эди.

Иккинчиси шундан иборат бўлганки, уни миршаблардан бири кузатиб юрганда мудҳиш воқеага дуч келган. Улар бозорга яқинлашганларида бир гуруҳ кишилар келиб, миршаб билан нималарнидир гаплашишган. Бозорга киришганда улар тўпланиб турган одамларнинг дуч келган жойига қамчи билан урашишган. С.Н.Мансуров ҳайрон бўлиб, тўс-тўполонни тўхтатишга уринганда фойдаси бўлмаган. Кейин маълум бўлдики, одамларни калтаклаш рус маъмуриятининг нуфузли вакилларига ҳурмат ва иззат белгиси сифатида ташкил қилинар экан. Бу ҳолат босқинчиларнинг туб аҳолини одам сифатида кўрмай хўрлаганларидан далолат беради. С.Н.Мансуров ўша воқеа мисолида дума аъзоларига чор ҳукумати Туркистонда ваҳшиёна сиёсат юргизаётганлигини намойиш этган эди.

"Эҳтимол, — дейди С.Н.Мансуров, — ҳозир суғориш системаси бирмунча яхшиланиб, чор маъмурияти бироз юмшагандир, лекин туб аҳолининг аҳволи оғир ва сунъий суғоришда қолоқлик ҳукм сурмоқда. Чунки ўлкада маъмурий лавозимларда ишлаётганлар чаласавод, порахўр ва тирриқ кимсалар бўлиб, биринчи навбатда, ўзларининг шахсий манфаатларини ўйлаганлар. Улар туб аҳолига ўзича фикр-мулоҳаза қила олмайдиган ва қотиб қолган "зоти паст" кимсалар сифатида қараганлар. Ҳатто чор маъмурияти олдида аёллар очиқ юз билан кўринсин, деб уларнинг паранжиларини ечишган. Бу билан халқнинг урф-одатлари ва иззат-нафси таҳқирланган".

Хуллас, Россия давлат думасида Туркистонда 1916 йили содир бўлган воқеаларнинг турли сиёсий партиялар қатнашувида муҳокама этилиши муҳим ҳодиса эди. Аввало, дума мажлиси ёпиқ эшиклар ортида ўтган бўлсада, унда Россия ҳукуматининг мустамлакачилик ва улуғмиллатчилик сиёсати, ўлкада ҳукм сураётган адолатсизлик, ҳуқуқсизлик, талончилик ва порахўрликларни фош қилувчи маълумотлар ошкора баён этилди.

Дума аъзоларининг асосий қисми савдо-саноат ва умуман капитализмнинг манфаатлари учун курашаётган фракциялардан ташкил топганди. Улар эндиликда Россиядаги ожиз ва чириган ярим феодал-помешчиклар давлатини ағдариб, буржуа-демократик республикаси тузишнинг тарафдорлари эдилар. Улар фақат Россиянинг ўзидагина эмас, балки мустамлакаларида, жумладан, Туркистонда капиталистик алоқаларнинг кенг қўламда ривожланишига йўл бермаётган тузумни ағдаришни режалаштиргандилар. Бу Туркистондаги мустамлакачилик сиёсатини такомиллаштириш, ишлаб чиқариш кучларини ўстириш, бойликка бойлик ва даромадга даромад қўшиш имконини берарди.

Думада баён этилган маълумотлар ўлкада ўша даврдаги озодлик курашларини, умуман, тарихимизни ўрганиш ва унга баҳо беришда муҳим аҳамиятга эгадир. Гарчи, дума депутатлари Туркистонга озодлик беришни хаёлларига ҳам келтирмаган бўлсалар-да, ҳақиқатни тан олишлари ўлка зиёлиларининг ютуғи бўлди. Давлат думасидаги Туркистонга хайрихоҳлик кайфияти, уларнинг ҳукуматдан ўлкадаги аҳволни кўриб чиқишни талаб этиши аҳволни ўзгартира олмади. Аксинча, маъмурият ўз кирдикорларини хаспўшлашга, ўзини оқлаб, Туркистон аҳолисини қуролашга уринди. Ҳукумат архивида сақланиб қолган, декабр — январ ойларида императорга 1916 йил воқеалари ҳақида тайёрланган ахборот ва ҳисоботлар шу мақсадда юзага келди. Бироқ таг-туги билан чириган мустабид ҳукуматнинг ўзини оқлашга уринишлари фойдасиз эди. Орадан 2 ой ҳам ўтмай, 1917 йил февралда бу ҳукумат ағдариб ташланди. Туркистондаги 1916 йил қўзғолони эса бу ҳукуматнинг илдизига болта урган муҳим омиллардан бири бўлди. Ағдарилган императорнинг 1916 йил 25 июн фармони ҳам ўз кучини йўқотди. Ўзга юртларда юрган мардикорлар оммавий суратда ўз Ватани бағрига интилдилар...

Жаннат ИСМОИЛОВА,
Ўзбекистон тарихи давлат музейи директори ўринбосари, тарих фанлари доктори

КУЮНЧАК ГАЗЕТХОН ЁЗАДИ

САЁЗ ҚЎШИҚ, УНГА КИМ ЭШИК ОЧАЯПТИ?

ОҒАНГЛАРГА ИШОНМА...

Энди мани бошқаларда ишим йўқ,
Мани сандан бошқа ҳеч танишим йўқ.
Ҳар куни бир дийдорингга тўйишдан,
Мани бошқа қиладурғон бир ишим йўқ.

Ўргимча(?) қиз димоғланма, қоматингга қувонма,
Бу ўткинчи дунёларда оғангларга ишонма

Жон оғажон мишмишларни қўйсанг эй,
Мендан ўзга танишларингни қўйсанг эй.
Сан айтасан: "Содиқ вафоли ёрим бор" деб,
Мен айтаман: "Дийдоримга тўйсангчи..."

Ёшлик давринг ўтар кетар, севдим деган кўп бўлар,
Аллаб-суллаб дарё бўйларина кетдик деган кўп бўлар.
Сан уларни гапларина ҳайрон бўлиб юрма опам
Ёшинг қирқдан ўтган сўнг, "Тур кет!", деган кўп бўлар.

Ишқ бошқа, ҳавас бошқа, ҳаю ҳавасни унут,
Севдим деган мард йигитни костюмидан маҳкам тут
Ёлғон-ёлғон ваъдаларни берган,
Ёлғончиларни ваъдаларини унут.

Дилдора Ниёзованинг шу қўшиғи деярли ҳар бир хонадонга кириб борди. Турли радиоканалларда кунига 3-4 марта янграйди.

Қўшиқнинг эфирдаги тарғиботи шу даражага етдики, гўё ёш хонандалар орасида Д.Ниёзованинг рейтингини анча юқори даражага олиб чиққандай бўлди... Оҳанг бор. Хоразмча. Мусиқа бор. Лекин матнга келганда нима дейишингизни билмай қоласиз.

Умидли хонанданинг шундай бири боғдан, бири тоғдан келган сатрлар жамламасидан иборат нимарсани қўшиқ қилиши, кимларнингдир шу нарсага хайрихоҳлик билдириб, эфирга узатиш ҳолатини қандай изоҳлашни ҳам билмайсиз.

"Қўшиқ"нинг биринчи банди ва нақорати эркак киши(?) номидан айтилаяпти. (Майли бу мазмунсиз мисраларга тўхталиб ўтирмайлик). Иккинчи банди эса дабдурустдан аёлнинг эркакка "эркаланиши"дан бошланади. Сўнг қўшиқдаги эркак аёлга айланади, қўяди ва хонанданинг онаси тенги аёлга "панд-насиҳати" бошланади. Бу "насиҳат"да анчайин бир шарм-ҳаёдан йироқлик кўзга ташланади. Насиҳатнинг "ялонғоч"лигини кўринг: охирги мисрада "Ёшинг қирқдан ўтган сўнг тур кет деган кўп бўлар" дейишгача борилади.

Хонандага "нега дарё бўйига кетдик дейишади? Дарё бўйига боргандан сўнг, нима бўлади?" деган кинояли савол берилса, бу қўшиқнинг умуман бемаъни, ахлоқимизга тўғри келмайдиган жиҳатларини пайқашимиз қийин эмас. Яна бир гап, муҳаббат ҳақида бундай жўн фикрлаб, сафсатабозлик қилган ҳиссиз, юраксиз "шоир"нинг (шеър муаллифини билолмадик) аёл кишига нисбатан "тур кет деган кўп бўлар" дейиши ҳеч бир ақидага тўғри келмайди. Охирги бандда эса ёш қизнинг дугонасига "қимматли маслаҳати"га дуч келасиз... "Севдим деган мард йигитнинг костюмидан маҳкам тут", деб юборади у.

Умуман, бу шунчалар бачканаки, унда лирик қаҳрамоннинг ким эканлигини билмай хунобингиз ошади. Умуман, "бош-оёғи йўқ" нимарсани халққа қўшиқ деб тақдим этаётганлар, бунга эшикни кенг очиб бераётганларнинг мақсад-муддаоси нима, деган савол туғилади.

Ўзбек шеърияти — юксак шеърият. Навоийдан ёруғлик олган шеърият бу. Санъатимиз ҳақида ҳам шундай дейишимиз мумкин. Миллат қадар, ҳаёт қадар яшайдиган, мангу янграйдиган қўшиқлари бор халқимизнинг. Шундай экан, халқ тинглайверади деган ўй билан енгил-елпи, саёз қўшиқларни эфирга бераверишн инсофданми?

Жавоҳир РАҲМАТ

Давоми. Боши биринчи бетда.

ИЖОД — КЎНГИЛ ИШИ, ИЖТИМОИЙ ҲОДИСА

Сўнгги юз йил давомида китоб нашр этиш бутун бир индустрияга айланди. Яхши ёзувчи ва шоирларнинг китоблари (яхши китоблари) ўн минг, эллик минг, юз минг нусхада нашр этиладиган бўлди. Асарни босмага тайёрлаган нашриёт ҳам, чоп этган матбаа корхонаси ҳам, маҳсулот устига ўз "устама" нархини қўйиб сотадиган китоб савдоси ходимлари ҳам шу жараёнда иштирок этганлари учун ҳақ олади ва бу табиий ҳол. Шундай экан, нега энди асарни яратган, йўқ жойдан бор қилган ижодкорнинг манфаати биринчи ўринга қўйилмаслиги керак? **Машҳур эстрада хонандаси, машҳур рассом, машҳур "қизиқчи" моддий жиҳатдан қанчалик тўкин яшаса, машҳур ёзувчи ва шоир ҳам шунчалик бадастур яшашга ҳақли. "Ижод — кўнгил иши, асарини бўш вақтда ёзаверсин" дейиш адолатдан эмас. Агар ҳақиқий қаламкаш ҳақиқий санъат асарини яратишдан кўнгли совиб кетса, унинг ўрнини савияси паст китоблар тўлдира бошлаши тайин.** Албатта, "самиздат" деган тушунча ҳам бор. Муаллиф ўз маблағига китоб чоп этиши, ўз хотираларини нашр эттириши мумкин. **Бироқ қан-**

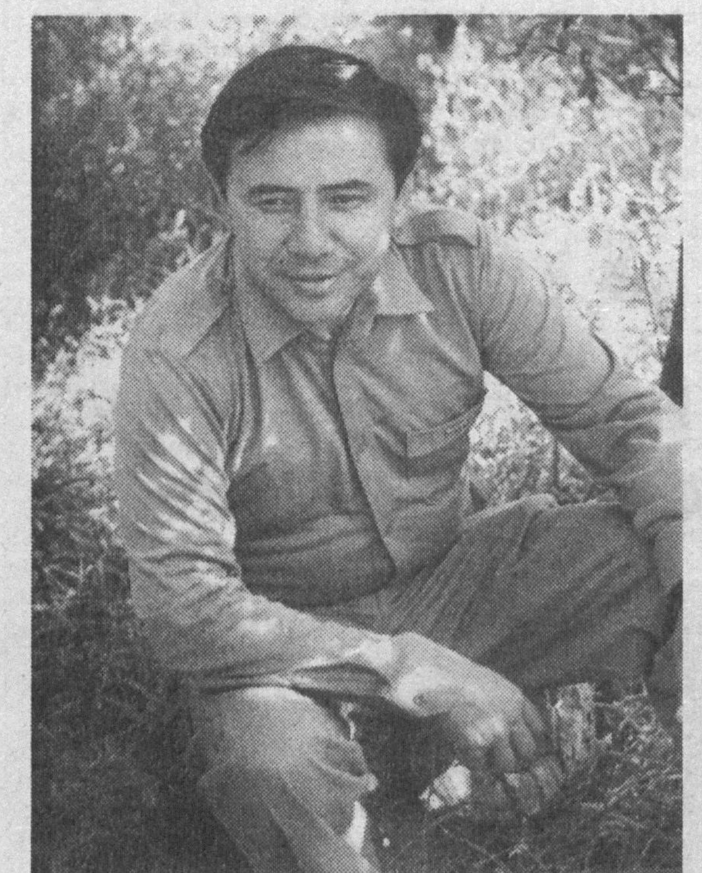

дайдир "бойвачча" азбаройи "ном қозониш" учун "роман" ёки "шиғир китоб" чиқаргиси келиб қолса, ҳамма харажатларни тўлаб, ўша "ижоди"ни нашр эттириб тарқатса (бу ҳам "кўнгил иши"да) охири нима бўлади? Оқибатда шу бўладики, адабиётнинг инсонпарварлик миссияси тамом бўлади! Маънавият майиб-мажруҳга айланади! Минглаб китобхонлар ҳақиқий ижод хазинасидан бенасиб қолади!..

Кўриниб турибдики, "моддий" тушунча билан "маънавий" тушунча бир-бирига боғланиб кетаяпти.

Ҳақиқий ижодкор зиммасида яна бир залворли юк бор. У, ўзи билибми, гоҳо билмайми, халқнинг назарига тушишдек ижтимоий вазифани елкасига олади. Халқ ҳақиқий ёзувчи ёки шоир деганда Ватан қисматини ўйлайдиган, одамлар дилидагини ифодалайдиган катта шахсни тушунади, унга эргашади. Бу — бутун жаҳонда бор нарса. Қайси юртга борманг, энг аввало, ўша халқнинг классик шоири, адиб ёки драматургини зиёрат қилишга таклиф этадилар. Унинг ҳайкалини, музейини томоша қилдирадилар. Ҳар бир халқ ўзидан чиққан улуғ ижодкор билан фахрланади. Негаки, улар бир томондан ўз халқини жаҳонга танитган бўлса, иккинчидан умумбашарий хазинага улуш қўшган. Шу маънода катта ижодкор катта ижтимоий шахс ҳам саналади. Хулоса шуки, адабиёт — кўнгил иши. Бироқ бу ижод аҳлининг жамият ҳаётида тутган жиддий нуфузига асло монелик қилмайди, аксинча, бу тушунчалар бир-бирини тўлдиради...

— Чинакам ёзувчи бадиий асарда қаҳрамонларини ўзига бўйсундира олади, деган фикрлар ҳам мавжуд...

— "Қаҳрамон" деган сўзнинг ўзига бир қадар шубҳа билан қарайман. Менга қолса "асар қаҳрамони" эмас, "асардаги инсон" деган ибора ишлатилса аниқроқ бўлар эди. Сабаби, "қаҳрамон" дегани қандайдир "бошқалардан ажралиб турадиган", яхшими-ёмонми бирон "хунар" кўрсатадиган шахс бўлиши керакдек туюлади. Майли, ҳамонки, адабиётшуносликда "қаҳрамон" деган ибора қабул қилинган экан, шуни қўллай қолайлик. Шўро замонида ҳали айтганимиздек, ёзувчига партиянинг дастёри, адабиётга эса коммунистик мафкуранинг қуроли деб қараб келинди. Шунга кўра қаҳрамонлар ҳам икки тоифага бўлинган эди: ижобий ва салбий. (Бу тоифалар синфий позицияни акс эттирса жуда яхши). Шу тарика бадиий асарда фақат оқ ва қора ранглар, фақат яхши ва ёмон одамлар ҳаракат қилиши удум бўлди. Коммунист ҳеч қачон хато қилмайди. Ичмайди, чекмайди, партия топшириғи билан олис сафарга борсаю, бирон бегона аёлга кўзи тушиб қолса, қочиб кетади. Хуллас, одам эмас, "фаришта". Маҳаллий халқнинг мингта донишманди минг йил ўйлаб ҳал қилолмаган муаммони марказ томондан келган "оға-амаки" бир соатда ечиб беради... Булар — ижобий қаҳрамон. Салбий қаҳрамоннинг қолипи ҳам тайёр. Ота-бобоси қулоқ ёки босмачи бўлган. Ўзи текинхўр, хотинбоз... Бу — ижод эмас, масхарабозлик эди.

Шунга қарамай ўша замонда ҳам ҳар қандай қатағонлару, "сосреализм" қолипларидан қўрқмасдан гўзал ва ҳаққоний асарлар ёзиб, халқ мулкига айлантирган ижодкорлар оз бўлмади. Ўтган асрда яратилган ўнлаб роман ва достонларда, шеърлар ва драматик асарларда инсоннинг мураккаб ва чигал қисмати акс эттирилди. Бу соҳада ўзбек адабиётининг бошқа бирон адабиётдан қолишадиган жойи йўқ. Шу боисдан мураккаб қаҳрамонлар фақат чет эл адабиётида яратилди, десак, нотўғри бўлади. Ижодкор учун кенг имкониятлар яратилган бугунги кунда бизнинг адабиётимизда бундай қаҳрамонлар сафи янада кенгаяди, деб ўйлайман.

Аслида "мураккаб қаҳрамон" дегани асардаги "ижобий" одамга атайлаб иллат ёпиштириш ёки "салбий" қаҳрамонга фазилат елимлаш дегани эмас. Китобдаги одам чин маънода тирик инсонга айланса, фазилат ва нуқсонлари билан ўқувчини ларзага солса, китобхон уни севиб қолса ёки ёмон кўрса, хуллас, унинг қисмати сизни лоқайд қолдирмай, ҳаёт ҳақида ўйлашга мажбур қилса, демак бундай "қаҳрамон" ҳам, китоб ҳам узоқ яшашга ҳақли. Бунда ёзувчининг ғоялари бадиий тафаккур чўққисига чиққан бўлади.

— Ўткир ака, бу борада ўзингизнинг асарларингиздан бир мисол келтириш мумкин. "Тушда кечган умрлар" романида Комиссар образи бор. Бу одамни мустабид тузумнинг тимсоли деса бўлади. Унинг шиори — ҳаммани қўрқув исканжасида ушлаб туриш, маҳв этиш, йўқ қилиш... Ҳатто бир ўринда у "мен принцип учун онасидан воз кечган одамман", дейди. Бир қарашда сиз бу қаҳрамон тасвирида қора бўёқни қуюқлаштириб юборгандексиз. Аммо асарни синчиклаб ўқиган китобхон мана шу палид бир кимсанинг ҳам катта фожиалари борлигини пайқайди. Унинг чекист отасини "синфий душманлар" отиб кетган. Бунинг хунини бутун бир қишлоқ "тўлашга" мажбур бўлади. Шўро сиёсати бўлажак "комиссар"га "атрофингдагилар ҳаммаси душман" деб ўргатади. Шунинг учун ҳам у ўз ҳамқишлоғини "хоин" деб отиб ташлаганда заррача изтироб чекмайди. Унинг назарида ҳамма "душман"! Шу кимса касрига фариштадек хотини ҳаётдан эрта кўз юмади. Бир ўғли чет элга қочиб кетади, бири ундан юз ўгиради. Иккинчи хотини кўз ўнгида унга хиёнат қилади. Уни ҳеч ким одам ўрнида кўрмайди, эл-юртга қўшилолмайди, биров билан дардлашолмайди, яккамохов, кечалари уйқуда алаҳсираб чиқади...

Хуллас, Умарали Норматов таъкидлаганидек, Комиссарнинг бу дунёда тирик юрганининг ўзи — унга Худо томонидан берилган жазо... Комиссар фақат манфур шахс сифатидагина эмас, чексиз фожиалари билан ҳам эсда қолади ва ўқувчи кўз ўнгида тирик одамга айланади...

Ўткир ака, адиб, шоир, умуман қалам аҳлининг оммавий ахборот воситалари билан алоқаси, уларнинг бир-бирига таъсири ҳақидаги мулоҳазаларингиз билан ҳам ўртоқлашсангиз.

— Эл ардоғига сазовор бўлган шоиру адиблар, драматургу алломаларнинг деярли ҳаммаси оммавий ахборот воситалари мактабини ўтаган. Абдулла Қодирийдан тортиб Ҳайриддин Султоновгача, Ғафур Ғуломдан тортиб Сирожиддин Саидовгача барчаси газета ёки журналда, нашриёт ёки телерадиода ишлаган. Оммавий ахборот воситалари, айниқса, газета, журнал таҳририятлари, нашриётлар ҳали қалам аҳли учун ҳаёт ва тажриба мактаби бўлган ва бундан кейин ҳам шундай бўлади, деб ўйлайман.

Халқ эҳтиромидаги ижодкорлар оммавий ахборот воситалари билан яқин алоқада бўлганлар. Уларнинг энг сара шеър ва достонлари, ҳикоя ва романлари газета ва журналларда босилган. Бундан ташқари, ўзини ҳурмат қилган ижодкор жамиятда ва дунёда рўй бераётган воқеалар ҳақида оммавий ахборот воситаларида мунтазам чиқиб туришни ўз бурчи санаган. F.Fулом ва Ойбек, А.Қаҳҳор ва А.Мухтор каби устозларнинг жонкуярлик билан ёзган публицистик чиқишлари жамоатчилик томонидан қизғин кутиб олинган.

Бу яхши анъана ҳозир ҳам давом этяпти. Саид Аҳмад, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Озод Шарафиддинов, Наим Каримов, Салоҳиддин Мамажонов, Иброҳим Ғафуров, Ойдин Ҳожиева, Тўра Сулаймон, Қутлибека Раҳимбоева, Хуршид Дўстмуҳамедов, Қўчқор Норқобилов каби турли авлод вакиллари бўлмиш адиб шоир ва олимларнинг ақалли кейинги бир йил ичида газета ва журналларда, телевидение ва радиода қилган чиқишларини санайман десангиз анча вақт керак бўлади. Булар шеър, ҳикоя ва мақолаларгина эмас, бугунги куннинг кечиктириб бўлмас масалалари ҳақида куйиб-ёниб кўтарилган муаммолардир! Ўзбекнинг ор-номус, виждон, уят, бурч, андиша, инсоф, кечиримлилик деган муқаддас тушунчалари қадрсизланиб қолмаяптими? Одамлар нима сабабдан бу қадар юзсиз, ибосиз, очкўз бўлиб кетяпти? Булар ижод аҳлининг изтироб, дил фарёди билан кўтарган муаммолари... Яқинда машҳур рус шоири Евгений Евтушенконинг матбуотда эълон қилинган мулоҳазаларида инсонлар орасида меҳр-оқибат камайиб кетгани теран дард билан айтилганини ўқиб, бундай муаммо ҳамма ерда ҳам борлигига яна бир карра ишонч ҳосил қилдим...

Ўзим гувоҳ бўлган бир воқеани айтишим мумкин. Америкалик журналист билан суҳбатимизда меҳмон медан маҳалла дегани нима учун ўзбек ҳаётида бунчалик катта ўрин тутиши, умуман, ўзбек менталитети нималигини тушунтириб беришни сўраганида, бу масалада бир-биримизни тушунишимиз ҳийла оғирлигини айтиб, бир мисол келтирган эдим. Масалан, Америкада вояга етиб-етмаган бола эллик доллар пул талашиб отасини судга берсаю, судда ютиб чиқиб, отасини беш минг доллар тўлашга мажбур қилса, бу демократия тантанаси ҳисобланади. Мабодо шундай ҳолат Ўзбекистонда рўй берса, бунақа бола "оқпадар" ҳисобланади. Ҳамма ундан юз ўгиради. Негаки, ўзбекнинг фарзанди ўз падарини судга етаклаб боргандан кўра ўлгани маъқул, ҳар нима бўлгани маъқул.

Яқинда Тошкентдаги олий ўқув юртларидан бирида бўлиб ўтган учрашувда шуни эслаган эдим, бир талаба "агар пулни ўша боланинг ўзи топган бўлса отасини судга бериб, тўғри қипти", деди! Ростини айтсам, бу гап менга жуда оғир ботди. Наҳотки, ёшларимиз орасида шу қадар шафқатсиз тафаккур қиладиганлар бор бўлса? Наҳотки, мол-дунёни ўз падаридан юқорироқ баҳолаш мумкин бўлса?! Майли, бугунги муайян тақчилликлар ўтар-кетар. Бой-бадавлат ҳам бўлармиз. Аммо авлод-аждодларимиз минг йиллар давомида авайлаб келган қадриятларни тиклаш, синган кўнгилни ямаш, йўқолган меҳрни топиш осон бўлармикан?

Аввалари оммавий ахборот воситаларида жамият қисматига алоқадор чиқиш бўлса, кенг муҳокама қилинар, керак бўлса ўша мақола юзасидан тадбирлар белгиланар, қарорлар чиқарилар эди. Ҳозир ҳам маънавият масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилган. Маънавият ва маърифат марказлари газета ёки телерадиодаги энг жиддий чиқишларга эътибор қаратса, ақалли ўша мақолани мактаб ва коллежларда, лицей ва институтларда, маҳалла-кўйда ўқиш учун ўн беш дақиқа вақт ажратишга даъват қилса бўлмайдими?..

Хуллас, ижод аҳли матбуот, телерадиода ўз бурчини бажаряпти. Ҳамма гап жонкуярлик билан айтилган ўша дардлар юзасидан амалий чоралар кўришга келиб тақалади...

— Кейинги пайтда китоб ўқишга ихлос сусайиб кетяпти...

— Бу ҳаммамизнинг оғриқ нуқтамиз. Чиндан ҳам китобхонлар камайиб боряпти. Бунинг сабаблари кўп. Ҳозир ахборот воситаларининг сони ҳам, кўриниши ҳам кескин кўпайди. Телерадио, компютерлар, сериаллар, одамни ўйлашдан кўра ўйламасликка ундайдиган олди-қочди нашрлар, дискотекалар... Булар ёшларнинг мазмунли "вақт ўтказиши"га хизмат қилаяпти. Жиддий адабиёт эса "вақт ўтказиш" эмас кишини ўйлаш, изтироб чекиш, хулоса чиқаришга мажбур қилади. Кўнгилочар нарсалар тез ва осон ҳазм бўлади. Аммо осон ҳазм бўладиган нарсанинг ҳаммаси ҳам фойдали бўлавермайди. Фикрни қашшоқ, танбал қилиб қўяди... Бу масаланинг бир томони.

Иккинчи тарафдан қаралса, яна ўша "бозор иқтисоди"нинг таъсирини кўрамиз. Қоғоз, матбаа харажатлари қимматлашиб кетгани боис китоблар нархи ҳам ошиб кетди. (Шундан келиб чиқиб, тираж кескин камайди). Ҳозир ўртача ҳажмдаги китоб баҳоси 3 минг сўм атрофида. Албатта, бундай нархга ҳар куни ҳам китоб сотиб олиш қийин. Шу билан бирга китоб савдосида ҳам ҳал этилиши зарур бўлган муаммолар бор. (Бу ҳақда махсус қарор қабул қилинган бежиз эмас). Нашриётдагилар "китоб яхши сотилмаяпти", деб нолийди. Марказдан бир қадам четга чиқсангиз, мактаб ва коллеж домлалари, кутубхоначилар, оддий ўқувчилар "китобингиз нега чиқмаяпти?" деб сўрайди.

Мисол тариқасида бир хатдан парча кўчириб олишингиз мумкин. Бу хат Самарқанд вилояти Пастдарғом тумани Қ.Тўраев номидаги ширкат хўжалиги Бахшибой маҳалласида истиқомат қилувчи Холиқ Амировдан келган. "Мен Сизнинг асарларингизни катта қизиқиш билан ўқийман. Улар китоб дўконига келади-ю, дарҳол ғойиб бўлади. Яқинда туман марказидаги китоб магазинига кирсам, икки жилдли асарларингиз бор экан. Севиниб кетдим. Нархини сўрасам, олти минг сўм экан. Пулим етмай, биттасини олдим. Икки кундан кейин келиб, иккинчисини сўрасам, нархи деярли беш ҳисса ошиб кетибди. "Нега бундай?" десам, сотувчи "бу китоб ёлғиз сотилмайди", деб яна бешта китоб қўшиб ўраб қўйилган бойламни кўрсатди. Қизиқ, нега энди мен ўзим хоҳлаган китобга "дум" қилиб ўзим хоҳламаган китобларни ҳам сотиб олишим керак... Хуллас, китобни ололмадим. Яна бир гап. Телевизорда "Дентомед"ми, баломи деган тиш пастасини шу қадар кўп реклама қилдики, бир куни саксондан ошган онамиз менга ялиниб қолдилар. "Жон болам, ўша айтаётган "детамит"дан менга бир жуфтгина келтириб берсанг, одамнинг тиши "карис" бўлмасмиш"... Мазза қилиб кулдик. Онамизнинг тиши пластмасса, танглай тиш бўлса, уларга пастанинг нима кераги бор? Мен бошқа нарсани айтмоқчиман. Нима учун ҳар хил паста, лаб бўёқ ва яна аллақандай ипириски нарсаларни шу қадар кенг реклама қиладилар-у, яхши асарлар тарғиб қилинмайди?"

Китобхон Холиқ Амировнинг бу гапига қандай қўшимча қилиш мумкин? Орамизда шундай китобсеварлар борлигига шукр! Ўйлайманки, ҳамма бараварига китобдан совиди, десак, инсофдан бўлмас. Ҳамқасбларим китобхонлар билан учрашувларда бунга ўзлари ҳам гувоҳ бўляптилар. Бироқ китобхонликни ўз ҳолига ташлаб қўйиш ҳам мумкин эмас. Китоб тарғиботини, савдосини тубдан яхшилаш керак кўринади. Қолаверса, биз — ижодкорларнинг ўзимизда ҳам айб бор. Китобхонлар билан тез-тез учрашишга гоҳо вақт тополмаймиз. Гоҳо... эринамиз... Нима бўлганда ҳам ўқувчиларнинг бадиий асарга, сўз сеҳрига бўлган меҳрини сақлаб қолиш шарт. Бу — маънавият билан, кескинроқ қилиб айтадиган бўлсак, миллат келажаги билан боғлиқ нарса.

— Ўткир ака, сир бўлмаса, ёзаётган энг янги асарингиз ҳақида...

— Келинг, укажон, шуниси "сир" бўлиб қолаверсин. Худо хоҳласа, ўша асар тугаса Сизга ўзим хабар қиламан.

Суҳбатдош: Усмон **МУРОДОВ**

МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИ ЎЗБЕК АДАБИЁТИ

ГЎЗАЛЛИКНИНГ ТУҒИЛИШИ

"Қайдасан, Морико" қиссаси бор-йўғи йигирма варақдан иборат ва қизиғи, бу асар ҳақида умуман эшитмаган одам уни тўрт юз бетлик роман деб ўйлайди, боиси, қалингина китоб муқовасига "Қайдасан, Морико" деб ёзилган ҳамда муқова сиртида қўлида елпиғич ушлаб сукутга чўмган япон аёлининг сурати бор. Гапнинг очиғи, "завқимиз тез тугаркан-да", дея салгина оғриндик. Аммо мазкур қиссани ўқиб битиргач, хавотиримиз бутунлай ўринсиз эканлиги ойдинлашди: образлар дунёси юракка кўчиб ўтди. Одил Ёқубовнинг шу қиссагача бўлган ижодини заррача камситмаган ҳолда айтиш мумкинки, бу — моҳият эътибори билан тамомила ўзгача асар экан. Нафақат ўзбек, балки Марказий Осиё адабиётидаги бетакрор янгилик.

Шу кунгача қанчадан-қанча романлар, қиссалар ўқидик. Ҳамма нарса жойида: тасвир ҳам, образларни очиш, қизиқарли сюжетлар... Бироқ камдан-ками ўқувчи кўнгил мулкига айланади, унинг суҳбатдоши мақомига чиқади. Аксариятларининг умри қисқа — тез ўқилиб, тез унутилади.

"Қайдасан, Морико"ни эса ўн, эллик... юз йиллардан сўнг ҳам бемалол мутолаа қилмоқ мумкин. Бу асар сарҳад билмайди, миллат танламайди. Шуниси аниқки, бу асарни инглиз ҳам, немис, япон, корейс, турк, ҳинд ҳам бирдек ҳис-ҳаяжон оғушида ўқиб чиқади. Чунки мазкур қисса инсон юрагининг гўзал қисми ҳақида. Дунё талотумини тан олмайдиган руҳий соғинч ҳақида.

Энг муҳими, қиссада ҳаёт қандай бўлса шундайлигича аксини топган. Шу боиски, образлар ёзувчи қўли ила ҳаракатга тушмайди, балки ўз-ўзидан "яшаб кетади". Худди реал воқеликдан нусха кўчирилгани каби.

Асар оддийгина, безаксиз, бамисоли очеркни эслатадиган жумлалар билан бошланади: "Инсон ҳаёти тасодифларга, гоҳо етти ухлаб тушига кирмаган воқеаларга тўла. Шу йил Ғалаба куни урушда ҳалок бўлган шаҳидлар хотирасига бағишланган муаззам мажмуанинг очилиш тантанасидан уйга қайтиб, энди дам оламан деб тургандим, телефон жиринглаб қолди.

Трубкадан қиз боланинг жарангдор овози келди.

— Сиз палончи ёзувчимисиз? Мен Ўзбек туризмидан телефон қиляпман. Бизга Япониядан бир гуруҳ туристлар келишган. Бир хоним сизни танир экан, йўқлаяпти. Иложи бўлса кўришсам, деяпти.

Ҳайратландим.

— Қаёқдан таниркан?

— Билмасам, — деди қизча, — Япон урушида қатнашган экансизми? Порт-Артур деган шаҳарда бўлганмисиз?"

Аёнлашадики, япон уруши пайтида ёзувчи ўша аёл билан учрашган, аёл унинг "Улуғбек хазинаси" романини ўқигач, болалик чоғларини хотирга келтирган. Ва Тошкентга сафар қилган чоғида...

Шу нуқтада хотиралар туташади. "... Порт-Артур! Русча биладиган япон хотин! Аллақачон ёдимдан чиққан, бироқ чамаси кўнглимнинг бир чеккасида мудраб ётган ҳам маъюс, ҳам куз офтобидай тиниқ эсдаликлар селдай ёпирилиб келди-ю, хаёлимни олиб қочди", деб ёзади муаллиф.

Қисса сюжети ҳам оддийгина: мазкур бошламадан сўнг 1945 йилнинг илиқ кузига қайтилади: "... Япон офицерлари учун қурилган шинам шаҳарча — Порт-Артур. Ям-яшил арчазорлар орасига яширинган бир қаватли озода, кўркам уйчалар. Рус сўзларини аллақандай ёқимли бидирлаб гапирадиган япон қизчаси Морико!".

Аммо бу нафис манзара ила тўқнашгунича қисса қаҳрамони салкам икки минг чақирим йўлни аскарлар сафида озиб-тўзиб босиб ўтади. "Бу — шимолий Манжуриянинг бошланиши эди", дея эслайди у.

Урушни лаънатловчи бирорта сўз йўқ асарда. Тасвир воситасида сўзланади. Асар тили тасвир ила уйғунлашган. Уруш нафақат қишлоғу шаҳарларни вайронага айлантирган эди, балки одам наслини пашшадек қадрсиз ҳолатга ҳам туширган эди. Ўқиймиз: "Бизларни, уст-бошимиз чок-чокидан кетган, кийимларимиз Гоби саҳроси чангалзорларида дабдала бўлиб, фақат пайтавада қолган, соч-соқолларимиз тикандай ғовлаб кетган шўр пешона солдатларни шу водий бўйлаб яна подадай ҳайдаб кетишди. Бир ҳафта деганда темир йўл ўтган қандайдир шаҳарга етиб бордик. Бу ерда худди консервага тиқилган селёдка балиқдай қизил вагонларга тиқишиб олиб кетишди. Одам худди ғимирлаган пашшадай, уларни қандайдир шаҳарлардан (кейин билсак бу — Мукдси ва Харбин деган шаҳарлар экан) олиб ўтгач, бир ҳафта деганда ҳалиги қизча айтган Порт-Артур шаҳри атрофида япасқи қирларга олиб бориб, худди гугурт қутисидаги гугурт чўпларидай тўкиб ташлашди".

Адиб инсон шахсиятининг ҳақоратланиши, хўрланишини шу тариқа ифода этади. У тамомила эрксиз: ўсмирлиги ўғирланган, ишқ-муҳаббат деганларига ижозат йўқ. Фақатгина қурол: ўлдириш-у ўлиш бор. Шуларнинг барчасига исён тарзида тўрт одам майдонга чиқади: бу штаб бошлиғи майор Миша Ногов, асар қаҳрамони — ўзбек йигити, опа-сингил япон қизлари: Чико ва Морико.

Аскарлар яшил гўзалликлар оғушида ором оларкан темир интизом ҳам унутилгандай бўлади. Улар уруш боис қаровсиз қолган боғлардан нок ва олмалар териб ейишади. "Биз ҳам деярлик қаровсиз қолганмиз, — ёзади муаллиф. — Хоҳласак ётамиз, хоҳласак турамиз, хоҳласак олмазор қирларга чиқиб дайдиб кетамиз. Шунда кўз олдимизда улкан дид ва маҳорат билан қурилган миттигина, лекин беқиёс кўркам шаҳарча Порт-Артур намоён бўлади. Шаҳарчанинг бир томони мовий бўғозга, бўғоз эса офтоб остида жимирлаб ётган океан мавжларига туташиб кетади. Уфқда қаёққадир кетаётган кемалар кўзга ташланади. Улар қаёққа кетаяпти? Эҳтимол, элимиз томон йўл олаётгандир? Биз кемалар мўрисидан эшилиб чиқаётган кўкимтир тутунларга энтикиб тикиламиз. "Биз ҳам бир кун шундай кемаларга тушиб она юрт томон йўл оларканмиз ё суякларимиз бу гўзал, лекин бизга ёт тупроқларда қолиб кетармикан", деган ўй юракларимизни зирқиратади..."

Бадиий асар турфа хил ғоялар асосида ёзилмоғи мумкин. Айниқса, ҳарбий мавзудаги асарларда образ ҳаракати силлиқ кечади. Ўқувчи яхши ким-у ёмон ким, фазилат қаерда-ю иллат қаерда — дарров ажрата билади. Бирор бир ўзбек ёзувчиси йўққи, ҳарбий мавзудаги асарида юксак ғояларни шакллантирмаган бўлсин. Ҳа, асар тўқилганини шундоққина сезиб турасиз ва қай тариқа якунланиши борасида олдиндан тусмоллайсиз — аксарият ҳолларда тахминингиз тўғри чиқади. Қолаверса, ўзбек ёзувчиси интим саҳналар тасвирини чизишдан истиҳола қилади, аниқроғи, ўқувчидан қўрқади. Ўзбек менталитети бу янглиғ очиқликни хуш кўрмайди-да...

"Қайдасан, Морико"да мазкур ҳолатнинг тамомила тескариси: интим ҳолатлар воситасида характер очиб берилади. Алҳол, кўпгина этнографларнинг таъкидлашича, ўзбек ва япон миллати характери, ҳатто кечина билиш қобилияти бир-бирига ўхшаб кетаркан.

Японлар ҳам юксак ғояларга ниҳоятда жиддий қарайдилар. Гоҳида ўта интим ҳиссиёт — бадан эҳтиёжи ўша ғоялар йўлида қурбон қилинади. Шу ўринда битта тахмин: эҳтимолки, жинсий қуввати суст кишилар идеалпарастликка берилар? Фидойилик шаклини алмаштираркан, ўз ожизлигини бекитиш пайида бўларлар? Мазкур қиссада худди ўша товланишларга имо-ишоралар бор.

Ҳаммаси "совчилик"дан бошланади. Ўқиймиз: "Бу такасалтанг, дайди ҳаёт ўн кунга чўзилди. Сўнгра теварак-атрофдаги қисмлардан бизга "совчи"лар кела бошлади. Улар ўзларига керак солдатларни танлаб олишади. Бировга мерганлар, бировга пулемётчи, бировга автоматчилар керак, яна бировга эса ошпаз керак, ҳатто сартарош, тикувчиларни ҳам қидириб келишади".

Қисса қаҳрамони, яъни саргузаштлар қиссагўйи тақдири мана шу нуқтада ҳал қилинади: "... қисмимизга кўкси жарангжурунг орден-медалларга тўла ёш, хушсурат бир майор иккита офицер билан "совчи" бўлиб келди. Уларга ўн-ўн бешта автоматчилардан ташқари штабда хизмат қиладиган, хати чиройли, саводи яхши бир солдат ҳам керак экан".

Ёш ўзбек йигити ана ўша эҳтиёж боис ўзгача дунё сари қадам босади. "Шу кундан бошлаб, пиёда аскар ҳаётининг инсон боласи чидай олмайдиган уқубатларидан зада бўлган камина турмушида ақл бовар қилмайдиган роҳат-фароғатга тўла кунлар бошланди". Суҳбатига ранг индириб саргузаштлар ҳикоясига ўтади қиссагўй. "Қолган вақтим штаб бошлиғим — майорнинг уйида ўтади. Майорга Порт-Артур қалъасининг шундоққина денгиз соҳилидан, атрофи арчазор чиройли котедж ажратилган. Котедж илгари нуфузли япон генералига қарашли экан...".

Генерал барча унвонларию имтиёзларидан мусово бўлган. Ҳовли этагидаги торгина уйда икки қизи билан туради. Каттаси Чикосан 22-23 ёшларда, кичиги Морико.

"... Зериккан пайтларимда, — дейди қиссагўй, — майорнинг дурбинини олиб, деразадан мағлуб генерал кулбасидаги ҳаётни, тўғрироғи, мендан беш баттар зериккан қизларнинг шўхликларию жинниликларини кузатиб ётаман. Бир кун шу машғулотим устига майор кеп қолди. Мен унинг уйга кирганини сезмай қолибман, чунки икки ўйинқароқ қизнинг шўхликлари авжига чиққан, улар аввал бир-бировига сув сепишиб, роса кулишган, кейин жиққа хўл кўйлакларини ечиб, қип-яланғоч ҳолда кийимларини сиқа бошлаган эдилар. Умримда қипяланғоч қизларни кўрмаган, гўлгина қишлоқ йигити — мен юрагим гурс-гурс уриб, энтикиб ётган эканман, тўсатдан:

— Сен нима қиляпсан ўзи? — деган ўктам овоздан сесканиб, сапчиб ўрнимдан турдим...

— Ҳеч нима, ўртоқ... майор!

— Қани, дурбинни буёққа чўз! — буюрди майор.

Сўнг дурбин билан бир зум генералнинг кулбасига қадалиб турди-ю, менинг ҳолимга тушиб қолди. Қалтироқ босиб ҳансирай бошлади.

— Об-бо, қуриб кетгурлар-эй! — деди у, дурбиндан аранг кўзини узиб. Қара, қандай нозик, хипча бел, гўзал! Айниқса, каттаси. Худди... буқача талаб ғунажиннинг ўзгинаси... Эркаксиз ўлиб бўлганга ўхшайди".

Бадани қордек оппоқ жувону қизнинг ўйноқлаши офицер ва солдатнинг "жанговар вазифалари" мазмунини тубдан ўзгартириб юборади. Энди майор Чикосан билан лаззат оғушига ғарқ бўлиш режасини тузади: " — Менга қара, оғайни, — деди энтикиб. — Бошларини айлантириб кўрмаймизми, буларнинг? Кичкинаси ҳали ёш. Эпласанг қитиқ патига тегиб, ўйнашиб юришинг мумкин. Лекин каттаси менбоп экан! Нима дейсан?"

Воқеанинг бу тариқа ривож топиши хатарли эди. Негаки, "рус офицерларининг япон қиз-жувонлари билан алоқада бўлишлари қатъий ман этилган". Солдат майорга мазкур буйруқни эслатганида...

" — Бе-е, — деди майор беписанд қўл силтаб. — Чумчуқдан қўрққан тариқ экмас! Оллои таоло олдимизга шундай бебаҳо неъматларни қўйиб қўйипти-ю, биз бу неъматни татиб кўрмасдан ўтиб кетамизми бу дунёдан!..".

Маъни-мазмунсиз уруш, шафқатсизликлару тошбағирлик майор ва аскар руҳиятида сўнмас бир қайсарликни вужудга келтирган эди. Улар ҳам одам. Улар ҳам йигит. Гул ҳидлашга, яъни аёл бадани шавқини вужудларида ҳис этмоққа ҳақли. Чунки улар ҳаётининг энг жўшқин қисми аччиқ порох тутуни ичида ўтиб кетмоқда.

"... Шундай мулойимки, ипак дейсан. Нақ урғочи мушук дейсан! Қўлингда ипакдай эшилади-я, қизғар! Йўқ! — Сочларини тўзғитиб бошини силкиди у. — Камина умримда не-не гўзалларни кўрганман. Ўзимизнинг рус Марускаларини дейсанми, хохлушкаларни дейсанми, полячкалару, немкалар дейсанми? Фақат сенинг ўзбек қизларингни татиб кўрмаганман! — деди у, чамаси мени хурсанд қилмоқчи бўлиб. — Тошкентда хизмат қилганимда кўп ҳаракат қилганман. Бироқ ҳеч нарса чиқмаган! Бизнинг марускалар ҳамма билан юраверишади. Ўзбек билан ҳам, грузин билан ҳам! Аммо сенларнинг қизларингни тузоғимга илинтира олмадим. Лекин ўйлайманки, улар ҳам японкаларга тенглаша олмайди. Булар батамом бошқача бўларкан..." Қиссагўй майорнинг саргузаштларини баён қиларкан, уни оқламайди ҳам, қораламайди ҳам. Фақатгина хавотирланади ва ўша хавотири бежиз эмаслиги аёнлашади.

Шунчаки "татиб кўриш" асносида бошланган ишқибозлик аста-секин ғаройиб муҳаббатга айлана боради. Майор Чикосиз ҳаётини умуман тасаввур этолмай қолади. Тузоққа тушираман деб, унга асир бўлганини сезмайди.

"У ҳар куни бир хил савол берарди", дея хотирлайди қиссагўй.

" — Хўш, сенинг ишларинг нима бўляпти?

— Ёмон эмас, ўртоқ майор...

— Ўпишдан нари ўтдингми?

— Йўқ, ўртоқ майор...

— Латта! — дерди у бошимдаги пилоткамни юзимга ишқаб. — Баттар бўл, лапашанг!"

Бир қарашда интим ҳодисалар баёни шунчаки ёзиб ўтилгандек. Аммо астойдил ўйлаб кўрсангиз инсон табиатига хос жумбоқлар тугуни ечилаётганини ғира-шира англайсиз. Чико ким ўзи? "1941 йили Америка флотини ер билан яксон қилган денгиз жангларида қаҳрамонлик кўрсатган контрадмиралнинг қизи. Комикадзенинг беваси — унинг эри императорга садоқат тимсоли сифатида самолёти билан Америка ҳарбий кемаларини ёндириб ўлган. Ўз жонини Ватан шаъни йўлида қурбон қилган қаҳрамон. Бироқ Чико қисса давомида ўша шоншавкатни эсламайди, рус офицери қучоғида бўлганидан афсусланмайди ҳам. Боиси шуки, аёл зоти аксарият ҳолларда баландпарвоз ғоялар асиринимас, балки ўз асирларини тан олишади. Рус офицери унинг нафсини керагича қондирди. Энди эса у ўла-ўлгунича Мишани эслаб юради. (Дарвоқе, Чико кейинчалик эрга чиқмайди).

Воқеадан хабар топган ота, ғурури топталган "жанговар генерал" қаҳр-ғазаб отига миниб, "мен шармандаи шармисорликни кўтара олмайман, мен рус офицерининг бошлиқларига бориб, бор воқеани айтиб бераман, уни армиядан ҳайдатаман", деганида Чико "Ота, агар сиз бу ишни қилсангиз, мен шу бугун кечаси ўзимни анов арчага осаман!" дея фарёд кўтаради.

"Инсон ҳаёти бир қути гугуртга ўхшайди — унга жиддий муносабатда бўлмоқ кулгили, ножиддий қараш эса хавфли", деган экан бир донишманд. Худди шу янглиғ оддийгина "татиб кўриш"дан ибтидо топган машғулот ҳатто жондан воз кечиладиган олий муҳаббатга эврилгани чиндан-да ғаройиб ҳодисотдир.

"Мориколар паровоз яқинидаги учинчи ё тўртинчи вагонга жойлашган эканлар, — мунг аралаш эслайди қиссагўй, — Генерал кўринмас, опа-сингиллар, чамаси биз билан видолашиш умидида, дераза олдида типпа-тик турардилар.

Бизни кўриб иккови ҳам, чеҳралари гўё бирдан офтоб чиққандай, ёришиб, дераза ойналарини туширдилар. Чико, гулдастага юзини яшириб, ҳўнграб юборди. Морико эса.. Морико, бола эмасми, кўзлари жиққа ёш, кулиб турарди. Биз бир-бирларимизга бир оғиз ҳам сўз айтишга улгурмадик, паровоз чинқириб, ўрнидан жилди.

Чико ҳамон йиғларди. Морико кўз ёшларини артиб қўлини силкитди.

— Сизларда севишганлар бир-бирига нима дейди, дегандинг? — қичқирди Морико.

— Жоним, жонгинам дейишади, Морико.

— Жоним! — деди у. — Алвидо, прощай, жоним!"

Аввал бошда тўпориларча ҳаракат қилиб юрган майор погонидан мосуво бўларкан ростига кўчади: "... Мени армиядан ҳайдашди. Ажабо: севгим учун ҳайдашди! — асабий кулди у. — Энди нима қиламан? Узоқ Шарққа кетаман. Бирорта савдо кемасига матрос бўлиб ёлланса ҳам, кема ўтхонасига кўмир отиб турадиган кочегар бўлиб ишласам ҳам, Японияга бораман. Чикони излаб топаман. Эҳтимол ўша томонларда ўлиб кетарман...".

Ва... Орадан анча йиллар ўтгач аҳвол тамомила ўзгача: "Хоним маъюс жилмайди.

— Ёшлик хаёллари! Эртак!"

Шу онда собиқ аскар, таниқли ёзувчи ўз хотираларини, янада қизиқроғи, Морико билан боғлиқ хотираларини улғайган, рангин оламдан узилган Морикодан қизғанади. Ёзадики: "Кўнглимдан беихтиёр: "Нима қилардингиз келиб, хоним, нима қилардингиз анов булоқдай тиниқ эсдаликларимизга раҳна солиб?" деган фикр ўтди...".

Қизиқ ҳол: одамзод ўз ҳаётини хатолигу изтиробларсиз кечишини, силлиқ ўтишини истайди. Истайди-ю барибир ўша турмуш йўлидаги, бир вақтлар дилхираликларга боис бўлган ҳодисотларга кейинчалик қаттиқ боғланиб қолаётганини пайқайди. Демакки, ҳаётнинг ўзи қандай бўлса шундайлигича гўзалдир.

Хотиралар тилга кирган чоғдагина Гўзаллик туғилади. Унинг умри бир лаҳзалик эмас, онг остидан ярқираб чиқиши бир лаҳзалик, холос. У сўнгги нафасимизгача биз билан биргадир. Кўряпсизки, очеркнамо бошланган мазкур қисса ўз ниҳоясида чуқур фалсафа ила уйғунлашиб кетди. Шу боисдан ҳам китобхонда тамомила бошқача таассурот қолдирадики, адиб услубидаги ярим асрлик тадрижни яққол ҳис қиласиз.

Ва энг муҳими, реализм оқими модернизмга ўрин бўшатиб бериши даркор деб турилган бир маҳалда ҳали бу йўналиш имкониятлари кўп эканлиги аёнлашади. "Қайдасан, Морико" қиссаси шу жиҳатдан ҳам қадрли. Ўқувчини теран ўйлашга, фикр юритишга, асосийси, ҳис қилишга чорлайди, турмуш мураккабликларини жим туриб ақл чиғириғидан ўтказишга, ҳамда дунё нақадар чигал тузилганини уқишга чорлайди. Зотан, сўз санъатининг вазифаси ҳам шундан иборат. Бу каби қиссалар адабиётимиз том маънода инсоншунослик мақомига чиқиб бораётганини далиллайди.

Баҳром **РЎЗИМУҲАММАД**

Қамбар ОТА

ЎЗГАНИ ҚЎЙ, ЭРКАМ ФАҚАТ МЕНГА ИШОН...

* * *

Дунёнинг ҳеч эгаси йўқ, эгаси йўқ.
Аммо қайта эга чиқар бу жаҳонга.
Манманликнинг давоси йўқ, давоси йўқ,
Кимлар ўзин устун санар Ер, Осмонга.

Тилла, дурга тўлиб тошган биносига,
Нодон зоти гарчи ўчдир, гарчи ўчдир.
Ишонмагин қалбим улар иншосига,
Бари пучдир, бари пучдир, бари пучдир.

Ўзгани қўй, эркам фақат менга ишон,
Хоҳласанг гар эъзозлайин кафтларимда.
Севгим ҳақи, қовурғамни этиб нарвон,
Юксакларга кўтарайин кифтларимда.

Бу дунёнинг эгаси йўқ, эгаси йўқ.
Манманликнинг шифоси йўқ, шифоси йўқ.
Ошиқ дилнинг ишқдан бошқа давоси йўқ.
Бу қалбимнинг қалбсизларга ҳаваси йўқ.

* * *

Ўз ҳолига қўймас дунёни,
Эзгулиги йўқ, шум қадамлар.
Бундайларнинг тегмас зиёни,
Қолмайди, деб бўлмас аламлар.

Титкилашиб уммонлар тагин,
Тинчимайди дуру гавҳар деб.
Мўлжал қилар ўликлар жағин,
Тишларида тилласи бор деб.

Айта қолай келганда ўрни,
Нима кутиш мумкин олғирдан.
Нафси бузуқ муҳташам Ерни
Ўтказишга тайёр ғалвирдан.

* * *

Эшитилгай гоҳ-гоҳда саслар
Ернинг ёриқ-ўйиқларидан.
Ҳақдан келар сўниқ овозлар
Сополларнинг синиқларидан.

Етти қават замин қаърида.
Таратмаса ҳамки жилвалар,
Узоқ ўзга олам бағрида
Бойлик ҳирсин қўзғар тиллалар.

* * *

Майин елиб мақсад тоғидан ошган
Эпкинни ҳаётдан ризо, шод кўрдим.
Танига сиғмасдан пишқириб тошган
Оқимлар сўнгида кўп барбод кўрдим.

Севгидан лоф урган упоси ҳушбўй
Хулқини вафога минбаъд ёт кўрдим.
Ҳаё уммонига чўмган, дуогўй
Тумори ичида ишқли хат кўрдим.

Хаёли бузуқлар умрин сўнгида
Кечмиш ҳаётидан не барбод кўрдим.
Нияти улуғлар кўзим ўнгида, —
Умр боғларини зап обод кўрдим.

Қалб мулкин муқаддас айлаган зотлар
Пушти камаридан пок зурёд кўрдим.
Ишқини хор этиб — хўрлаган зотлар
Изида чинқирган зор-фарёд кўрдим.

Ёмонлик ҳеч кимга бўлмас экан зеб,
Қирқ кунда ўзига қайтганин кўрдим.
Энг маккор ғаламис: — Қамбар кечир, деб,
Қирқ йилдан кейин узр айтганин кўрдим.

ТЎРТЛИКЛАР

Бу ер деганлари вазмину босиқ.
Осмон деганлари муаллақ — осиқ.
Умримиз иккисин оралиғида
Гоҳ тошдан қаттиқдир, гоҳ қилдан нозик.

* * *

Инсонларнинг шуур-шукуҳи
Ёритади жумла жаҳонни.
Кўкка учган покиза руҳи
Ғуборлардан софлар осмонни.

* * *

Даврон мангу эмас, шон мангу эмас.
Вужуд ичидаги жон мангу эмас.
Кўрсангиз, қуллуқ денг яхши кунларга,
Нодонлар айш сурган он мангу эмас.

* * *

Билиб қўй, маст бўлиб Ер тепган нодон,
Ҳеч ким уни ўйиб кўпорган эмас.
Тупроққа айланган қанча зўравон,
Оёғини қайта кўтарган эмас.

* * *

Қиш келса қора ер қорга қопланар,
Эриса, оппоқ қор лойга чапланар.
Ёниб, кўмир рангин қилади инкор,
Қоп-қора бағридан ёруғлик чиқар.

ҲИКОЯ

Асад АСИЛ

ЁЛҒИЗ КАБУТАР

Лайлакқор эринибгина ёғар, Ортиғали олдинда катта-катта одим ташлаб, бир маромда кетиб борарди. Баланд бўйли, чайир ва кўркам гавдали бу йигитнинг ота-бобоси мерган ўтган, ўзи ҳам табиатнинг танти ўғли эди. Милтиқ кўтариб далага ё тоққа чиқса, унинг ови ўнгидан келмаган куни йўқ. Ҳатто кекса овчилар ҳам уни омади юришган йигит, деб мақташади. У кўпдан бери мени овга чорлар, бирга чиқсак қуруқ қайтмайсан, деб мени ишонтирарди.

Кузнинг оёғи, қишнинг боши. Қор эса бир оз эрта тушган. Биз ов қилишни мўлжаллаб жўнаган тоғлар сафида энг баланд ва салобатли бўлмиш Қорақия чўққиларини одатдагидек қалин туман ўраб олган. Шип-шийдам далалардан, ташландиқ боғлардан ўтиб бормоқдамиз. Яланғоч дарахтларда ҳаёт нишонаси қолмаган, бошларини эгиб, тўмтайиб туришибди.

Ортиғали: "Енгил, қуруқ қор ёққандан кейин ов яхши бўлади'', дер эди. Кеча шундай қор ёғди, мен катта овдан умид қилиб, дўстимга эргашгандим.

Қор ҳамон учқунлаб турибди, ҳаво анча совуқ. Шунга қарамай, бирпасда қора терга тушиб кетдим. Ҳар қандай кибр-андишани йиғиштириб қўйдим-да, Ортиғалининг изидан одимлай бошладим. Энди оёқ босишларим бир оз енгиллашгандек бўлди-ю, бари бир ўқтин-ўқтин гандираклаб кетаман. Бир баҳона топиб, ортимга жўнаб қолмоқчиман, бироқ орият йўл бермайди.

Буни сезган Ортиғали ота-боболаридан эшитган ов воқеаларидан гап бошлади. Аввал, лоқайдлик билан эшитдим, бора-бора қизиқиб кетибман. Баданимдаги тер қотиб, юрак уришим ҳам бир текис изга тушди. Шундай қилиб, тоғ этагига етиб келганимизни билмай қолдик.

Ортиғали тўхтади, милтиқни елкасидан олиб, камаридаги ўқлардан иккитасини жойлади. Сўнг бақувват кафтини елкамга қўйиб, менга бошдан оёқ разм солгач, салмоқланиб деди:

— Мана, совитилган отдек бўлибсан, дўстим. Буёғига чарчамайсан. Овимизнинг барори ўзимизга боғлиқ...

Шундан кейин Ортиғали бугун бўладиган ов режаларини эринмай тушунтирди. Унинг уқтиришича, мен Қоратошнинг чап биқини бўйлаб ов қилиб, Қатортошга ўтар эканман, Ортиғалининг ўзи эса Қоратошнинг ўнг ёнбағридан бориб, Тешиктошга кўтариларкан.

— Шундагина бирор ўлжани умид қилишимиз мумкин. Чунки мендан учган ёки қочган ов сенга, сендан қайтганлари менга тўқнаш келади, — деди овчи дўстим жўнаш учун чоғланиб.

Ортиғалининг ўзича "фол очиши" кулгимни қистатди. Илжайганимни сезиб қолиб, ўртоғимнинг жаҳли чиқмасин, деб ҳол чап бериб, нариги тоққа ўтиб кетдилар. Мундоқ қарасам, қўлимда милтиғим отиш учун шай турибди. "Ношудлигим қурсин, — дедим ўзимга дашном бериб, — менинг ўрнимда Ортиғалидек овчи бўлганда борми, камида уч-тўрттасини тушириб оларди..."

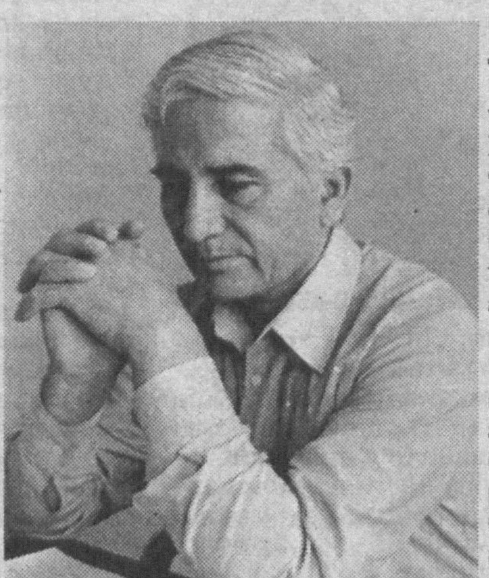

Ортиғалининг режасига аввал кулган эдим, энди чинакамига тан бердим.

Бу пайтга келиб булутлар тарам-тарам тусга кирган, қуёш ҳам мўралай бошлади. Қатортош шамол тегмайдиган, ҳавончадай дим ва иссиқ жой экан. Шунинг учун бўлса керак, бу тоғнинг қори ҳам доим аввал эриб кетади. Қуёш кўриниши билан димоғимга баҳор иси урилгандек бўлди. Тошлар орасидан қулай жой танладим-да, икки кафтимни бошимга ёстиқ қилиб, атрофни кузата бошладим. Нақадар гўзал! Тошлар орасидан турли кўкатлар дадил бош кўтармоқдалар. Қуёш тафтидан эрий бошлаган қор суви тошлардан "чак-чак" томиб, кўкатлар остига сингиб кетмоқда. Аллақаердан учиб келиб, беҳосдан ёнимга қўниб олай деган тошбедана қаттиқ чириллади-да, нарироқдаги тошга тушиб, панароқ жойга беркинди. Кейин бошини секин чиқариб, менга қаради, чўзиб-чўзиб сайради...

Тешиктош томондан ҳар замон-ҳар замонда ўқ отилади: "Гум-ум, гум-ум!" Тоғлар ларзага келиб, акс-садо беради. Гумбирлаш овозларини эшитганимда юрагим яна орзиқиб тушади, мендан тузук овчи чиқмас экан, деган ноҳуш фикр юрагимга соя солиб ўтади.

"Э, ов бўлмаса, табиатдан роҳатлансангчи, нодон!" Шу фикр кўнглимга келиб, юзимни қуёшга тутганча кўзларимни юмиб, ҳузур қилаётган эдим, қандайдир қушларнинг майингина қанот қоқишлари қулоғимга чалинди. Секин кўзимни очдим. Бироқ ҳеч нарса кўринмасди. Шундан сўнг, тескари ўгирилдим. Иккимиз икки тарафга қараб кетдик.

Мен катта-кичик тошлар орасидан эҳтиёткорлик билан ўта бошладим. Сал юрмай, какликларга йўлиқдим. Улар нарироқдаги тош панасидан гуриллаб учиб чиқишди. Чўчиб тушиб, тепкини беихтиёр босиб юборибман. Какликлар осмонда-ю, ўқим беш метрча нарига — қорга санчилди. Эҳ, аттанг, ўқим бекор кетди-ю! Какликларнинг гўзал парвозига маҳлиё бўлиб, уларнинг ортидан узоқ қараб қолдим. Улар Қоратошнинг ўнг томонига учиб ўтган ҳам эдики, уёқдан қўштиғ милтиқнинг кетма-кет гумбирлаган овози эшитилди. Юрагим хапқириб кетди. Сўнг оёқларимни оҳиста босиб, йўлимда давом этдим. Қийнала-қийнала ниҳоят айтилган маррага яқинлашдим. Шу пайт Тешиктош томондан қўштиғнинг яна гумбирлаган овози тоғларни янгратиб юборди. Сал ўтмай, ўша ёқдан бир гала каклик мен томон учиб кела бошлади. Мен уларнинг "ғийт-ғийт" овоз чиқаришларига, қанот қоқмай парвоз қилишларига тикилганча қаққайиб тураверибман. Какликлар мени кўриб қолдилар-да, дарўрнимдан қўзғалиб, тошлар орасидан мўраладим. Ана менга ов! Ўн-ўн беш метр чамаси наридаги катта керага устида бир гала ёввойи каптарлар ўтирарди. Юрагим қаттиқроқ тепа бошлади. Мен изламасам ҳам ўзлари пайдо бўлганларини қаранг! Ишқилиб, энди булардан қуруқ қолмай...

Ҳаяжонимни боса олмай, қўлларим титраганича милтиқни ердан кўтардим. Қўндоқни ўнг елкамга қўйиб, чап кўзимни юмдим-да, галанинг қоқ ўртасини мўлжалладим. Ўзларига қаратилган ажалдан тамоман беҳабар бу қушлар, ороланиб таранишар, бир-бирларига суйканишарди. Юрагим "жиз" этгандек бўлди. Сал турсам, ўқ узолмай қоладиганга ўхшайман. Кўзимни чирт юмдиму, тепкини босиб юбордим! Гумбирлаш билан бирга, кучли зарб мени орқага силтаб ташлади. Каптарлар гуриллаб ҳавога кўтарилди."Наҳотки ўқим яна бекор кетди?!" Шу пайт тошдан тошга урилиб, пастга қулаб тушаётган каптарни кўриб қолдим! Қувончдан энтикканимча сакраб туриб, ўлжам томон югурдим. Жон талвасасида типирчилаётган каптар ёнига етиб келдим.Унга қўлимни чўздим-у, бўшашиб туриб қолдим. Менинг айбим билан бир беозор қуш жон бераётган эди. Бунинг устига шу зумда юз берган антиқа синоат мени баттарроқ лол қолдириб, қалбимни зирқиратиб юборди. Не кўз билан кўрайки, узоқлашиб бораётган каптарлар тўдасидан биттаси ажралди-да, тўппатўғри мен томон шиддат билан учиб кела бошлади. У бор-йўғи ўн метрлар чамаси нарига, бояги каптарлар ўтирган жойга келиб қўнди. Бояқиш бетоқатланар, чиройли бўйнини чўзиб, тўрт томонга аланглар, ҳар қандай хавф-хатарни унутиб, йўқотиб қўйган жуфтини ахтарарди...

Кўнглимдаги хурсандлик ўрнини ўз-ўзимга нафрат ва қандайдир азоб ҳисси қоплади. Бироқ начора, эндиги афсусдан фойда йўқ.Назаримда ўзим ҳам тош устида мунғайиб ўтирган каптар аҳволига тушиб қолгандим.

Шу пайт тошдан тошга сакраб Ортиғали етиб келди. У ёнига бир тўп каклик осиб олганди.

— Э, ҳа... овлар чакки эмас-ку, дўстим, — ҳазиллашди у ўлиб ётган каптарга имо қилиб, — энди қайтамизми?

Мен маъюс бош ирғадим. Кўнглимга қил сиғмас эди.

Катта йўлга тушиб олганимиздан кейингина қўлимда ҳеч нарса йўқлигини Ортиғали пайқаб қолди.

— Ие, ўлжанг қани? — деди у ажабланиб.

— Мендан овчи чиқмас экан, тушуриб қўйибман...

— Зарари йўқ, — деди Ортиғали, — хафа бўлма, бу сафар дуруст ов қилолмаган бўлсанг, мана кўрасан, кейинги гал, албатта, ишинг юришиб кетади... Томнинг бошига бирдан чиқиб бўлмайди-да, ошна! Манави какликларнинг ярми сеники, энди қовоғингни оч, келишдикми?

"Майли" дегандай бўлдим. Негадир бу ҳақда суҳбатлашгим келмасди. Ортиғали бугунги чиройли ов тафсилотларини сўзлар, мен бўлсам, ўқтин-ўқтин қанот қоқиб, олис уфқлар сари учиб кетаётган ёлғиз каптарни ўйлардим.

СОҲИЛИНГДАН УЗИЛМА, ДУНЁ!

Мени доимо бир савол қийнайверади: менинг илдизим қаерда? Нега мен ўзимни еру осмон орасида муаллақ тургандай сезаман? Тўғри, мен ҳаётда цивилизация барпо қилдим. Ихтироларим мислсиз... Бошим компьютерга айланди. Жонсиз одам – роботни яратиб, буровини қўлимга олдим. Кун ора илм-фан чўққисига яқинлашаяпман. Миям кашфиётлар силсиласи билан банд. Дунёнинг икки бурчи бир қадам бўлди. Ҳамма нарсага эришдим. Ҳаводаги миллиардлаб тўлқинлар онгу шуурим тантанаси ўлароқ измимга ўтди. Билмадим, техник тараққиёт (шундай айтсам тузук) оғушида қолдимми ёки яқинлашганим сари гоҳо нимадандир узоқлашиб бораётганга, ниманидир йўқотаётганга ўхшайман. Баъзида ботинимда нимадир ғалаён кўтаргандай, қалбимда аллақандай бир ришта тортилгандай бўлади. Вужудимга оғриқ киради.

Бобо, мен нимадан узоқлашаяпман?

* * *

Мен бугун нимадан узоқлаша бошлаганимни англагандай бўлдим. Тонг эди. Ҳожатбарор қўл телефонимни қувват олиш учун токка қўйдим. Ишга жўнашимга анча вақт бор эди. "Дунёнинг дарчаси" – телевизорнинг мурватини бурадим. Телевизорга "дунё дарчаси" деб бекорга ном қўймаганман. Томга ўрнатилган товоқ – антенна орқали экранда жаҳон намоён бўлади. Қайсидир дастурни танладим. Саҳармардондан реклама бераяпти – бизнес. Ҳеч нарса қолмади. Мақтади. Тиш ювғичдан тортиб, аёллар учун айтиб бўлмайдиган матоҳларни ҳам кўрсатиб чиқди. Дунё фақат олди-сотдидан, фақат бозордан, фақат пулдан иборатдай. Кийимсиз, шармсиз жувонлар юзига ғалати тус бериб, ҳали мен номини эшитмаган нимарсаларни кўз-кўз қилади. У ёқ-бу ёққа аланглаб, болаларим уйғониб қолмасин деган ўй билан бошқа дастурни топаман. Дунёнинг аллақайси мамлакатининг аллақайси ерида тумонат одамга икки жувон бир-бири билан муштлашиб, томоша кўрсатаяпти. Очиқчасига жанг қилаяпти. Ҳар иккала аёл бир-бирини аямай тепади, калтаклайди. Бир-бирини ғажийди. Бунинг номи – спорт. Аёллардан бирининг ўнг юзи ёрилиб кетган. Қон сизаяпти. Бирининг кўз қовоғи қорайиб шишган. Икковининг ҳам танасида доғлар қотиб қолган. Шундай бўлса-да, бир-бирини ўласи қилиб ураяпти. Томошабинларнинг қий-чуви, юзларида завқ-шавқ ифодаси. Жанг саҳнасида эса икки ожиза гўзалликдан кўра қабоҳатдан ҳаяжонланиб, лаззат олишга иштиёқманд томошабинлар кўз ўнгида ўз гўзаллиги, аёллигини қурбон қилмоқда. Аёл юзида қон ва доғлардан лаззатланган тўданинг қалбини қаҳр музлари қоплаганини ҳис қилдим. Жазавага минган оломон бу шармандали кўринишни узоқ давом этишини хоҳлаб чинқирар, бесаноқ қўллар муштга айланиб, ҳавога кўтарилар эди. Нима бу? Қалбсизликми? Ҳиссизликми? Тирбанд томошахонадагилар ким ўзи? Наҳотки, инсоният шу даражага етиб келди? Ахир инсоният бугун ўзини заминни елкалаган ақлли, цивилизацияни тизимлаган мўъжиза соҳиби деб билади-ку... Бу қалб, бу совуқ нигоҳ, бундай хоҳиш-истак билан қаёққа бориш мумкин? Шу уятсиз, одам боласининг шаъни ва номусини балчиққа урадиган, ҳайвондан фарқ этмайдиган тасвирни эфирга узатаётган хориж телеканали нимага эришади? Муддаоси нима? Пул топишми? Ёки одам пулга хизмат қилиши керак, пулнинг қулига айланиб қолиши керак, деган ғоя илгари суриляптими? Худди шундай бўлаяпти.

Дунёни уйғотган буюк китоблар, улуғ даҳоларнинг инсон қалбининг нозик туйғулари ҳеч қачон таҳқирланмаслиги лозим, деган қарашларига қарши баттол садизм очиқдан-очиқ кураш бошлаяпти.

Садизм — ёвузлик тарғиботчиси. Фаҳш, қирғин-барот, аҳлоқсизлик, тубанлик жари сари бошлагувчи оқим. Шекспир, Гёте, Бальзак, Шиллер, Гюго, Жоис, Камью сингари кўплаб даҳоларга бешик бўлган Европада ана шу мараз оқим Садизмнинг илдиз отиши эзгу туйғулар тантанасига раҳна солиб турибди.

БАДИА

Цивилизация инсоният бошига қирон келтирмаслиги, инсоният тафаккурини турли хил кашфиётлар васвасасига гирифтор қилиб ташламаслиги учун одам боласининг қалби, туйғулари маънавият ва аҳлоқ нури билан ёришмоғи керак, деган ўйга келасан. Лўнда қилиб айтганда, маънавият, ёруғликнинг цивилизация билан теппа-тенг туриши, одамзот ҳаётини ҳалокат, руҳий инқироздан сақлаб қолади. Маънавиятсиз цивилизация – ақл маҳсули. Ақлнинг совуқ, ҳудудларини қалб ҳарорати илитсагина ҳаётга мазмун-моҳият инади.

* * *

Бобо, мен илдизимни топдим.

Илдизим қадим аждодларимизнинг эзгуликка йўғрилган маънавиятида, келажак насллар тарбияси учун буюк манба бўлажак китобларда экан. Инсонийлик, қаҳрамонлик, миллатпарварлик тимсоли бўлган достонларга юз бурсам ер устида ҳеч бир бўрон йиқитолмаслигини тушуниб етдим. Ўзимни йўқотиб қўймаслигим учун улуғ аждодларим, ҳикматини дилга жо қилсам, дунё тургунча миллат сифатида довруғ солишим муқаррар, деган ҳақиқатни англадим. Неча минг йиллар оша мукаммал тарбия йўлини танлаган аждодларимизнинг нурли сабоғи бугун йўлимизни ёритиб турибди. Бу улуғ сабоқнинг ўзаги аҳлоқ эди. Бугун XXI аернинг суронли кунларида аҳлоқ инсон фарзандининг суянчи эканлигини ҳис қилаяпман.

Дунё олимлари ҳозирги талотумлар, турли хил воқеа-ҳодисаларнинг тафсилотини таҳлил қилиб, инсоният илк бора ўз танини яшириб, ҳаё ҳиссини туйган чоғида маданият билан юзма-юз келди, деган хулосада. Шундайдир, балки. Чиндан ҳам аҳлоқсизлик инсонни ўз қиёфасидан жудо қилади. Ҳеч кимга сир эмас бу. Ҳар қандай жамиятда унинг уруғи ерга тушса, кун келиб ўша жойдан аҳлоқсизлик урчийди, кўпаяди. Бугун дунё учун аҳлоқсизлик ядро урушидан ҳам хавфлироқ.

Бу жирканч тушунча кўнгиллар, дилларни вайронага айлантираяпти. Ҳеч нарсадан тап тортмайдиган, одам қиёфасидаги малъун – маҳлуқларни пайдо қилаяпти. XXI асрнинг улкан шаҳарларининг бағри тунги клублар, тонготаргача жазавага мингувчи ҳолихоналарга тўлиб бормоқда. Ур-тўполон, қулоқни тешгудай бада-банг (мусиқа эмас)лар бир тўда гарангсифат, ярмияланғочларнинг қўнимжойи бўлиб қолди. Ҳиссиз, юраксиз ёш-яланглар билан тўлиб тошган бундай бангихоналарни аҳлоқ ўчоғи, улуғ ҳикматларни бағрида яширган юртимиз шаҳарларида ҳам овоза бўлишига сира йўл қўйиб бўлмайди.

Одам танасидаги кўзяра кичик бўлиши мумкин, лекин йиринг бойлаб оғриғи иситмангни оширади. Миллатнинг бағрида ситилиб чиққан бир тўда аҳлоқсизлар ҳам ҳар бир ўзбекнинг юрагига зирқираб оғриқ беради. Тупроғимизга бизга ёт бўлган одатлар кириб келаётганидан кўз юмиб бўлмайди.

* * *

XXI аср турли ҳил шовқин-суронлар ичида, олақуюн-оқ тойлоқ, турли нурлар ўйнаган саҳналардаги бақириқлардан тўйиб кетди. Яқинда бир воқеани ўқидим. Сув ости кемасидан янграган шанғи мусиқа дельфинларнинг ўз-ўзини ўлдиришга мажбур этибди. Бундай бада-бангга чидай олмаган дельфинлар ўзини қирғоққа уриб, ўз жонига қасд қилибди. Қирғоқ дельфинлар жасадига тўлиб кетган. Кўраяпсизми, бундай ярамас бақир-чақирларга жониворлар ҳам дош беролмаяпти.

Замон шиддат билан юксалмоқда. Шу билан бирга, туйғулар емирилмоқда. Агар инсон боласи ўз томирини топиб, инсонийлик тарбиясини ўзлаштиролмаса, давр цивилизациясининг тўполонлари ичида қолиб кетади.

Бобо, маънавиятсиз одам боласи ҳеч ким эмас, деган фикрга келдим. Ахир аҳлоқсизлик ва бадкирдорлик ортиб борса, бошимиздаги осмонни ҳеч нарса суяб қололмайди, устимиздан осмон қулаб тушиши мумкин. Аксинча, бизнинг қалбсизлик ва ҳиссизлигимиздан зада бўлган Ер шарининг ўзи осмонга бориб урилади – чилпарчин бўлади.

Қ.НОРҚОБИЛ

ХАЁЛИМ САМОГА ЕТГАН УШБУ ДАМ...

Тошпўлат АҲМАД

ЎТМИШ ҲАҚИҚАТИ

Тарих ҳақиқатдир!
Ҳақиқат — тарих!
Варақлаб кўрсангиз саҳифаларин,
Ҳеч кимдан ҳеч қачон тутмайди дариғ,
Кўрган-кечиргану дарду оҳларин.

Унга боқинг фақат соф назар ила,
Руҳоний пок туйғу эш бўлсин сизга.
Разолатга боқинг бир ҳазар ила,
Адолат нур ёксин юрагингизга.

Ва шунда англайсиз унинг бетоқат,
Қувончидан кўра хўрсинишларин.
У магар сўзласа, қилмайсиз тоқат,
Тож деб бировларнинг ур-суришларин.

Ахир унутмас-ку бу кўҳна очун,
Ҳумоюн подшоҳнинг каж бир корини.
У Бобурийзода эди, кўп охун,
Лек, амал забт этган ихтиёрини.

Кишанлаб, иниси Комрон Мирзонинг,
Кўзларин нил чекиб, айлади сўқир.
Эй фалак, ким тинглар банди оҳ-зорин,
Шеърият сўлди-ку, очмай кенг бағир...

Биз-ку бу фожеанинг англаймиз мағзин,
Бироқ қийин экан бобо тарихга
У жим юрар экан донишманддайин,
Не-не фиғонларнинг чўмиб қаърига.

ШАЙХИ ГУЛРЕЗ

Бировлар бу зотни Шайх Рангрез деган,
Бировлар хуш калом Шайх Гулрез деган,
Не деб айтсалар-да, ул валинеъмат,
Ҳаққа етишган бир авлиё бўлган.

Ул Пир аввал зоҳид, сўнгра ҳунарманд,
Матога гул босган, этган ибодат.
Барча илтижоси етган фалакка,
Йўлини ёритган нури ҳидоят.

Магар оқар сувга калаваларни,
Солса, у уч рангда чиққан бўялиб.
Барча шогирдлари — талабаларни,
Иймонга чорлаган чин ота бўлиб.

Шайх ул-олам, яъни Бохарзий устоз,
Соҳиб каромат деб уни билганлар.
Шундайин шогирдни эттанча эъзоз,
Ҳатто бир қишлоқни инъом қилганлар...

Хаёлим самога етган ушбу дам,
Ўкиниб дегайман бир ҳақиқатни.
Ушбу шеърим ўқиб, баъзилар мубҳам,
Бошга солмасинлар бор маломатни.

Кошки етолсайдим шогирди ҳаққа,
Кошки пок тутсайди у соф шонимни.
Устоз-ку этибди қишлоқни тортиқ,
Мен тортиқ этардим унга жонимни...

ТУРКИ ЖАНДИ ҚУДУҒИ

"Таги пушта" маҳалласида
Мозор бордир кўп маҳобатли.
Унда мавжуд маълум — номаълум
Сағаналар қаватма-қават.

Кўрксизгина масжид — мақбара,
Шу манзилда кўтаргандир қад.
Унда ётар Шайх Турки жанди,
Яъни Хожа Абу Наср Аҳмад.

Абу-Исҳоқ Қалободига
Шогирди пеш эди аълам,
Илми Ҳадис, илми Каломда;
Тенгсиз эди у соҳибкарам.

Нафаси пок; лутфи пок эди,
Авлиёи ҳақ — назаркарда.
У қаздирган қудуқ сувидан
Бир пиёла ичсанг агарда:

Жисму жонинг топарди ором,
Соғаярди ҳар қандай бемор.
Бу сув мисли чин оби замзам,
Бемадорга берарди мадор.

Дейдиларки: ёш бир уламо
Қудуқдан сув тортаётган чоғ;
Ногоҳ тушиб кетади мис жом
Ва қолади кайфи турфароқ...

Кунлар, ойлар ўтибди бир-бир,
Ул жўнабди Маккатуллога.
Ибодатлар этибди масрур,
Бошин қўйиб Каъбатуллога.

Ичмоқ бўлиб оби замзамдан;
Бир кун келса чашма қошига.
Ўз қўлидан туширган мис жом
Турган экан қирғоқ бошида.

Ҳайрат ичра қона ва қона,
Сув ичаркан йигит ютоқиб.
Шу жом тушиб қўлидан яна,
Чашма ичра кетибди ботиб...

Ул ёш ҳожи она тупроққа
Қайтгач, бир кун ташналар қолиб.
Келса, Турки Жанди қудуқда,
Ўшал мис жом сузарди қалқиб...

Эй, Аллоҳим, бу қандай карам?
Бу қандай бахт, қандай саховат?
Назарингдан юртим мукаррам,
Кўнглимизда ўзингсан фақат.

Иймонимиз бутки, кенг олам,
Мамнун боқар шаън — Бухорога.
Боболарим қазган қудуқ ҳам,
Туташгандир Маккатуллога...

ТУТМОҚ КЕРАК

Бобур ғазалига мухаммас

Ғам селиким, тошса даф этмоқ керак,
Даф этибон, боғлара кетмоқ керак,
Орзую аъмолни шод кутмоқ керак,
Ўзни кўнгул, айш ила тутмоқ керак.
Бизни унутқонни унутмоқ керак.

Хаёли софингга гоҳо чу бериб,
Қучсанг дўсту ёрни елдек эврилиб,
Сўнгра юрсанг эркан ғоздай керилиб,
Айшу тараб гулбунига сув бериб,
Ғусса ниҳолини қурутмоқ керак.

Даштни қуруқ демаким, нам кўп турур,
Барчани тик демаким, хам кўп турур,
Бахтиёрлар кўп дема, кам кўп турур,
Ҳар нимага ғам ема, ғам кўп турур,
Айш ила ўзни овутмоқ керак.

Ўртанурким бошлар хамидин кўнгул,
Ўртанурким соғлар камидин кўнгул,
Ўртанур, ваҳ, беҳамиятдин кўнгул,
Тийрадурур зуҳд дамидин кўнгул,
Ишқ ўти бирла ёрутмоқ керак.

Аҳмадий беиштиёқ — довдир кўнгул,
Жазм этса, ҳар нега қодир кўнгул,
Сабр илан бол еган нодир кўнгул,
Қўйма машаққат аро, Бобур, кўнгул,
Ўзни фароғат била тутмоқ керак.

БАРГ КАБИ САРҒАЙТИРМА

Сен билан бир туғишган
Менинг ота-онам йўқ,
Мерос торт-торт қилгани
Ўртада ҳеч нимам йўқ.

Умр ўзи беш кунлик.
Бир қарасанг — мен ҳам йўқ.
Йўқ деб севинганинг он —
Водариғо! ... Сен ҳам йўқ!

БАРГ

Кечагина дарахт уни
Қилган эди бошга тож.
Оз фурсатда битди куни,
Дарахтда ҳам не илож.

Олиб қол, деб новдага у
Ёлворади бемажол.
Ахир баргнинг қисмати шу,
Ўзгармайди ушбу ҳол...

Мен ҳам бир кун кексаярман,
Умрим кечса ажабмас.
Дилим армон, бу дунёдан
Лек кетмоққа йўқ ҳавас.

Танти ҳаёт, соч-соқолим
Беланганда қировга,
Шу барг каби сарғайтирма,
Сарғайтирма бировга!

ДУШМАНЛАРИМГА

Жилмайишиб ширин, мулойим,
Мени таъқиб этарлар доим.
Бор бўлишсин шулар, Худойим,
Давр бергин душманларимга.

Гоҳ ножўя боссам қадамлар,
Сезмай қолса ўша одамлар,
Улар учун энг оғир дамлар —
Сабр бергин душманларимга.

Кечмасалар ҳатто қонимдан,
Тўйдирсалар ҳамки жонимдан,
Лозим бўлса, менинг ёнимдан,
Қабр бергин душманларимга.

Тошмуҳаммад МИРЗАЕВ

Фарғона

АКС-САДО

АЛПОМИШ ДОИМО ХАЛҚИМИЗ ҚАЛБИДА

Ҳар ким ўз қаричи билан ўлчайди, деган гап бор. Жамиятдаги ижтимоий-маънавий жараёнларга, адабий ҳодисаларга, қилинган ва қилинаётган ишларга киши ўз билим доираси, тайёргарлиги даражаси ва мақсадига кўра баҳо бериши ҳам маълум.

Гап шундаки, газетанинг ўтган сонида Н.Аҳмедовнинг "Ҳаракатдаги руҳият ёхуд Алпомишнинг қайтиши" деган бироз баландпарвоз сарлавҳали мақоласи эълон қилинди. Мақола шундай бошланади: "Одам учун ёнгинасида турган нарсани излаб тополмагандан ёмони йўқ. Ёнингда эканини билмасангу тополмасанг, унчалик ҳам алам қилмайди. Шу сингари, "Алпомиш" достони ҳам бизнинг ёнгинамизда эдию, лекин бизга керагича яқин эмасди. Фольклоршунос олимлар тер тўкиб, "Алпомиш" достони талқинига бағишланган китоблар битишар, диссертациялар ёзишар, баҳслар уюштиришар, лекин ёнгинамизда туриб, руҳи қайларгадир кетиб қолган "Алпомиш"ни қайтара олишмасди. Чунки улар "Алпомиш" ҳақида, асосан, ўзлари учун ва фақат бир-бирларигагина тушунарли бўлган тадқиқотлар қилишарди. Улуғ достон эса биздан тобора йироқлашиб борарди".

Бу мулоҳазалардаги бир-бирига қовушмаган мантиқсизликларни айтмаганда ҳам, ундаги даъво фольклоршуносларимиз ҳақида нокамтар гапдай туюлмайдими?! Фольклоршуносларнинг қишни қиш демай, ёзни ёз демай, қишлоқма-қишлоқ юриб, халқ ижоди дурдоналарини ёзиб олиб, ўрганиб, нашр этиб, миллат мулкига айлантиришдан иборат машаққатли меҳнатига берилган баҳо шундай бўладими?

Ҳа, энди бир олимимиз билганини айтибдида, деб қўя қолиш ҳам мумкин эди. Аммо ўзбек фольклоршунослигининг тамал тошини қўйган, 30-йилларда қатағон қилинган Ғози Олим, Элбек, Ғулом Зафарий каби ёрқин сиймоларнинг, ўнлаб, юзлаб эътиборли тадқиқотлар яратиб, қирқ жилддан иборат "Ўзбек халқ ижоди" кутубхонасию, дунёда ягона фольклор архивини бизга мерос қолдирган Ҳоди Зариф, Мансур Афзал, Музайяна Алавия, Зубайда Ҳусаинова, Ҳошимжон Раззоқов, Тожибой Ғозибоев, Охунжон Собиров, Жуманиёз Қобулниёзов, Малик Муродов, Муҳаммаднодир Саидов, Ёқубжон Жўраев, Ғани Жаҳонгиров, Абдумўмин Қаҳҳоров сингари устозларнинг руҳи поклари олдидаги қарздорлик бурчи ва фанга янги кириб келаётган ёшлар олдидаги масъулият мени ушбу акс-садони йўллашга ундади.

"Алпомиш" достони қарийб бир асрдан бери тадқиқотчиларнинг диққат марказида бўлган ва шундай бўлиб келмоқда. Халқ бахшилари оғзидан унинг қирқдан ортиқ вариантлари ёзиб олинди. Ўтган асрнинг 20 — 30-йилларида Ғози Олим, Фитрат, Миёнбузрук Солиҳов, Ҳоди Зариф каби йирик сиймолар достондан парчалар, у ҳақда мақолалар эълон қилган эдилар. 1939 йили атоқли шоир Ҳамид Олимжон достонни ўзининг ғоятда сермазмун тадқиқоти билан бирга нисбатан тўла нашр этди. Шундан кейин достон кўп марта қайта-қайта босилди. Мустақиллик йилларида яна беш варианти алоҳида-алоҳида чоп этилди, академик нашри амалга оширилди. Достон рус, инглиз, немис, турк, уйғур ва словак тилларига таржима қилинди ҳамда нашр этилди. Мамлакатимизда достон қорақалпоқ версиясининг беш варианти алоҳида-алоҳида китоблар сифатида босилиб чикди. Достоннинг ўрганилиш тарихи ҳам ғоятда бой. Бу ўринда мамлакатимизнинг энг нуфузли журналлари ҳисобланган "Шарқ юлдузи"да 1956-1957 йилларда, "Ўзбек тили ва адабиёти"да 60-йилларда эълон қилинган туркум мақолаларни, ўнлаб монография, китоб ва тўпламларни, В.М.Жирмунский, Э.Метин, Ҳ.Паксой, К.Райхл каби хорижий олимлар тадқиқотларинигина эслаш кифоядир. Бугина эмас. Достон сюжети ва мотивлари асосида бадиий, телевизион, ҳужжатли фильмлар, бадиий полотнолар яратилди. Наҳотки, буларнинг бари буюк достоннинг "биздан тобора йироқлашиб бориши"га хизмат қилган бўлса?!

Мақола муаллифи фольклоршуносларнинг "ўзлари учун ва бир-бирларига тушунарли бўлган тадқиқотлар" яратаётганлигидан ёзғиради. Бу ўринда ўзбек фольклоршуносларининг мақола муаллифига тушунарсиз бўлиб туюлган асарлари Россия, Туркия, Германия каби мамлакатлар олимлари томонидан тан олиниб, таржима қилиниб, нашр этилаётганлигини Н.Аҳмедовга эслатиб қўйиш зарурга ўхшайди.

Яна бир гап. Кейинги йилларда "Алпомиш"нинг қайтиши, уни қайтариб олиб келиш ҳақида баландпарвоз, аммо тадқиқотчиликка мутлақо алоқаси бўлмаган гап-сўзлар кўпайиб кетди. Гапнинг индаллосини айтганда, "Алпомиш" ҳеч қаёққа кетган эмас. У доимо халқимизнинг қалбида, шуурида яшади. Бахшиларимиз асрлар давомида уни куйлаб ва тинглаб келдилар. Тўғри, 1952 йилда "Алпомиш" достонини ўқиб-ўрганишни таъқиқлаб қўйдилар. Бу бор-йўғи бир-икки йилгагина чўзилди, холос. 1954 йили Москвада ўтказилган бир йиғинда ўзбек фольклоршунослигининг асосчиси Ҳоди Зариф энг қалтис вазиятда туриб, "Алпомиш" достонини ҳимоя қилиб маъруза қилганлигини ва бу ҳақда ўша давр рус матбуоти ҳайратланиб ёзганлигини, ман этишларга қарамай, Мансур Афзалов, Музайяна Алавия, Зубайда Ҳусаинова каби йирик фольклоршунослар достоннинг янги вариантларини ёзиб олиш учун вилоятларга экспедицияларга чиқиб кетганликларини, мақолалар эълон қилганликларини илмий-адабий жамоатчилик турли манбалар орқали жуда яхши билади. Бу мўътабар инсонлар ўзларининг инсоний ва илмий жасоратлари орадан йиллар ўтиб, "Алпомиш" достонини кимлардандир "йироқлаштириш" дея баҳоланишини ўша даврда хаёлларига келтирганмиканлар?!

"Алпомиш" достони ҳақида қалам тебратмоқчи ёки уни ўрганмоқчи бўлган киши буларни билиши, таҳлил этиши, ўзлаштириши, илмда эришилган натижаларни ёппасига инкор этмай, ижобий жиҳатларини муносиб баҳолай олиши, кемтик томонларни асосли танқид қила билиши керак.

Тўра МИРЗАЕВ

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Республика Ёш томошабинлар театри жамоаси мавсум ёпилишидан олдин мухлисларга янги томоша тақдим этди.

Фернандо Аррабалнинг "Дала сайли" асари асосидаги бу томошани театрнинг бадиий раҳбари, режиссёр Олимжон Салимов саҳнага қўйди. Саҳналаштирувчи рассом Наталя Глубокина ва хореограф Лилия Севастьянова асар ғоясини томошабинга етказишда режиссёрга яқиндан ёрдам бердилар.

Спектаклдаги асосий ролларни театрнинг етакчи ва ёш актёрларидан Акром Бўронов, Зафар Асқаров, Рўзмат Маҳкамов, Дилбар Абдулазизова, Маъруф Қодиров, Ҳаким Халилов ижро этдилар.

* * *

Ҳамид Олимжон номидаги Самарқанд вилоят драма театрида таниқли ёзувчи Ўткир Ҳошимов асари асосида режиссёр Ашраф Бобоев "Кўрпангга қараб..." номли янги спектаклни томошабинларга тақдим этди. Саҳна безаклари рассом Даврон Сафоев мўйқаламига мансуб.

Бугунги дабдабали тўйлар ва уларнинг оқибатлари ҳақидаги мазкур спектаклда асосий ролларни Т.Очилтошев, С.Саидова, Т.Пардаев, Б. Раҳимов каби актёрлар ижро этмоқдалар.

М.КАРИМОВА

ЖАҲОЛАТ "ҚОТИЛ"И

Инсон зоти ҳар қанча эзгулик тарафдори бўлмасин, фожиага, бахтсиз ҳодисалар ҳақида сўзлашга, эшитишга қизиқади. Масалан, йўлда бирор жойда автотўқнашув рўй берса, ўтган-кетган бир қараб қўяди, баъзилар эса шу ерда туриб олади. Балки, шу боисдандир, трагедия жанридаги китоблар, кинофильмларнинг бозори чаққон. Агар юқоридаги фикримиз хато бўлганда эди, неча-неча асрлар олдин ёзилган трагедик асарлар ҳозир ҳам ардоқланиб, бунчалар зўр қизиқиш билан ўқилмас, қанча-қанча саҳналарда қўйилмас эди. Умуман олганда, трагедия жанри ҳам реал ҳаётнинг бадиийлашган кўриниши. Бу жанрнинг шундай талаблари борки, муаллифни ҳақиқатдан йироқлашишга йўл қўймайди. Кўпинча асарнинг бош қаҳрамони ҳақиқатан яшаб ўтган, қадимги афсона, ривоятларда номи тилга олинган, инсонпарварлик, ватанпарварлик, миллатпарварлик руҳи жўш урган, виждон, иймон, ғурур каби туйғулар эгаси бўлган буюк тарихий шахс бўлади. Ҳатто, бу шартлар трагедиянинг асосий талабларига айланиб кетган.

Келинг, ана шу шартларга жаҳоннинг буюк драматурги Шекспир ўзининг "Ҳамлет" асарида қанчалик амал қилганини бир кўриб чиқайлик. Бош қаҳрамони — Ҳамлет қачонлардир яшаб ўтган шахс экани аниқ. Унинг тимсоли орқали Шекспир буюк трагедия яратди. Бу ерда Ҳамлет — серқирра образ. У адолат, ҳақиқат курашчиси, айни чоғда, жаҳолат кушандаси этиб тасвирланган. Ҳамлетнинг бу хислатларини унинг хатти-ҳаракатларида кўриш мумкин.

Бу мард ва жасур йигит отасининг қотили, яъни, ўгай отаси Клавдийдан ўч олади. Бу билан Ҳамлетни ёвуз, жоҳил инсон сифатида тасаввур қилиш нотўғри. У қотил, лекин жаҳолат қотили. Онаси Ҳертруданинг Клавдий билан турмуш қургани Ҳамлет иззат-нафсига теккан, қаттиқ бир зарба бўлган. У шу онда онаси билан тўйиб жанжаллашгиси, ҳатто, Клавдийга қўшиб уни ҳам гумдон қилгиси келди-ю, лекин бунга фарзандлик риштаси, қисман отаси арвоҳининг ғойибона насиҳати йўл қўймади. Онасига нафрати унинг: "О хотинлар, хиёнатдир номингиз тамом", — деган сўзларида тўла акс этган.

"Ҳамлет" қанчалар буюк, ўзбек халқи учун ҳам керакли асар эканини ўз вақтида фаҳмлаган устоз таржимонларимиздан бири Абдулҳамид Чўлпон асарни 1934 йили рус тили орқали ўзбек тилига ўгирди. 1935 йилиёқ ҳозирги Миллий академик драма театрида илк бор саҳна юзини кўрган. Кейин бу фожиани Ғафур Ғулом таржима қилди.

XX асрнинг 80-йилларида эса шоир Жамол Камол бу нодир асарни бевосита инглиз тилидан таржима қилди.

Шоҳруҳбек ОЛИМ,
Тошкентдаги 6-мактаб ўқувчиси

Душанба 28.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.45 «Таҳлилнома».
8.45 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
9.30 «Санъатга бахшида умр».
9.50 «Баҳодирлар бўтқаси». Мультфильм.
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Букри кит ҳақида ҳақиқат». Ҳужжатли фильм.
10.55 ТВ клип.
11.05 Ўзбек халқ эртаги асосида. «Ёрилтош». Видеофильм.
11.35 Ўзбекистон телерадиокомпанияси камер оркестрининг концерти.
12.05 «Кўрсатувдан - кўрсатувгача».
12.25 «Чорраҳа».
Ёзги таътил кунларида. «Болалар сайёраси»:
12.45 «Қуроқ«. Видеофильм.
13.40 «Бир кулишайлик».
14.10 Кундузги сеанс: «Филипп Марлоу». Телесериал.
15.00 ТВ анонс.
15.05 «Яхшилик».
15.35 Мусиқий танаффус.
15.50 «Адабий жараён».
16.10 «Камила». Телесериал.
16.40 «Бир актёр театри».
17.05 «Покахонтас». Мультсериал.
17.55 ТВ маркет.
18.10 «Ўзбектелефильм» намойиши: «Тошкент Давлат Техника Университети». Премьера.
18.30 «Аждодлар мероси».
19.05 «Мулкдор».
19.25, 19.55, 20.25, 21.00 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Биржа ва банк хабарлари.
20.30 «Ахборот».
21.05 2003 йил - Обод маҳалла йили. «Кўпчилик қаторида».
21.25 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
21.55 «Ифтихор».
22.15 ТВ клип.
22.25 «Тарих кўзгуси».
22.45 ТВ клип.
22.55 «Япония турмуш тарзи». Ҳужжатли телесериал премьераси.
23.15 «Ахборот-дайжест».
23.35-23.40 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

18.30 Кўрсатувлар дастури.
18.35 «Янги авлод» почтаси.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 ТВ - анонс.
19.40 Минг бир ривоят.
19.45 «Меҳр кўзда». Мактубларга шарҳ.
20.05 Мусиқий лаҳзалар.
20.15 Ёшлар овози.
20.35 Сув - ҳаёт манбаи.
20.40, 21.25, 22.35 Эълонлар.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Қишлоқдаги тенгдошим.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.
23.35-23.40 Хайрли тун.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 TTVда сериал. «Живз ва Вустер».
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 Болажонлар экрани.
18.30, 20.00, 21.20, 22.00 «Пойтахт». Ахборот дастури.
18.50 «Халқ саломатлиги йўлида».
19.15 «TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Хусусийлаштириш: қадам бақадам».
22.25 «Avto-news».
22.40 «Кинонигоҳ. «Истеъдодли жаноб Рипли».
00.40-00.45 Хайрли тун, шаҳрим!

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Вести».
16.20 Велопойга «Тур де Франс».
16.25 «Евроньюс» янгиликлари.
16.40 «Хаёллар ороли». Сериал.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 «Биз анойи эмасмиз». Ҳажвий кўрсатув.
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес ревю».
20.35 «Спорт масканларида».
20.55 «Қалбим чечаги». Сериал.
21.40 Кинематограф. «Уч қочоқ». Бадиий фильм.
23.10 «Ахборот».
23.45 «Тунингиз осуда бўлсин!»

Сешанба 29.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 , 17.55 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
9.00 Мумтоз наволар.
9.20 «Рангин дунё».
9.40 «Мулкдор».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Метичара - денгиз жонивори». Бадиий фильм.
11.25 «Кўпчилик қаторида».
11.45 Мусиқий танаффус.
12.05 , 15.20 ТВ анонс.
12.10 «Соғлом танда - соғ ақл». Телемусобақа.
13.10 Эстрада тароналари.
13.30 «Муносабат».
14.10 Кундузги сеанс : «Филипп Марлоу». Телесериал.
15.00 «Тарих кўзгуси».
15.25 «Иқтидор». Интеллектуал телеўйин.
16.00 «Камила». Телесериал.
16.30 «Қалб гавҳари».
16.50 ТВ клип.
16.55 «Ватанимга хизмат қиламан».
18.10 «Ҳунарманд».
18.25 Бир жуфт қўшиқ.
18.35 «Дунёқараш».
18.50 «Олтин бешик».
19.10 «Тафсилот».
19.25, 19.55, 20.25, 21.00 Эълонлар.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инглиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Истеъмолчи».
21.25 ТВ клип.
21.35 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила».
22.05 «Олимпиадачилар орамизда». Спорт дастури.
22.25 ТВ клип.
22.35 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 Тонгги сериал: «Доктор Финли» 17 - қисм.
10.05 ТВ - анонс.
10.10 «Янги авлод» студияси: Шоҳсупа, Ёз - ўтмокда соз.
10.50 «Оқ бўталоқ«. Мультфильм.
11.10 Бизнес - академия.
11.25 «Гвадалупе». Телесериал.
12.05 Ёшлар овози.
12.25 Жар ёқасида.
12.40 «Шарқ тароналари» фестивали оҳанглари.
12.55 Сув – ҳаёт манбаи.
13.00 Давр.
13.10 Ёзги таътил экрани: «Анпанман». Мультсериал.
13.35 Соғлом авлод.
13.50 Интерфутбол.
15.30 «Ёз нафаси». Манзарали фильм.
15.40 «Австралиянинг ёввойи табиати». Ҳужжатли сериал 1-қисм.
16.30 Қишлоқдаги тенгдошим.
16.50 «Коинот». Маърифий фильм 1-қисм.
17.15 Кўрсатувлар дастури.
17.20 «Янги авлод» студияси: Дунё ва болалар.
17.40 Ёш тадбиркор.
17.55 Солиқ ҳақида сабоқлар.
18.10 ТВ - анонс.
18.15 Менинг маҳаллам.
18.30 Автопатрул.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр»- интервью.
19.50 Ёшлар овози.
20.10 Мусиқий лаҳзалар.
20.20 Бугуннинг ёшлари.
20.40, 21.25, 22.35 Эълонлар.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Бир ўлкаки....
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1.Нокаут, 2.Теннис.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал., «Живз ва Вустер». /Якунловчи/.
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Болажонлар экрани».
18.30, 20.00, 21.20, 22.05 «Пойтахт». Ахборот дастури.
18.50 «Ҳимоя».
19.15 «TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Ҳамшаҳарлар».
22.30 Кинонигоҳ. «Сабрина».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.05 «Вести-спорт».
16.20 «Хаёллар ороли». Сериал.
17.05 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 «Ҳазил кетидан ҳазил». Ҳажвий кўрсатув.
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес ревю».
20.35 «Хроника».
20.45 «Х-Спорт».
21.00 «FCN Ўзбекистон янгиликлари» (Инглиз тилида)
21.10 «Қалбим чечаги». Сериал.
22.00 «Ҳинд оҳанглари».
22.15 Кинематограф. «Орзулардан яралган олам». Бадиий фильм.
23.55 «Ахборот».

Чоршанба 30.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
9.00 «Ўзбектелефильм» намойиши: «Ўзбекистон темир йўллари».
9.20 «Шарқ тароналари».
9.45 «Тафсилот».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Йўлбарс ҳақида ҳақиқат». Ҳужжатли фильм.
10.55 «Олтин бешик».
11.15 , 15.00 ТВ анонс.
11.20 «Олимпиадачилар орамизда». Спорт дастури.
11.40 «КиноТеатр».
12.05 «Қувноқлар ва зукколар». Телемусобақа.
13.30 «Истеъмолчи».
13.50 , 15.55 ТВ клип.
14.10 Кундузги сеанс: «Филипп Марлоу». Телесериал.
15.05 «Зарблар сеҳри».
15.25 «Саргузаштлар ороли». Телешоу.
16.05 «Ягона оилада».
16.35 «Камила». Телесериал.
Ёзги таътил кунларида. «Болалар сайёраси»:
17.05 1. «Қизиқарли учрашувлар». 2. «Эртанги кун эгалари».
18.10 «Бировнинг устидан кулма». Мультфильм.
18.15 «Истеъдод».
18.35 «Ажаб саодат эрур».
19.00 «Бир жиноят изидан».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 «Юзма-юз».
20.30 «Ахборот».
21.05 «Тараққиёт йўли».
21.25 ТВ клип.
21.35 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.05 «Эл саломатлиги йўлида».
22.25 ТВ клип.
22.35 Болалар спорти: «Маҳалламиз стадиони».
22.55 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 Тонгги сериал: «Доктор Финли». 18 - қисм.
10.05 «Давр» - интервью.
10.20 ТВ - анонс.
10.25 «Янги авлод» студияси: Дунё ва болалар.
10.45 Солиқ ҳақида сабоқлар.
11.00 Кинотақдим.
11.20 «Гвадалупе». Телесериал.
12.00 Ёшлар овози.
12.20 Менинг маҳаллам.
12.35 «Меҳр кўзда». Мактубларга шарҳ.
12.55 ТВ - анонс.
13.00 Давр.
13.10 Ёзги таътил экрани: «Анпанман». Мультсериал.
13.35 «Зумрад ва Қимматнинг янги саргузаштлари». Бадиий фильм премьераси 1-қисм («Ўзбектелефильм»)
14.15 Бугуннинг ёшлари.
14.35 Ёшлар телеканалида спорт дастури: 1 Нокаут. 2 Теннис.
15.35 ТВ - анонс.
15.40 Автопатрул.
16.00 «Қароқчи чоллар». Бадиий фильм.
17.20 Кўрсатувлар дастури.
17.25 «Янги авлод» студияси: Оқ кабутар.
17.45 Адолат мезони.
18.05 ТВ – анонс.
18.10 Озод юрт фарзандлари.
18.25 «Оби ҳаёт». Экологик тележурнал.
18.40 Каталог.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 ТВ - анонс.
19.40 Барча постлар диққатига.
20.00 Спорт- лото.
20.10 Мусиқий лаҳзалар.
20.20 Ёшлар овози.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Чемпион сирлари.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Хўрозтепалик Миршаб».
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Болажонлар экрани».
18.30, 20.00, 21.20, 22.00 «Пойтахт». Ахборот дастури.
18.50 «Мусиқий меҳмонхона».
19.15 TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Аёл она мураббий, раҳбар» телеклуби.
22.25 Кинонигоҳ. «Куз афсонаси».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.05 «Вести-спорт».
16.20 «Хаёллар ороли». Сериал.
17.05 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 Е. Петросяннинг Кулгу панорамаси.
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес ревю».
20.35 «Спорт технологияси».
20.55 «Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган».
21.15 «Қалбим чечаги». Сериал.
22.05 «Вернисаж». И. Резникнинг концерт дастури.
23.30 «Ахборот».

Пайшанба 31.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 , 17.55 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
Ёзги таътил кунларида. «Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Қизиқарли учрашувлар». 2. «Эртанги кун эгалари».
10.00 , 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Ўзбекистон» каналида илк маротаба: «Маймитти - ороллар фарзанди». Бадиий фильм.
11.35 «Эл саломатлиги йўлида».
11.55 , 15.45 ТВ анонс.
12.05 Болалар спорти: «Маҳалламиз стадиони».
12.25 «Адвокатлик осонми?» Ёш томошабинлар театрининг спектакли.
13.50 ТВ клип.
14.10 «Тараққиёт йўли».
14.30 Кундузги сеанс: «Филипп Марлоу». Телесериал.
15.20 «Бир жиноят изидан».
15.50 «Оламни асранг!»
16.10 «Камила». Телесериал.
Ёзги таътил кунларида. «Болалар сайёраси»:
16.40 1. «Сеҳрли ҳарфлар оролчаси». 2. «Таътилдаги болалар».
17.40 «Харита». Халқаро шарҳ.
18.10 «Ҳиммат».
18.25 «Куйла, ёшлигим».
18.45 «Соғлом она - соғлом бола».
19.05 «Ҳаёт ва қонун».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 «Оқшом эртаклари».
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инлиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 Телемулоқот.
21.45 ТВ клип.
21.50 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.20 ТВ клип.
22.30 «Тарих кўзгуси».
22.50 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 Тонгги сериал: «Доктор Финли». 19 - қисм.
10.05 ТВ - анонс.
10.10 «Янги авлод» студияси: Оқ кабутар.
10.30 «Мульттомоша».
10.45 Тафаккур ёлқинлари.
11.00 Ёшлар овози.
11.20 «Гвадалупе». Телесериал.
12.00 Спорт - қитъаси (рус тилида)
12.25 Чемпион сирлари (рус тилида)
12.45 «Шарқ тароналари» фестивали оҳанглари.
12.55 ТВ - анонс.
13.00 Давр.
13.10 Ёзги таътил экрани: «Анпанман». Мультсериал.
13.35 «Зумрад ва Қимматнинг янги саргузаштлари». Бадиий фильм 2-қисм.
14.15 Интерфутбол.
15.55 «Томчи сувда ҳаёт жилваси». Ҳужжатли фильм.
16.15 ТВ - анонс.
16.20 «Австралиянинг ёввойи табиати». Ҳужжатли сериал 2-қисм.
17.10 Кўрсатувлар дастури.
17.15 «Янги авлод» студияси: Келинг, танишайлик, Кичкинтой театри.
17.45 «Мульттомоша».
18.00 «Coscom» хабарлари.
18.05 Ракурс.
18.25 Табобат оламида.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» – интервью.
19.50 ТВ -анонс.
19.55 Мусиқий лаҳзалар.
20.05 Жиноят ва жазо.
20.40 «Гвадалупе». Телесериал.
21.25 Мезон.
21.45 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Хўрозтепалик Миршаб».
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Навниҳол».
18.30, 20.00, 21.20, 22.10 «Пойтахт». Ахборот дастури.
18.50 «Бурч ва масъулият».
19.05 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Тулпорим».
19.15 «TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Умр йўлдоши».
22.35 Кинонигоҳ. «Шаҳарлик олифталар».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.05 «Вести-спорт».
16.20 «Хаёллар ороли». Сериал.
17.05 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 «Инсон ва қонун».
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес ревю».
20.35 «Ишбилармон кишилар».
20.55 «Арт-каталог».
21.15 «Қалбим чечаги». Сериал.
22.05 «FCN Ўзбекистон янгиликлари» (Инглиз тилида)
22.15 «Аншлаг».
23.00 «Ахборот».
23.35 Кинематограф. «Кулоқли Финт». Бадиий фильм.

Жума 1.08

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00 -8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
Ёзги таътил кунларида. «Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Сеҳрли ҳарфлар оролчаси». 2. «Таътилдаги болалар».
10.00 , 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Бенжи». Бадиий фильм.
11.30 , 11.55 ТВ анонс.
11.35 Симфоник мусиқа дунёси.
12.05 «Ҳаёт ва қонун».
12.25 «Оталар сўзи - ақлнинг кўзи».
13.50 ТВ клип.
14.10 Телемулоқот.
14.50 Кундузги сеанс: «Қувноқ сеҳргарлик». Бадиий фильм.
15.55 «Тарих кўзгуси».
16.15 «Камила». Телесериал.
Ёзги таътил кунларида. «Болалар сайёраси»:
16.45 1. «Цирк, цирк, цирк». 2. «Ўйла, Изла, Топ!» Телемусобақа.
17.45 «Нурли манзиллар».
18.10 «Алпомиш авлодлари». Спорт дастури.
18.30 «Эл тинчлиги йўлида».
18.45 «Тафсилот».
19.05 «Ҳидоят сари».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Бир жуфт қўшиқ.
20.30 «Ахборот».
21.05 «Муносабат».
21.35 ТВ клип.
21.40 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.10 «Олтин бешик».
22.30 «Жазда фақат қизлар». Кинокомедия.
00.05 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 Тонгги сериал «Доктор Финли» 20 - қисм.
10.05 «Давр»-интервью.
10.20 «Янги авлод» студияси: Келинг, танишайлик, Кичкинтой театри.
10.50 «Мульттомоша».
11.05 Ракурс.
11.25 «Гвадалупе». Телесериал.
12.05 ТВ - анонс.
12.10 «Учинчи сайёра» маърифий дастури.
13.00 Давр.
13.10 Ёзги таътил экрани: «Анпанман». Мультсериал.
13.35 Бахтли болалик қўшиқлари.
13.50 «Зумрад ва Қимматнинг янги саргузаштлари». Бадиий фильм 3-қисм.
14.30 ТВ - анонс.
14.35 Интерфутбол.
16.15 Ёш тадбиркор.
16.30 Мезон.
16.50 «Коинот». Маърифий фильм 2-қисм.
17.15 ТВ - анонс.
17.20 «Оби ҳаёт». Экологик тележурнал.
17.35 Кўрсатувлар дастури.
17.40 «Янги авлод» студияси: Кичкинтоймиз - гижингтоймиз.
18.00 Аскар мактублари.
18.20 ТВ Бинго миллионер. Телелотерея.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» нигоҳи.
19.55 ТВ - анонс.
20.00 Мусиқий лаҳзалар.
20.10 Ёшлар овози.
20.30 Сув – ҳаёт манбаи.
20.35 21.20, 22.35 Эълонлар.
20.40 «Гвадалупе». Телесериал.
21.25 Қишлоқдаги тенгдошим.
21.45 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ – анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1.Ринг қироллари, 2.Футбол плюс.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Хўрозтепалик Миршаб».
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Болажонлар экрани».
18.30, 20.00, 21.20, 21.55 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.50 «Инсон ва Қонун».
19.15 «TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Эл хизматида».
22.20 Кинонигоҳ «Ўз хисобидан таътил». 1-2-сериялар.

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.05 «Вести-спорт».
16.20 «Хаёллар ороли». Сериал.
17.05 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 Ҳужжатли фильм.
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал (Сўнгги қисм)
18.55 «Мўъжизалар майдони».
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес-ревю».
20.35 «Дурдаршан».
21.00 «Хит парад».
21.30 «Тунги учрашув».
21.45 «Стиль».
22.00 «Яшаш воситаси».
22.10 «Қалбим чечаги». Сериал.
23.00 «Ахборот».

Шанба 2.08

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон».
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
Ёзги таътил кунларида: «Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Цирк, цирк, цирк». 2. «Ўйла, Изла, Топ!» Телемусобақа.
10.00 «Ҳидоят сари».
10.20 «Бу турфа олам».
11.10 , 15.50 ТВ клип.
11.20 «Олтин бешик».
11.40 «Алпомиш авлодлари». Спорт дастури.
12.00 «Маърифат». Телеальманах.
12.20 «Ошиқ бўёқчи ҳақида эртак». Бадиий фильм.
13.35 «Ўзбекистон бастакорлари».
13.55 , 16.00, 17.25 ТВ анонс.
14.00 «Адабий жараён».
14.20 «Найранг». Бадиий фильм.
16.05 «Ягона оилада».
16.35 «Покахонтас». Мультфильм.
17.30 «Чорраҳа».
17.50 «Саргузаштлар ороли». Телешоу.
18.25 Эстрада тароналари.
18.45 «Интеллектуал ринг». Телеўйин.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 «Оқшом эртаклари».
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инлиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Обод уйда пок одамлар яшайди».
21.25 «Гап чиқди». Телешоу.
22.05 Телевизион миниатюралар театри.
22.30 «Ахборот-дайжест».
«Тунги ёғду»:
22.50 «Нақадар тотли сўз - «Озодлик» рукнида «Бенҳур» фильми. 1-қисм.

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 «Давр» нигоҳи.
9.35 ТВ - анонс.
9.40 Табобат оламида.
10.05 «Янги авлод» студияси: Кичкинтоймиз - гижингтоймиз.
10.25 Болалар экрани: «Алибобо ва қирқ қароқчи».
10.55 Барча постлар диққатига.
11.15 «Гвадалупе». Телесериал.
11.55 Ўзбекистон давлат консерваторияси талабалари ижро этади.
12.10 ТВ - анонс.
12.15 Ринг қироллари.
13.05 Кутилмаган меҳмон.
13.25 «Зумрад ва Қимматнинг янги саргузаштлари». Бадиий фильм 4-қисм.
14.05 Бола тилидан.
14.35 «Аёл зоти». Телесериал.
15.15 ТВ - анонс.
15.20 «Экспедиция». Кўп қисмли ҳужжатли сериал.
16.10 Қишлоқдаги тенгдошим.
16.30 «Ўрмон юраги». Бадиий фильм.
17.55Кўрсатувлар дастури.
18.00 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма.
18.20-Саломатлик сирлари.
18.40 Каталог.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр»-репортаж.
19,45 ТВ - анонс.
19.50 Мусиқий лаҳзалар.
20.05 Ниқоб.
20.15 «Аёл зоти». Телесериал.
21.00 Минг бир ривоят.
21.05 Оҳанрабо.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.50 «Ёшлар» телеканалида премьера «Ҳамеша». Бадиий фильм 1-қисм.

«Тошкент» телеканали

17.20 «Мультчархпалак».
17.40 «Жаҳон географияси».
18.10, 20.45 «Экспресс» телегазетаси.
18.15 «Афиша».
18.35 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Ўзбекистон табиати».
18.55 «Мисли гавҳар».
19.10 ТТВда сериал «Қайсар ва довюраклар».
19.30 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
20.00 «Хусусийлаштириш: қадамбақадам».
20.20 «Озод ва обод юрт».
20.40 «Нима учун?»
21.10 Кинонигоҳ. «Есения». 1-2-сериялар.

«Халқаро» телеканал

9.10 «Лаззат».
ЎзТВ-IV.
9.10 «Лаззат».
9.30 «Уйга қайтиш. Л. Долина».
ЎзТВ-IV.
10.10 «Мультсеанс».
10.40 Болалар соати. «Буратино». Бадиий фильм.
12.55 «Билишни истайман».
13.10-14.10. **Дўстлик видеоканали: «Бағри кенг Ўзбекистон»,** «Умид», «Немис шарҳи».
ЎзТВ-IV.
16.05 Кўрсатувлар тартиби.
16.10 «Соғинч».
16.30 «Бугунги медицина».
16.50 «Соккер клуб».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.10 А. Пугачева, Н. Басков, М. Галкин, О. Газманов, ва «Любэ». байрам концертида.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.25 «Кўнгил-кўнгилга пайванд».
21.10 Кинематограф. «Менинг дадам - қаҳрамон». Бадиий фильм.
22.35 «Кулгу хонаси».
23.20 «Ахборот».

Якшанба 3.08

«Ўзбекистон» телеканали

8.35 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
9.00 «Ўзбектелефильм» намойиши: «Гўзаллик оламида», «Афсонавий шаҳарда».
9.20 «Кўҳна замин оҳанглари».
9.40 «Тасвирчи Кипс кимсасиз оролда». Мультфильм.
10.00 «Ватанимга хизмат қиламан».
11.00 «Она меҳри».
11.20 , 17.20 ТВ анонс.
11.25 «Бу турфа олам».
12.15 «Интеллектуал ринг». Телеўйин.
12.55 ТВ 1 кинотеатри: «Қайсар қизнинг қуюлиши». Бадиий фильм.
14.40 «Гап чиқди». Телешоу.
15.20 , 16.50 ТВ клип.
15.30 «Барби ва Қарсилдоқ». Мультфильм.
17.00 «Портретга чизгилар».
17.20 «Мусиқа ва театр».
Ёзги таътил кунларида. «Болалар сайёраси»:
17.40 1. «Олтин тож». Телевизион ўйин. 2. «Улғайиш поғоналари». 3. «Покахонтас».
19.05 «Қалб гавҳари».
19.30 «Таҳлилнома» (рус тилида)
20.05 «Кўрсатувдан - кўрсатувгача».
20.30 «Таҳлилнома».
21.15 «Яхшилик».
21.45 «Қўшиғимиз Сизга армуғон».
«Якшанба кинозали»:
22.05 «КиноТеатр».
22.25 «Нақадар тотли сўз - «Озодлик» рукнида «Бенҳур» фильми. 2-қисм.

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма.
9.20 Қувноқ стартлар.
9.50 ТВ - анонс.
9.55 «Давр» – репортаж.
10.05 Оҳанрабо.
10.55 «Қилни қирқ ёриб...» Интеллектуал ўйини.
11.50 «Ниҳол» мукофоти совриндорлари куйлайди.
12.05 ФИФА (футбол ичида, футбол атрофида)
12.45 Аскар мактублари.
13.05 ТВ - анонс.
13.10 «Зумрад ва Қимматнинг янги саргузаштлари», Бадиий фильм 5-қисм.
13.50 Чемпион сирлари.
14.10 «Аёл зоти». Телесериал.
14.50 Бир ўлкаки....
15.10 «Экспедиция». Кўп қисмли ҳужжатли сериал.
16.00 Сув – ҳаёт манбаи.
16.05 «Яшашга ҳамма ҳақли». Бадиий фильм.
17.35 Кўрсатувлар дастури.
17.40 «Янги авлод» студияси: Катта танаффус, Бахтли болалик.
18.15 «Мульттомоша».
18.30 ТВ - анонс.
18.35 Спорт ҳафтаномаси.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 «Давр»-news.
19.20 ТВ - анонс.
19.25 Мусиқий лаҳзалар.
19.30 Жараён 1-қисм.
19.55 «Аёл зоти». Телесериал (якунловчи қисм)
20.40 Жараён 2-қисм.
21.00 «Заковат» интеллектуал ўйини.
21.50 Олтин мерос.
22.00 «Давр» ҳафта ичида.
22.35 ТВ – анонс.
22.45 «Ҳамеша». Бадиий фильм 2-қисм.

«Тошкент» телеканали

17.20 «Эртакларнинг сеҳрли олами».
19.00, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
19.05 «Жаҳон географияси».
19.35 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
20.05 «TV плюс».
20.35 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.00 «Озод ва обод юрт».
21.20 Кинонигоҳ. «Уй қамоғи».

«Халқаро» телеканал

9.05 Кўрсатувлар тартиби.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
9.10 Д. Криловнинг «Йўлда ёзилмаган қайдлари».
9.30 «Ҳамма уйдалигида».
ЎзТВ-IV.
10.10 «Мультсеанс».
10.30 «Фан-тайм».
10.40 «Кайфият». Информацион-дам олиш дастури.
12.10 «Лаззат сеҳри».
12.40 «Экран зийнати ва қиймати».
13.05 «FCN». Ўзбекистон янгиликлари (инглиз тили)
13.15 «Хусусийлаштириш: қадам-бақадам».
13.35 «Ошхонада инглизча гаплашамиз».
13.45 «Парле ву франсе?»
14.10 «Дорихона эшитади».
14.55-16.15 Дўстлик видеоканали: «Рангинкамон», «Дидар», «Гардашлўг дунёсинда», «Корейс тилини ўрганамиз».
ЎзТВ-IV.
16.15 Кўрсатувлар тартиби.
16.20 «Мультсеанс».
16.40 «Ҳикоя».
17.05 «Кинопрофи».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.25 Ҳужжатли фильм.
18.15 «Катта дада». Кинокомедия.
ЎзТВ-IV.
20.00 «Тенгдошлар».
20.30 «Олтин граммофон». Концерт дастури.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
22.35 Бокс. Рикардо Майорга – Вернон Форрест.
ЎзТВ-IV.
23.35 «Таҳлилнома».
00.15 «Тунингиз осуда бўлсин».

МУЛОҲАЗА

ШЕЪР ҚОЛИПГА ТУШМАЙДИ...

Истеъдодли ёшларнинг нуфузли анжуманида қатнашишга тўғри келди. Шеърият гуруҳидан иқтидорлиларини танлашда баҳс давом этарди. Мени ҳайратга солгани, барча ўқилган шеърлар худди биров тайинлагандек, бир хил андозада эди. Кўпчилиги мактаб ўқувчилари, ҳаммасининг ҳам мукофот олгиси бор. Атайлаб савол ташладим:

— Шеър — кўнгил мулки, кўнгилдан кечган туйғулар шеърда акс этиши керак, шундай эмасми? Мана, сизлар муҳаббат ёшидасиз, наҳотки севги ҳақида шеър ёзмасангиз?

— Ёзганмиз, энди...

Баравар чуғурлашди улар. Кейинчалик маълум бўлдики, устозлари айнан шундай шеърлар ёзишга ва тадбирда, албатта, ўқишга ундашган. Умуман олганда, шеър ёзаман деб, қўлига қалам олган одамни ўз ҳолига қўйиш керак. Майли, у билганича ёзсин. Шунда ундан шоир чиқади. Кўрсатма бериб, мажбурлаб ёздиришдан ёмони йўқ. Сабаби, пала-партиш, мазмун-матрасиз, назм қоидаларига мутлақо мос келмайдиган шеърлар болалаб кетади. Бу ўз-ўзидан ўқувчини зериктиради. Кечагина элимиз эъзозлаган шеъриятга бугун беписандлик бошланади.

Бугун ўз ҳисобидан китоб чиқараётган ҳаваскорлар ҳам кўпайиб кетди. Улар ўз китобининг ўқувчига нима бера олишини эмас, балки невара, чевараларига ўзидан мерос бўлиб қолишинигина ўйлашади. Кун келиб ўша набиралардан бири адабиётга меҳри ўзгача бўлиб улғайса, яъни шеъриятни яхши тушунса, саёз шеърлар ёзган шоир бобо унинг олдида ер чизиб қолмасмикин? Баъзи давраларда «менинг палон нусхада, палонча китобим чиққан», деб мақтаниш учун китоб чиқарадиганлар ҳам бор. Лекин замон бешафқат, у ҳеч кимни аямайди. Кишилик жамияти учун манфаатсиз бўлган асарлар қумга сочилган сувдек, изсиз йўқолиб кетаверади. Шунча меҳнат, шунча пул сарфлагани қолади, холос.

Яқинда бир ўртоғим қўнғироқ қилди: «Хўжаликда раис бўлиб ишлайдиган танишим бор. Баъзи-баъзида шеърлар ҳам ёзиб турар экан. Ўқиб кўрдим, анча бўш. Шуларни шеър қилсанг, ҳар бирига 800 сўмдан тўлар экан». Мен: «Демак, қайта ёзиш керак, денг! Нархи паст экан, бўлмайди», деб киноя қилдим. Узил-кесил рад жавобини бердим. Қизиқ, одамлар тўртта сўзни қалаштириб шеър ёзиб, китоб чиқарган билан шоир бўлмаслигини наҳотки билишмаса?!

Ҳаваскор ижодкор ёшлар шеърияти қолипга тушиб қолаётганлиги ҳақида гапирган эдим. «Фарзандингни қўйиб юбор, отажоним, Шарқ!», деган эди Абдулла Орипов бир шеърида. Менимча, ёш шоирлар учун бўлар-бўлмас кўрик-танлов ташкил этиш шарт эмас. Жойларда тўгараклар очиб, энг асосийси, ёшларнинг эркин ижод қилишига имконият яратиш зарур.

Юсуф ЖЎРАЕВ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси **Норкул ТИЛОВОВ**нинг вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва яқинларига ҳамдардлик билдиради.

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати" ҳафталиги таҳририяти газета бўлим мудири Мурод Ҳидировга акаси **Мўмин ҳожи ХИДИР ИМОМ ўғлининг** вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

ХОЖА АБДУЛХОЛИҚ ҒИЖДУВОНИЙНИНГ 900 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

ЖАҲОНИЙ ТАРИҚАТ АСОСЧИСИ

Мусулмон Шарқида машҳур тариқат пири, хожагон-нақшбандия силсиласининг асосчиси Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний 1103 йили Бухоро вилоятининг Ғиждувон туманида туғилган. Манбаларнинг гувоҳлик беришича, унинг отаси Имом Абдулжамил Ҳаққа яқин киши бўлиб, Хожаи Хизр билан суҳбат тутар эди. Имом Молик авлодидан бўлган бу нажиб инсон ўз даврининг улуғ донишмандларидан бўлиб, зоҳирий ва ботиний илмларда донг таратган. Абдулхолиқнинг отаси ҳам, онаси ҳам Рум подшоҳларининг авлодларидан бўлиб, тақдир тақозосига кўра Ғиждувонга келиб қоладилар. Хизр алайҳиссалом унинг туғилишини олдиндан башорат қилиб, Абдулхолиқ исмини берган.

Абдулхолиқ бошланғич таълимни Ғиждувонда олиб, 9 ёшидаёқ Қуръони Каримни ёд билган, 10 ёшидан бошлаб дарвешларнинг зикр тушишларида фаол иштирок этган. Кейин таҳсилни Бухоро шаҳрининг машҳур мадрасаларида давом эттиради. Бу ерда у Имом Садриддин деган замонасининг етук алломасидан тафсир илмини мукаммал ўрганади. Бир куни у ўз устозидан хуфия зикр (яширин зикр, дил зикри) ҳақида сўрайди. Устози унга бу илоҳий илм бўлиб, уни Худонинг ўзи хоҳлаган бандаларига ўргатишини айтади. Бу суҳбатдан бир неча муддат ўтгач, Хизр алайҳиссалом келиб, Абдулхолиқ Ғиждувонийга хуфия зикрдан таълим беради ва уни фарзандликка қабул қилади.

Абдулхолиқ 22 ёшида Бухорога келган ўша даврнинг донгдор шайхи Хожа Юсуф Ҳамадоний (1048 — 1140) билан учрашиб, унга шогирд тушади. Хожаи Хизр унинг сабоқ пири бўлса, Хожа Юсуф суҳбат ва хирқа пирига айланади. Абдулхолиқ Ғиждувонийдан ташқари, Хожа Абдуллоҳ Барақий, Хожа Ҳасан Андоқий, Хожа Аҳмад Яссавий каби ислом олами ва тариқат тарихида машҳур шайхлар ҳам Юсуф Ҳамадонийнинг шогирдлари ҳисобланадилар. Юсуф Ҳамадонийнинг истеъдоди ва мақоми қанчалик улуғ бўлганлигини 17 та муриди комил авлиё даражасига етгани, Шарқ халқлари ҳаётида муҳим ўрин тутган яссавия ва хожагон-нақшбандия тариқатларининг асосчилари бевосита унинг издошлари эканлигидан ҳам билса бўлади. Абдулхолиқ Ғиждувоний устози Хожа Юсуф Ҳамадоний Хуросонга қайтиб кетгунига қадар у буюк зотнинг хизмат-мулозаматида бўлиб, хожагон тариқатининг усулларини мукаммал эгаллайди (хожагон тариқатини гарчанд Хожа Абдулхолиқ асослаган бўлса-да, унинг илк уруғлари Хожа Юсуф томонидан ташланган) ва кўп ўтмай ўзи ҳам йирик тасаввуф олимига айланади.

Хожа Абдулхолиқ Ғиждувонийнинг тасаввуф тарихидаги буюк хизмати янги бир тариқатга асос солгани билангина белгиланмайди. Хожагон тариқати воситасида у умуман тариқатни Муҳаммад пайғамбар суннатига мувофиқлаштирди, уни турли бидъатлар ва ботил қарашлардан тозалади. Шариатга амал қилиш, ундан чекинмасликни асосий қоидага айлантирди. Таркидунёчилик, хилватни рад этиб, жамоат билан бирга бўлишни шарт қилиб қўйди. Оллоҳ муҳаббати деб дунёдан кечмасликка даъват қилди. Луқма ҳалоллиги — ҳар ким ўз меҳнати билан кун кўриши зарурлигини тариқатнинг асосий талаби қилиб белгилади. Бу тариқат тақво деб ҳаддан ошишни маъқулламайди. Ахлоқ масаласи қатъий қилиб қўйилди. Буларнинг барчаси тасаввуф тараққиётида муҳим аҳамиятга эга бўлди. Баҳоуддин Нақшбандга нисбат бериб машҳур бўлган "Дил ба ёру даст ба кор!" — "Кўнглинг ёрдаю қўлинг ишда бўлсин!" шиори ҳам ғоя сифатида дастлаб Абдулхолиқ Ғиждувоний томонидан илгари сурилганлиги бежиз эмас. Абдулхолиқ Ғиждувоний руҳидан тарбия топган ва нақшбандия силсиласига асос солган Хожа Баҳоуддин Нақшбанд бу шиорни ўз тариқатининг асосий қоидаси қилиб олган (Воқеан, нақшбандиянинг ўзи ҳам хожагон силсиласидан ўсиб чиққан бўлиб, хожагон-нақшбандия деб юритилади ва Абдулхолиқ Ғиждувоний унинг бошловчиси (сарҳалқаи силсила) ҳисобланади). Хожагон-нақшбандиянинг реал ҳаётий шарт-шароитлар, инсоннинг мавжуд имкониятларига асосланганлиги унинг ҳамма замонлар ва барча табақалар талабига жавоб берадиган замини мустаҳкам тариқат эканлигидан далолат беради. Шариат андозасига солинган, бидъат ва нуқсонлардан холи Абдулхолиқ Ғиждувоний йўлининг асрлар давомида тариқатда ҳужжат ва барча гуруҳларда мақбул, деб эътироф этиб келинаётгани ва Туркистон, Эрон, Афғонистон, Ҳиндистон, Туркия, Ироқ, ҳатто Шимолий Африкада кенг тарқалган хожагон-нақшбандия тариқатининг ҳозирги кунда ҳам дунёнинг кўпгина мамлакатларида фаолият кўрсатаётганлигининг сабаблари шунда.

Хожагон тариқатида, шунингдек, хуфия зикр асос қилиб олинган. Зеро, самоъ мажлисларида рақсу қўшиқ аралаш амалга ошириладиган жаҳрий зикр тушишлар, хонақоҳларни бошга кўтариб ғавғо қилишлар ислом аҳкомларига зид эди. Шунинг учун ҳам Хожа Абдулхоликдан самоъга муносабатини сўраганларида биз уни инкор этмаймиз, шу билан бирга, бу ишни қилмаймиз ҳам, деб жавоб берган.

Маълумки, шеър ва мусиқа инсон руҳиятига кучли таъсир этади. Буни пайқаган сўфийлар самоъ (арабча: эшитиш) мажлислари уюштириб, қўшиқ ва рақс базмини ташкил қилганлар. Бунда аввал нотиқ ўртага тушиб, тасаввуфий мазмундаги рубоийларни қироат билан ўқиган. Кейин хушовоз ҳофизлар ўша рубоийларни мусиқа жўрлигида қўшиқ қилиб куйлашган. Шундай жўшу хуруш ҳолатида самоъ жараёни бошланиб, секин-аста важду ҳол билан алмашган. Йиғилганлар бир неча соат давом этган жўшқин ва ҳаяжонли кайфиятда, жазава ва кўтаринки ҳолатда зикр тушганлар. Бу соликнинг руҳга кириши — ўзини унутиб, ҳол мақомини эгаллаш жараёнини тезлаштирган. Хусусан, сукра — беҳудлик маслагининг тарафдори бўлган сўфийлар бунга катта эътибор берганлар.

Орифлар султони номи билан машҳур Шайх Абусаид Абулхайр самоъ мажлисининг асосчиларидан бири ҳисобланади. Жалолиддин Румий асос солган мавлавия тариқатида ҳам зикру самоъ мавжуд. Яссавий издошларидан Қашқадарё воҳасида яшаб ўтган Ҳазрати Башир тариқатида ҳам самоъ асосий ўрин тутган. Лекин кўпгина тариқат пирлари, жумладан, Абдулхолиқ Ғиждувоний ҳам самоъни хуш кўришмаган. У ўз "Васиятнома"сида бу ҳақда шундай насиҳат қилади:

"Самоъни кўп этмағилким, андин нифоқ пайдо бўлиб, ул вақтда самоъ дилни ўлдиради, магар сенга ани ҳис этиш салоҳияти берилмағон бўлса (самоъни асҳоби кўп туриб, алар орасидан самоъга амал қилғувчи одам топиладур, балки аларнинг эҳтироси бўлса, яъни итоат этмаса), зикр тингламоқ гуноҳдир. Мабодо юрагинг хотиржам тортса, сенинг нигоҳинг (маънавий) тарқаб кетмайдур".

Тасаввуфга оид адабиётлар ва тазкираларда унинг самоъ билан боғлиқ қуйидаги икки рубоийси келтирилади:

Эй пок сўфий, қилсанг агар майли самоъ,
Бил, келтиради самоъ нифоқ бирла низо.
Бас, пок бўлайин, десанг, самоъни тарк эт,
Ёинки, дилинг ҳаётига айла видоъ.

Майл этма самоъга, қилмагин ҳам инкор,
Сен танла шу йўлни, бўлса кўнглинг бедор.
Нафсинг ҳали ўлмай, сени қилса безор,
Қил рўза-намоз, бошқасидан кеч зинҳор.

Абдулхолиқ Ғиждувоний устози Юсуф Ҳамадоний таълимотини ҳар томонлама кенгайтириб ва чуқурлаштириб, хожагон тариқатининг 8 рашҳа-қоидасини ишлаб чиқди (Кейинги тадқиқотларнинг гувоҳлик беришича, бу рашҳаларнинг дастлабки тўрттаси Юсуф Ҳамадонийга тегишли). Ўтган 9 аср мобайнида бу рашҳалар шарҳида кўплаб катта-кичик тадқиқотлар яратилган. Биз бу ерда уларнинг мазмунини бир оғиз сўз билан энг содда усулда айтиб ўтамиз, холос.

1. **Хуш дар дам** — ҳар бир нафас огоҳлик юзасидан бўлиб, ғафлатга йўл қўймаслик. Бошқача айтганда, фикру хаёлни бир ерга тўплаб, ёлғиз Оллоҳга қаратиш. Шундагина у ҳузур бағишлайди.
2. **Назар бар қадам** — ўз хатти-ҳаракатини мунтасил назорат қилиш, нотўғри қадам, ножўя назардан сақланиш.
3. **Сафар дар ватан** — ботинда сайр: ўзликни англаш, қусурлардан қутулиб, фазилатлар касб этиш.
4. **Халват дар анжуман** — зоҳирда халқ, ботинда Ҳақ билан бирга бўлиш.
5. **Ёдкард** — ёдлаш, зикр этиш: Оллоҳни ёд этиб, бошқа нарсалардан кўнгил узиш.
6. **Бозгашт** — янгидан бошлаш, такрорлаш. Калимаи таййиба тил ва дил билан айтилиб: "Ҳудовандо, менинг мақсудим сенсан" жумласи зикр этилади. Бундан мақсад — Оллоҳдан бошқа яхши-ёмон фикрлардан халос бўлиш.
7. **Нигоҳдошт** — фикрни Оллоҳ ёди билан муқим сақлаш, хаёлга ўзга нарсаларни келтирмай, ташқи муҳитдан узилишга интилиш.
8. **Ёддошт** — ҳар лаҳза Ҳақдан бохабар бўлиш. Бунда Оллоҳ муҳаббати кўнгилни батамом қамраб олиб, бошқа ҳеч нарсага ўрин қолдирмайди.

Юсуф Ҳамадоний ва Абдулхолиқ Ғиждувонийлар томонидан асослаб берилган бу 8 рашҳага Баҳоуддин Нақшбанд яна 3 рашҳа қўшиб, уларнинг ададини 11 тага етказади.

9. **Вуқуфи замоний** — муайян муддатда тўхтаб, ўзини ўзи текшириш, ўз ҳолидан огоҳ бўлиш.
10. **Вуқуфи ададий** — диққатни бир ерга жамлаш, паришон хаёллардан халос бўлиш мақсадида зикр ҳисобини аниқлаш учун тўхташ.
11. **Вуқуфи қалбий** — кўнгил огоҳлиги: қалб аҳволини билиш учун тўхташ. Бу зикрнинг энг юқори мақоми бўлиб, шуҳуд ва вусул мартабасига эришилади.

Бу 11 рашҳа хожагон-нақшбандия тариқатининг тамали бўлиб хизмат қилган.

Хожалар аҳлининг хожаси Абдулхолиқ Ғиждувоний 1179 йили 76 ёшида вафот этган. У волидаи муҳтарамасининг оёқ томонида дафн қилинган. Қабри Ғиждувон шаҳрида табаррук зиёратгоҳ ҳисобланади.

Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний тасаввуф оламида машҳур кўплаб шогирдлар тарбиялаб етиштирган. Унинг вафотидан кейин хожагон тариқати Хожа Ориф Ревгарий (Моҳитобон), Хожа Маҳмуд Анжир Фағнавий, Хожа Али Ромитаний, Хожа Муҳаммад Бобойи Самосий, Хожа Саййид Мир Кулол Бухорий, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд каби ўз замонасининг донгдор шайхлари томонидан давом эттирилган ва кенг шуҳрат қозонган.

Абдулхолиқ Ғиждувоний ўз таълимотини ваъзлари орқали тарғиб қилиш билан кифояланмай, бир қатор рисолалар ҳам ёзган. "Одоби тариқат" ("Тариқат одоби"), "Рисолаи соҳибия" ("Дўстлик рисоласи"), "Аз гуфтори Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний" ("Хожа Абдулхолиқ Ғиждувонийнинг баъзи сўзлари"), "Рисолаи шайх уш-шуюх Ҳазрати Юсуф Ҳамадоний" ("Шайхлар шайхи Ҳазрати Юсуф Ҳамадоний рисоласи") асарлари шулар жумласидандир.

Абдулхолиқ Ғиждувоний тасаввуфий рисолаларидан ташқари, гўзал сўфиёна рубоийлар ижодкори сифатида ҳам маълум ва машҳур. Лекин шайх-шоирнинг бадиий ижод намуналари бизгача тўлиқ етиб келмаган. Биз турли адабий ва тасаввуфий манбалардан унинг 12 та рубоийсини аниқладик. Мазкур рубоийлар етук тариқат пирининг шеърий салоҳияти ҳам баланд бўлганлигидан далолат беради. Чунончи:

Гар дар дилат аз касе шикоят бошад,
Дарди дили ту аз ў бағоят бошад.
Зинҳор ба интиқом машғул машав,
Бадро бадии хеш кифоят бошад.

Гар бир кишидан дилда шикоят бўлгай,
Дил оғриғи ундан бениҳоят бўлгай.
Ҳеч ўйлама интиқом олишни, чунки
Ёмонга ёмонлиги кифоят бўлгай.

Бу рубоий ҳам панд-насиҳат, ҳам фалсафий, ҳам диний мазмунга эга. Панд-насиҳатлиги шундаки, бирор киши сенинг кўнглингни оғритса, бундан беҳад изтироб чексанг-да, сира ундан ўч олишни ўйлама, зеро, ёмонга ёмонлигининг ўзи етарли жазодир, дейилмоқда. Фалсафий мазмуни эса қуйидагича: ёмоннинг ёмон бўлиб яратилганлигининг ўзи унга бир умрлик жазодир. Ҳарчанд уринма, сен унга бундан ортиқ жазо беролмайсан. Диний маъноси: яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам Худодан. Ёмон ёмонлигига бориб, ўз ҳаддини билмай сени ранжитибдими, сен яхши бўлсанг, яхшилигингча қол-да, унга тенг бўлма — ёмонликка ёмонлик қайтаришни ўйлама. Бу икки жиҳатдан ўзини оқламайди: аввало, сен ҳам ёмонга тенг бўласан, қолаверса, илоҳий амрларга қарши борасан. Тўртинчидан, мўмин кишида кек-адоват бўлмаслиги керак, ўч олиш бу — шайтоннинг иши. Бинобарин, бировдан ўч олишга чоғланган одам бир лаҳза бўлса-да, шайтоннинг васвасасига учган бўлади. Шайтон васвасасига учиш эса иймоннинг сустлигидан дарак беради. Бешинчидан, халқ орасида яхшиликка яхшилик — ҳамманинг иши, ёмонликка яхшилик — мард кишининг иши деган улуғ бир ҳикмат асрлар давомида яшаб келади. Демак, ёмонликка ёмонлик билан жавоб берган кишининг оддий одамлардан фарқи йўқ, у олиҳимматлиликни даъво қилмаса ҳам, ўзини баркамол инсон деб ҳисобламаса ҳам бўлади. Ва, ниҳоят, олтинчидан, рубоийнинг асл мазмун-моҳияти шундаки, ёмонликка ёмонлик қайтаришни ўйлаган киши том маънодаги яхши одам эмас, унинг табиатида қайсидир даражада ёмонлик уруғлари мавжуд ва бировнинг ёмонлиги баҳонасида у юзага қалқиб чиқаяпти.

Кўриниб турибдики, биргина рубоий бир неча талқинларга асос бераяпти. Бу унинг бадиий юксаклиги, мазмунининг чуқур ва серқирралигидан. Айни пайтда, рубоий жуда содда ва равон бир услубда ёзилган. Унинг мазмунини тушунишда сира қийналмайсиз. Буюк сўз усталари теран фикрни ҳамиша ана шундай содда усулда ифодалайдилар. Донишмандликнинг олий кўриниши бу.

Шайх-шоир бир неча рубоийларида ишқ мавзуини ҳам ҳассослик билан қаламга олган. Бу рубоийлар, ўз бадиий қувватига кўра, ишқу муҳаббат куйчилари бўлган оташнафас шоирларнинг шеърларидан қолишмайди. Унинг ишқий мавзудаги рубоийлари ўз-ўзидан илоҳий маҳбубага бағишланган. Оллоҳ шундай бир улуғ зотки, унинг номиданоқ кўнгилларда ишқ уйғонади. Ундан келган ҳар бир номаю хабар ишққа лиммо-лим. Ҳақ йўлига кирган киши борки, бир умрга ошиқ бўлиб қолади, зеро, илоҳий даргоҳга олиб борадиган кўчанинг ҳар бир эшигу томидан ишқ ёғилади. Қуйидаги рубоий шу ҳақда:

Бир ёрки, унинг номидан ишқ ёғилади,
Ҳар номаю пайғомидан ишқ ёғилади.
Ким кўчасидан ўтса — у ошиқ бўлади,
Гўё эшигу томидан ишқ ёғилади.

Шарқ сўз усталари ижодида ўз истеъдодию салоҳиятидан, шон-шуҳратидан ифтихор қилиб ёзилган шеърлар ва алоҳида байтлар кўпчиликни ташкил этади. Бундай шеърлар фахрия деб аталади. Буюк тариқат пирининг қуйидаги рубоийси ҳам ана шу фахрия усулида яратилган: туғилган жойимиз Ғиждувон деган бир тоғнинг этаги бўлса-да, бугунги кунга келиб ҳатто Рум (ўрта асрларда ҳозирги Кичик Осиё (Византия) ва Греция ерлари шундай аталган) ҳам бизнинг қаламравимизда (яъни бизнинг истеъдод ва салоҳиятимизга тан бериб, қойил қолган):

Бар дўст муборакему бар душман шум,
Дар жанг чу оҳанему дар сулҳ чу мум.
Андар таҳи кўҳи Ғиждувон манзили мост,
Шамшири дурўя мезанем то дари Рум.

Биз дўстга муборакмизу душманга-чи — шум,
Жанг чоғида темирмизу сулҳ онида мум.
Ғиждувон тоғи этаги бизга макон,
Лек ҳукмимиз остида эрур ҳаттоки Рум.

Бу фикрларда сира муболаға йўқ. Алишер Навоийнинг "Насойим ул-муҳаббат" асарида ёзилишича: "... аларнинг валояти ул ерга еттики, ҳар вақт намозда Каъбага борурлар эрди. Аларнинг валояти кўп эрди ва Шомда аларға муридлар пайдо бўлдилар...".

Маълум бўладики, Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний қаламига мансуб рубоийларни тасаввуф шайхининг ўз ғоялари талқинига бағишланган сўфиёна рубоийлари сифатида эмас, балки сўз санъатининг бадиий баркамол дурдоналари тарзида ҳам ўрганиш мумкин. Чунки бу рубоийларда тасаввуф таълимотининг назарий қоидалари ифодасидан кўра кўпроқ ишқу инсонийлик тараннумини кўрамиз. Бинобарин, шайх-шоирнинг адабий мероси тўла топилса, у ўзбек мумтоз адабиёти хазинасига муносиб ҳисса бўлиб қўшилиши шубҳасиз.

Эргаш ОЧИЛОВ,
филология фанлари номзоди

САХОВАТЛИ ЗАМИНИМИЗ НЕЪМАТЛАРИ

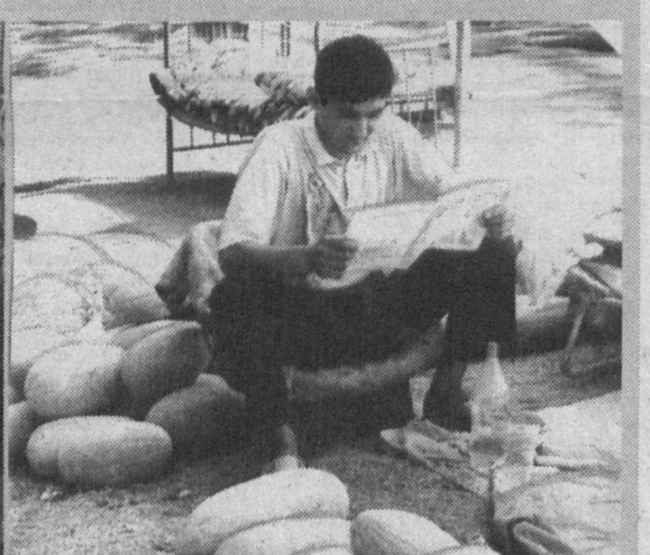
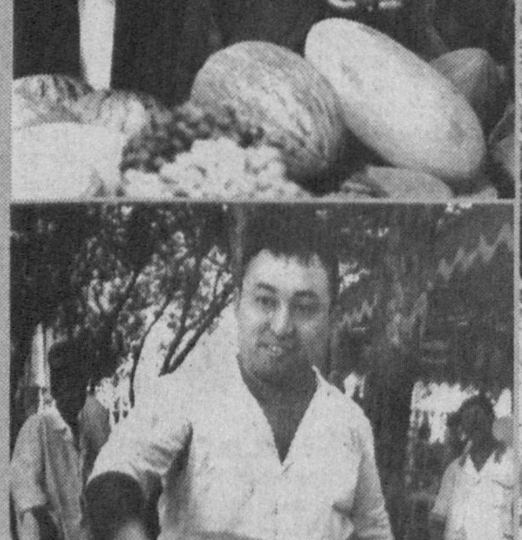
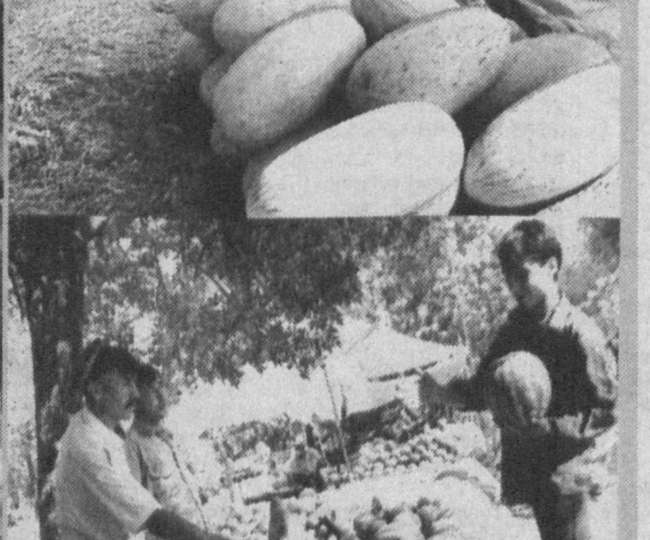

ОРЗУЛАРГА ҲАМОҲАНГ ДОСТОН

"Чўлпон" нашриёти "Довон" отлиғ бир гўзал китоб чоп этди. Унинг муаллифи Ўзбекистон халқ шоири Тўлан Низомдир.

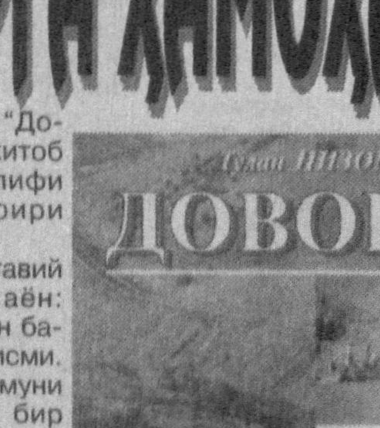

"Довон" сўзининг луғавий маъноси ва мантиғи аён: йўлнинг тоғлар аро ўтган баланд, ноқулай, нобоп қисми. Иборанинг рамзий мазмуни янада теранроқ: катта бир маррадан, катта бир синовдан ўтиш... "Қамчиқ" эса биз учун мустақиллик довони, истиқлол нишони. "Довон" достони пурвиқор тоғлар бағридан ўтган ана шу довон ҳақида.

Достон фақат Қамчиқ довони ҳақида эмас, умуман Ўзбекистон йўллари ва йўлсозлари тўғрисида, одамлар улов билан, хаёлу орзу билан, фикран, руҳан ошиб ўтадиган довонлар тўғрисида.

Дунё йўлларида довонлар кўп, лекин бугунги Қамчиқ кабиси кам. Унингдек кенг ва равон, унингдек ёнлари қор кўчкисидан, чуқур дара хавфидан бу қадар мустаҳкам ихоталанган — йўловчи хавфсизлиги бу қадар ишончли таъминланган довон кам.

Мен Асакамиздан чиққан тулпорларда шу довондан ўтаётиб Афғонистону Покистондаги Хайбар, Қорақурум ва бошқа номдор довонларни кўз олдимга келтираман. Тўғри, йўл текис, асфальт ва четларига — шундоқ ерга тунги ёруғ қайтаргичлар ўрнатилган, лекин ниҳоятда тор жойлари кўп: бир томонда шундоқ бошингизнинг устига энкайиб турган ҳайбатли қоялар, иккинчи тарафи тубсиз жар — қарасангиз юрагингиз шувуллаб кетади, баъзи ерлардан кўзларингизни юмиб ўтасиз. Рўпарадан машина келиб қолса йўл бўшатгани кенгроқ жой топиш мушкул. Машиналарнинг ўкириғини эшитиб, жонингиз қайишиб, бутун вужудингиз титраб кетади.

Қамчиқ ҳам илгари шундай эди. Торлиги, нобоплиги, хароблиги боис қанча-қанча одамларнинг умрига зомин бўлмаган!.. Баланд эди, ноқулай эди: ҳаво камлигидан қулоқлар том битарди, айланакўлтиқлар бисёр кўп — йўловчию уловнинг жонига азоб эди. Энг асосийси, ортиқча, беҳуда вақт кетар эди, вақт эса қимматли бойлик, ҳар дақиқа тараққиёт сари бир қадам демак.

Ана шу довон нафақат халқнинг, балки мамлакатнинг узоғини яқин, оғирини енгил қилмоқда. Бу халқаро йўл Президентимиз сўзи билан айтганда, Ўзбекистонни Хитой билан, денгиз портлари билан, демакки, дунё билан боғлашга хизмат этажак. "Довон" достони ана шу ҳақда.

Аммо довоннинг бугунги ҳолатига осонликча эришилгани йўқ. Кимларнингдир ҳаловати, машаққатли меҳнати, мамлакатимизнинг келажагига ёрқин ишонч, қурувчи-йўлсозларнинг жонбахшлиги ҳисобига равон бўлди.

Ҳа, газета тили билан, матбуот хабари билан таъбир этиладиган бўлса, шундай. "Довон" достони жараёнларнинг қанчалик чуқур ва мураккаб кечганлигини яққолроқ, кўнгилга яқинроқ, кўзга аниқроқ, юракни жизиллатадиган қилиб ифодалаб беради. Сўз санъати орқали ўқувчи довонда фақат куч, ғайрату шижоат, меҳнатгина бўй ва рўй кўрсатмаганини, бу ерда йўлсозлару ҳашарчилар қалби, руҳияти, эътиқод, эҳтирому ҳаяжонлар, ҳис-туйғулар асосий омилларга айланганини англайди, ҳис қилади.

Муаллиф достоннинг дастлабки байтларидан китобхон диққатини жалб этади:

Бугун яна дарё каби тошди севинчим,
Яна қалбим гулшанида бир достон ўсди.

Бу қандай севинчки, дарё каби тошса? Недан шунча севинчу эҳтирос? Шоир қалби гулшанида қандай достон ўсмиш, у қандай воқеа ва тақдирлардан ҳикоя этмиш?

Ҳа, дарё каби тошган севинч хабари ўқувчи кўнглига кўтаринки кайфият ва ҳаяжон, шу билан бирга интиқлик, орзиқиш олиб киради, залворли ва фавқулодда ҳодисалар силсиласини ваъда қилади. Достонда — довон ичида ва ташида юз берган воқеалар ўтмиш ва замонни, бугун ва келажакни, Тошкент билан водийни, Ўзбекистон билан дунёни боғлайди. Олис ва яқин ўтмишда чағир тошли бу йўлдан, бу машаққатли довондан шоҳ ҳам, гадо ҳам, шоир ҳам, чўпон ҳам ўтган, ўз даврининг Мажнунлари шу довон атрофида гирён кезиб, ўз Лайлисини излаган, Кумуш висолига ошиққан Отабек довон заҳматларини писанд қилмай Тошкентдан Марғилонга, Марғилондан Тошкентга неча бор от ўйнатиб ўтган. Бу йўл, бу довон нене тақдирларни қўшиб, не-не тақдирларни бир-биридан айирган.

Ўзбекистон ҳудудида рўй бераётган, йўлсозлигу шаҳарсозлик билан боғлиқ барча воқеалар табиий равишда Юртбошимизнинг серқирра фаолияти билан уланади. Аслида, достон йўлбошчининг метиндек иродаси, матонатига, бунёдкорлик салоҳиятига бадиий чизгилар каби таассурот қолдиради. Дарҳақиқат, нафақат йўлсозлик, нафақат довон қурилиши, балки барча жабҳалардаги улкан муваффақиятлар, оламшумул тараққиёт, жаҳон сари ташланган алп қадамларнинг бари бевосита мамлакатимиз Президентининг уйқусиз тунлари, фикру режалари мевасидир. Достонда мана шу муҳим ва асосий нуқта яхши илғанган ва самимий меҳри билан алқанган. Зеро, халқ ҳамиша ўзининг ишончи, жонкуяр, ибратли етакчисига эргашади, бу тарихлардан аён ҳақиқат. "Довон" достони бошдан-оёқ мана шу ғоя билан йўғрилган ва бу ғоя мустақил давлат — навқирон Ўзбекистон фуқаролари дилидаги орзу-интилишларга ҳамоҳанглиги билан ҳам қимматлидир.

Қамчибек КЕНЖА

Дунё — кенг...

ЭЙФЕЛ МИНОРАСИНИ ТУНАШДИ

Қурилганига 114 йил бўлган Эйфел минораси шунча вақт мобайнида кўп ҳодисаларнинг гувоҳи бўлган. Минорани миллий байроқ рангларига бўяшган, унинг тепасига велосипедда чиқишган, бироқ уни ҳозиргача тунашгани йўқ эди.

Маълумки, Эйфел минораси нафақат Парижда, балки бутун Францияда энг кўп сайёҳлару томошабинларни ўзига жалб этадиган кошоналардан. Ҳар йили унинг тепасига махсус лифтлар ёрдамида олти миллионгача одам чиқади. Сайёҳларнинг сонига қараб, Эйфел минорасига чиқиш паттасининг нархи олти доллардан ўн бир долларгача бўлади. Минорани "зиёрат" қилишга келганларга хизмат кўрсатадиганлар орасида кассирлар тушаётган мўмай даромаддан "ўз ҳиссалари"ни юлиб олишга қарор қилишди. Бунинг учун улар сохта патталар тайёрлашиб, уларни шу ернинг ўзида — Эйфел минорасининг тагида пуллай бошлашди. Осонгина йўлга қўйилган "бизнес"нинг ривож топишига минора маъмуриятидаги ҳисобчилар халал беришди. Улар минорага чиқаётган сайёҳлар сони билан улардан тушаётган тушум орасидаги фарқни пайқаб қолишди.

Ишга полиция аралашиб, товламачиларнинг найрангларини фош этишганда, жиноий гуруҳ бир неча ой ичида Эйфелга тушадиган бир миллион еврони ўзлаштириб улгуришган экан.

Шу воқеа сабаб бўлиб, минора кассаларида янги патта системаси жорий этилди. Компьютерлаштирилган бу система эндиликда сохта патталарга ҳам, турли хил товламачиларга ҳам ўрин қолдирмайди.

ҚУЛОҚЛИ КОМПЬЮТЕР

Жоржия штатида истиқомат қиладиган программачи Робби Гарнер ихтироси учун мукофотланганини эшитганда, жуда хурсанд бўлган эди. Унинг кашфиёти ғаройиб эди: Робби одамнинг гапига бўйсунадиган компьютер системасини яратганди.

Бу система асосига "Алберт" номли программа қўйилган бўлиб, унинг ёрдамида инглиз тилида гапирган одам нутқи компьютерни бошқариш имкониятини беради. Компьютер оламидаги ушбу янгилик барчада жуда катта қизиқиш уйғотди. Бироқ... Ўзининг ихтироси учун атиги икки минг доллар мукофот олишни Робби Гарнер хаёлига келтирганмикин?

Ана шундай арзимас мукофотдан кейин кашфиёт қилишга кимнинг қўли боракан, деб ёзади "Нью-Йорк таймс" газетаси.

ҚИММАТБАҲО СОХТА ТАНГАЛАР

Сохта пул ясаш "ҳунари" қадимда ҳам бўлган ва бу иш билан устаси фаранглар шуғулланишган.

XIX асрда ғарблик Карл Вилгелм Беклер қадимги тангаларни, ўрта аср пулларини ясашда моҳир бўлган. Унинг маҳорат билан ясаган сохта тангаларини энг синчков қадимшунослар ҳам ажрата олишмаган. Масалан, унинг қўлидан чиққан қирол Буюк Карл (742 — 814 йиллар) даври сохта динорларини нумизматлар чинакам топилдиқ сифатида қадрлашган.

Мутахассисларнинг тасдиқлашларича, Беклер ясаган қадимги тангаларнинг нусхаларини ҳозир ҳам аслидан ажратиш жуда қийин.

БОҒБОННИНГ ҒАРОЙИБ ТАДБИРИ

Очофат чуғурчуқлар ёзнинг пишиқчилик пайти дала-ҳовлилардаги дов-дарахтлар мевасини талаб кетиши тайин. Бунга қарши ҳар ким ҳар хил чора-тадбирларни қўллайди.

Молдованинг Дурлешти шаҳри фуқароси, боғбон Константин Гларко бу борада ўзига хос тадбирни қўллади. У боғига қўриқчини қаққайтириб қўймади ёки шақилдоқларни илмади. Аксинча, у ўтган йили кузида қушлар учун махсус уйча ясаб, икки-уч дарахтга уларни илиб қўйди. Орадан кўп ўтмай чуғурчуқлар бу уйчаларга жойлашиб олишди. Чуғурчуқларнинг "оила бошлиғи" ўзини хўжайиндай тутиб, айниқса, пишиқчилик пайти "оила аъзолари" билан боғни қўриқлаб, дарахтларга бирорта қушни қўндирмади. Биринчи марта боғбон шу тариқа боғдаги ҳосилини қушлардан деярли тўлатўкис асраб қолди. Боғдаги қоровул чуғурчуқлар эса, албатта, меваларидан ўз ҳақларини олишди.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 133-49-93

Бош муҳаррир Мурод АБДУЛЛАЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Баҳром РЎЗИМУҲАММАД
Саҳифаловчи — Шоҳруҳ ҚОСИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г — 511. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Таъшилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Тиражи—5327